

Prof. Dr. Osman Turan

SELÇUKLULAR TÂRİHİ
VE
TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

YAYIN NU: 561

KÜLTÜR SERİSİ: 246

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-975-437-470-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

Birinci Basım: 1965. T.K.A.E.
İkinci Basım: 1969, Turan Neşriyat Yurdu
Üçüncü Basım: 1980. Dergâh Yayınları

Sekizinci Basım: 2003, Ötüken
Dokuzuncu Basım: 2005

24. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50 • [0212] 293 88 71 - Faks: [0212] 251 00 12

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: VİZYON BASİMEVİ KAĞITÇILIK
MATBAACILIK VE YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
Beylikdüzü O.S.B Mah. Orkide Cad. No:1/Z
Beylikdüzü/İSTANBUL Tel: [0212] 671 61 51
Sertifika No: 52098

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Ötüken’de Yayınlanması Münâsebetiyle

Merhum Prof. Dr. Osman TURAN’ın eserlerini peşpeşe yayınlamaya heyecanla devam ediyoruz.

Geçtiğimiz asırda, Türk Tarihi hakkındaki araştırmalarıyla ilim ve fikir hayatımızda derin izler bırakmış olan bu değerli şahsiyetin, bu defa, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti* adlı eserini takdim ediyoruz.

İlk basımı 1965 yılında T.K.A.E., ikinci basımı 1969 yılında Turan Neşriyat Yurdu tarafından yapılmış; daha sonra bazı eklemeler ve düzeltmelerle üçüncü basımı Dergâh Yayınları’na gerçekleştirilmiş ve hocanın notlarından yapılan eklemelerle eser daha mükemmel bir hale getirilmiştir ki, Dergâh’ın 3. basımla ilgili “Sunuş”unu aynen muhafaza ettik. Gösterdikleri gayret ve hassasiyetten dolayı Dergâh’a takdir ve şükranlarımızı sunarız. 8. basım’ıyla yeniden tetkiklerinize sunulan eserin önceki basımlarında gözden her nasılsa kaçmış bulunan önemli bazı isim, tarih ve ifade hataları düzeltilmeye çalışılmış, en azından asgarîye indirilmiştir.

Hayırlı olması dileğiyle...

Ötüken Neşriyat A.Ş.

SUNUŞ

Selçuklular tarihi ile ilgili çalışmalarıyla tanınan merhum Prof. Dr. Osman Turan, Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı Soğanlı köyünde 1914 yılında doğdu. İlkokulu Çaykara'da, ortaokulu Bayburt'ta okudu. Liseyi ise Trabzon'da başlayıp Ankara'da bitirdi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ortaçağ Tarihi Kürsüsü'ne girdi (1935) ve Fuat Köprülü'nün talebesi oldu. 1940 yılında Fakülteden mezun olunca aynı kürsüye asistan oldu.

12 Hayvanlı Türk takvimi adlı teziyle doktor ünvanını kazandı (1941. Adı geçen tez aynı yıl Ankara'da basıldı). 1944 yılında doçent, 1951 yılında da profesör oldu.

Hocası Fuat Köprülü gibi Demokrat Parti saflarında siyasete atıldı. 27 Mayıs hareketiyle beraber tutuklandı ve Yassıada'da onaltı ayı aşkın bir süre tutuklu kaldı. Daha sonra kurulan Adalet Partisi'nden Trabzon Milletvekili seçildi (1965). Genel Başkan Yardımcılığı'na kadar yükselmesine rağmen parti yöneticileriyle geçinemedi ve siyasetten çekildi.

Merhum Osman Turan'ın ağırlıklı bir şekilde kitap neşriyatına başlaması da bu tarihlere rastlamaktadır. *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti* (1965), *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (I, II, 1969, 1971), *Selçuklular Zamanında Türkiye* (1971), *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (1973). Bu eserleri dışında metin, vakfiye, vesika neşri yanında; *İslâm Ansiklopedisi*'ne yazdığı geniş maddeler; yabancı dergilerde yayımlanan makaleleri de büyük bir yekûna ulaşmaktadır. Bunlardan başka gazete ve dergilerde Türkçe olarak yayımladığı günlük makale ve fıkralar da hayli kabarıktır (Bu makale ve fıkraların bir kısmı vefatından sonra yayımlanmıştır).

Merhum son yıllarda "Ortaçağda Türkiye iktisat tarihi" üzerinde çalışmaktaydı. Ne yazık ki ömrü vefa etmedi. 17 Ocak 1978 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuştuğu zaman ilim dünyası bir yıldızını daha kaybetmiş oldu.

Şüphesiz merhum Osman Turan'ın en mühim eseri *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*'dir. Bu eserde Selçuklu tarihinin kaynakları, bu sahada yapılan araştırmalar üzerinde durulduktan sonra Selçukluların menşeleri, ilk devirleri, Selçuklu imparatorluğunun kuruluşu, yükseliş devri, azamet devri, duraklama ve inhitat devirleri ve Türkiye Selçukluları üzerinde durulmakta, Selçuklu imparatorluğunun bu devirlerinde münâsebetle bulundukları devletler, kabileler ve siyasî olaylar üzerinde de yeterli ve doyurucu bilgiler verilmektedir. Bundan sonra Selçuklular devrinde Türk İslâm medeniyeti konusuna geçilmekte, Selçukluların İslâm medeniyetine getirdikleri genişliğine ele alın-

maktadır. Bu bölümde mimarîden musikîye varıncaya kadar devrin yaşayış şekli, hayata bakışı ele alınmakta, bu bilgilerle İslâm medeniyeti arasında sağlam bağlar kurulmaya çalışılmaktadır. Kitabın son bölümünde ise Türk-İslâm medeniyetinin gerileyiş sebepleri üzerinde durulmakta, özellikle Moğol istilasını konusu derinliğine araştırılmaktadır.

Konular ele alınırken, konularla ilgili -özellikle- müsteşriklerin verdikleri hükümler ve gayrı müslim müelliflerin kaleme aldıkları tarih kitapları da tenkide tâbi tutulmakta ve doğrunun tespiti için elden gelen bütün gayret sarf edilmektedir.

Merhum vefat etmeden önce bu eserini üçüncü baskıya hazırlamak için bazı ilave çalışmalarını sürdürüyordu. Bu ilaveleri bitirmeye de ömrü yetmedi. Çoğu Osmanlıca el yazısıyla yapılan bu ilaveler Müessesemiz tarafından elden gelen bütün titizlikler gösterilerek Latin harflerine çevrildi ve birkaç defa kontrol edildi, imlâsının kendi imlâsına uyması için özel gayret sarfedildi. Metin aralarında yer alan pek çok ilaveyi burada okuyuculara aktarmak mümkün olmamaktadır. Yalnız kısım olarak yapılan ilaveleri burada vermeyi uygun bulmaktayız:

- II. Bölüm, 5. kısım: Selçuklular ile Karahanlılar arasındaki ilk münâsebetler (s. 69),
- II. Bölüm, 6. kısım: Selçuklular ve Oğuz Yabguları (s. 76),
- V. Bölüm, 12. kısım: Yeni Türk muhâcereti (s. 257),
- V. Bölüm, 13. kısım: Kıpçakların Balkanları ve Kafkasları aşması (s. 265),
- V. Bölüm, 14. kısım: Türk dünyası ve Kıpçaklar (s. 269).

Dergâh Yayınları, uzun zamandan beri aranmakta olan böyle bir eseri ilim dünyasının hizmetine sunmaktan büyük mutluluk duymaktadır. Bu vesile ile eserin yeniden basımında bize yardımlarını esirgemeyen Muhterem Satia Turan Hanımefendi'ye teşekkür ederken Merhum müellifi hayırla yâd ediyor, Allah Teâlâ'dan rahmet diliyoruz.

Dergâh Yayınları

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	7
ÖNSÖZ	13

GİRİŞ SELÇUKLU TARİHİNİN KAYNAKLARI VE ARAŞTIRMALAR

1. Selçuklu Tarihinin Kaynakları Hakkında	21
2. Selçuklu Tarihi Araştırmalarına Dair	40

I. BÖLÜM SELÇUKLULARIN MENŞELERİ VE İLK DEVİRLERİ

1. Selçukluların Menşe'i	54
2. Selçuklular ve Hazarlar Meselesi	57
3. Oğuzların Hayatları ve Dinleri	61
4. Selçukluların Tarih Sahnesine Çıkışı	64
5. Selçuklular ile Karahanlılar Arasındaki İlk Münâsebetler	69
6. Selçuklular ve Oğuz Yabguları	76
7. Selçukluların Mâverâünnehr'deki Hayatları	85
8. Karahanlı ve Gazneliler ile Münâsebetler	88
9. Ali Tekin ile Mücâdele ve Hârizm'e Göç	92
10. Horasan'a Göç ve Muhtariyet	94
11. Selçukluların İstiklâl Kazanması, 1038	97

II. BÖLÜM SELÇUKLU İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞ DEVRİ

1. Dandanakan Zaferi, 1040	103
2. Selçuk Devletinin Kuruluşu ve Mâhiyeti	106
3. Yeni Fetihler ve Devletin Genişlemesi	109

4. Payitahtın Rey'e Nakli.....	111
5. Selçuklu Sultanları ve Anadolu'nun Fethi Sebepleri	112
6. Umûmî Türk Muhâcereti	116
7. İlk Anadolu Gazaları.....	119
8. Hasan-kale Zaferi	121
9. Selçuk-Bizans Barış Anlaşması.....	123
10. Tuğrul-beg'in Merkezîyetçi Faaliyetleri.....	125
11. Çağrı-beg ve İnanç Yabgu	127
12. Tuğrul-beg'in Anadolu Seferi	129
13. Selçuklu Sultanlığı ve İslâm Halîfeliği	131
14. Şi'îlerin Taarruzu, Tuğrul-beg'in Dünya Sultanı İlân Edilmesi.....	134
15. Şehzâde İsyânları	136
16. Bağdad'ın Kurtuluşu ve Kutalmış'ın İsyanı	138
17. Tuğrul-beg'in Evlenmesi ve Son Günleri	141

III. BÖLÜM

SELÇUKLU İMPARATORLUĞUNUN YÜKSELMESİ

1. Alp Arslan'ın Saltanatı ve Kutalmış	147
2. Alp Arslan'a Kadar Anadolu Gazaları.....	150
3. Alp Arslan'ın Kafkasya ve Anadolu Seferleri.....	154
4. Şehzâdelerin Tâyini ve Türkistan Seferi	157
5. Anadolu Akınlarının Genişlemesi	160
6. Alp Arslan'ın İkinci Kafkasya Seferi	163
7. Selçuklu Kudretinin Yayılması.....	165
8. Anadolu Gazaları ve Bizans'ın Mukabelesi.....	167
9. Alp Arslan'ın Anadolu ve Suriye Seferi	169
10. El-basan ve Yavgulular Meselesi.....	171
11. Alp Arslan ve Bizans İmparatoru.....	176
12. Malazgirt Meydan Muharebesi	178
13. Alp Arslan'ın Türkistan Seferi ve Anadolu'nun Fethi Emri.....	187
14. Alp Arslan'ın Tarihi Şahsiyeti ve Eseri	191

IV. BÖLÜM

SELÇUKLULARIN AZAMET DEVRİ

1. Melik-şâh'ın Saltanatı, İç ve Dış Hâdiseler.....	197
2. Kafkasya Seferi, Anadolu ve Suriye Meseleleri.....	199

3. Diyarbekir'in İlhakı ve Mervânîlerin İnkırazı	202
4. Melik-şâh'ın Horasan ve Antakya Seferleri	204
5. Melik-şâh'ın Taç Giymesi ve Halifenin Dügünü.....	206
6. Melik-şâh'ın Türkistan Seferi ve Millî Türenin Kudreti	208
7. Melik-şâh'ın Cihan Hâkimiyeti Dâvası.....	211
8. Melik-şâh ve Nizâm ül-mülk Arasında Gerginlik	213
9. Melik-şâh'ın Şahsiyeti	218

V. BÖLÜM SELÇUKLULARIN DURAKLAMA VE İNHİTAT DEVİRLERİ

1. Selçuk Devletinin İç ve Dış Buhranlara Uğraması	225
2. Berkyaruk ve Mehmed Tapar Mücadelesi.....	229
3. Sultan Mehmed, Haçlılar ve Gürcüler	231
4. Sultan Sancar ve Selçuk İhtişamının Dirilmesi.....	234
5. Sancar'ın Saltanatı.....	236
6. Kara-hitay İstilâsı ve Sultan Sancar	240
7. Yeni Bir Oğuz İstilâsı	243
8. Irak Selçukluları, İnkıraz Devri	247
9. Son Sultanlar ve Halifeler.....	250
10. Kirman Selçukluları	253
11. Suriye Selçukluları	255
12. Yeni Türk Muhâcereti.....	257
13. Kıpçakların Balkanları ve Kafkasları Aşması.....	265
14. Türk Dünyası ve Kıpçaklar	269

VI. BÖLÜM TÜRKİYE SELÇUKLULARI

1. Türklerin Anadolu'da Yerleşmesi.....	277
2. Türkiye Selçukluları Devletinin Kuruluşu (1075)	280
3. Süleyman-şâh'dan Sonra Türkiye	285
4. Buhran Devri ve Türklerin Orta Anadolu'ya Çekilmesi	288
5. Türkiye Selçuklularının Yükseliş Devri.....	291
6. İnhitatin Başlaması ve Moğol İstilâsı	296
7. Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğol İstilâsı.....	299

VII. BÖLÜM SELÇUKLULAR DEVRİNDE TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİ

1. Devletin Siyasî Bünyesi ve Karakteri.....	305
2. Askerî ve İdarî Müesseseler.....	308
3. Atabeglik ve Hatunların Siyasî Rolü	310
4. Selçuklu Devrinde Din ve Mezhepler	312
5. Selçuklular ve Bâtınîler	315
6. Selçuklular ve Gayrî Müslimler	319
7. Selçuklular Devrinde İlmin Himâyesi ve Fikir Hürriyeti.....	322
8. İlim ve Kültürün Yükselmesi ve Yayılması	328
9. İktisadî ve İctimaî Yükseliş	338
10. Şifâ-hâneler ve Hayır Müesseseleri.....	342
11. Türkiye Selçukluları, Müslüman ve Hıristiyan Halk.....	347
12. Selçuklu Devleti ve Türkiye'nin İktisadî Tekâmülü.....	354
13. Sanâyi, İstihsal ve Dış Ticâret.....	359
14. Servet Birikimi ve Hayat Seviyesi	365
15. Para İktisadiyatında Tekâmül ve Yeni Usûller.....	372
16. Selçuklular Devrinde Güzel Sanatlar	381
a) Mimarî.....	381
b) Resim ve Heykel	385
c) Müzik	391

VIII. BÖLÜM TÜRK-İSLÂM MEDENİYETİNİN İNKİŞAFI VE İNHİTATI

1. Selçuklular Hakkında İslâm Mütefekkirleri.....	403
2. Selçuklular Devrinde Türk Dili ve Edebiyatı.....	413
3. Selçuklular ve Avrupa Medeniyetinin Doğuşu	423
4. Siyasî Buhran Devrinde Türk-İslâm Medeniyeti.....	436
5. Türkistan'ın Etnik Durumu	446
6. Türklerin İslâm Medeniyetinin Kuruluşundaki Mevkii	460
7. İslâm Medeniyetinin İnhitâtı Meselesi	468
8. Moğol İstilâsı ve Türk - İslâm Medeniyetinin Çöküşü	477
UMÛMÎ KİTABİYAT Kaynak ve Tetkikler.....	499
İNDEKS	513
KİTAP İNDEKSİ	541

ÖNSÖZ

Türkler, İlk-çağlardan Orta-çağların sonlarına değin, İç Asya'dan Uzak Şark, Hindistan, Orta Avrupa, Balkanlar ve Yakın Şark istikametlerinde bir çok istilâ ve göçler yapmışlar; türlü ülkelerde çeşitli devletler ve imparatorluklar, geçici ve sürekli yurtlar kurmuşlardır. Türklerin dünya üzerinde bu yayılış ve hâkimiyet hareketlerini dört büyük devre ayırmak mümkündür. Gerçekten İslâmdan önce *Kun* (Hiung'nu, Hun) ve Gök-türk kağanlıkları, İslâmdan sonra Selçuklu ve Osmanlı sultanlıkları bu dört büyük devri teşkil ederler. İlk iki devir, Orta-Asya'da Türk nüfusu kaynak ve kuvvetini meydana getirmekle ve dünya tarihinde de mühim bir rol oynamakla beraber bu devirlerin Türkistan dışında vukûbulmuş yayılma ve tesirleri asırların derinliklerine gömülür ve zamanla izleri kaybolur. Buna mukabil Selçuklu ve Osmanlı devirleri Türk ve İslâm medeniyet ve mefkûrelerinin imtizacıyla müstesna bir ehemmiyet kazanır; Türk ve dünya tarihlerinde büyük bir kudret ve hayatiyetin mümessilleri olarak cihan-şûmul ve millî tesirleri günümüze kadar devam eder. Bu azim fark ve ehemmiyeti kavramak için de sadece Selçuklu ve Osmanlı imparatorluklarının Türk ve İslâm kavimlerinin kaderinde oynadıkları rolü, İslâm medeniyetini kurtarma, yükseltme ve yaşatmalarını düşünmek, Yakın Şarkın, Anadolu ve Balkanların Türkleşmesini, Avrupa medeniyetinin doğuşu sebeplerini ve nihâyet Akdeniz sahillerine hâkim olarak dünya siyasetinin mihverini teşkil etmelerini gözönüne getirmek kâfidir¹.

İslâmdan önce ve sonraki devirler arasında gözüken hususiyetleri ve farkları belirtmek, Türk ve İslâm unsurlarının terkibi ile husule gelen kudreti göstermek maksadiyle birinci ve ikinci devirde Orta-Asya'dan Hazar ve Karadeniz şimali, Balkanlar ve Orta-Avrupa'ya kadar asırlarca yapılan Türk göçlerini bu ülkelerin Türk kavimlerine yurt haline geldiğini, fakat buralarda bir takım tarihî hâtıra ve izlerden başka bir şey kalmadığını, buna mukabil son iki devrin büyük kudret ve tesirlerinin asırlarca devam edip zamanımıza kadar intikal eylediğini hatırlatmak

¹ Rahmetli M. H. Yınanç İslâm tarihinde Âl-i Resûl, Âl-i Selçuk ve Âl-i Osman olmak üzere üç büyük sülâle olduğunu daima tekrar etmekle bir hakikati belirtirdi.

da yerinde olur. Öyle ki, Müslüman Oğuzlar, Selçuklular idâresinde, İslâm ülkelerine ve Anadolu'ya doğru cenuptan göç ederlerken Şamanî Peçenek, Uz (Oğuz) ve Kıpçak(Kuman)lar da aynı şimal yolu ile Balkanlar'a kadar ilerliyorlardı. Hemen aynı kesafette vukubulan bu iki Türk muhâceretinden birincisi nasıl yeni bir devrin ve hayatiyetin başlangıcı, millî birlik ve şuûrun âmili olmuş ise, bu manevî unsurlardan mahrum kalan ikincisi de öylece dağılmaya ve tesirsiz kalmaya mahkûm bulunmuş; birbirleri veya hristiyan komşuları tarafından eritilmiş ve tarihe intikal etmiştir. Nitekim Altun-Ordu devletinin kuvveti ve dayanağı da kadîm Oğuzların bakiyeleri, Bulgarların ve son olarak da Kıpçakların İslâmlaşması sâyesinde mümkün olmuş; Kırım, Kazan ve İdil-Ural Türklüğü de bu suretle mevcut olmuştur. Bununla beraber cenup yolu ve Anadolu'da karşılaşılan fetih zorlukları ne kadar ağır ise jeopolitik imkânlar da şimale nazaran o derece mü-sâiddir.

“Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti” adını verdiğimiz bu kitap işte bu devirlerden üçüncüsünü ele almaktadır. Bununla beraber bu eser ne bu muazzam devrin bir hikâyesidir ve ne de onu siyasî, iktisadî, içtimâî ve kültürel cepheleriyle ve kül halinde tetkik eden sistemli bir tarihtir. Gerçekten burada sadece bu devrin bazı mühim safhaları aydınlatılmağa ve bir kısım büyük meseleler yeni araştırma ve görüşlerle meydana konmağa çalışılmıştır. Bu husûsiyeti dolayısıyla bu esere Selçuklular tarihine giriş nazariyle bakmak câizdir. Selçukluların başlangıç, kuruluş ve yükseliş devirleri, ehemmiyetleri dolayısıyla, kitabın hacmine nisbetle, oldukça tafsil edildiği halde muahhar devirler ancak en umûmî çizgileriyle yazılmıştır. Meselâ Sultan Sancar devri büyük bir ehemmiyet arz etmekle beraber, bir yandan askerî bakımdan tetkik edildiği, öte yandan da evvelki zamanlara nazaran muahhar tesirleri ikinci dereceye düştüğü için bu devir sadece bazı mühim siyasî safhalarıyla ve çok kısa olarak çizilmiştir. Buna karşı Sultan Sancar zamanı medeniyet tarihinde büyük bir ehemmiyet taşıdığı için daha çekici olmuştur. Selçuklu İmparatorluğu'nun kuruluşuna ve Anadolu'nun türkleşmesine âmil olan Büyük Türk muhâcereti ve Anadolu'nun türkleşmesi, bu güne değin sebep ve neticeleri ile karanlık kaldığı, işlenmediği ve hatta çok defa yanlış anlaşıldığı için eserde bu insan akınına oldukça geniş bir yer verilmiş ve türlü bahislerde ele alınmıştır. Bununla beraber yine de tafsilâtı “Büyük Türk muhâcereti ve Anadolu'nun türkleşmesi” adıyla hazırlamakta olduğumuz bir kitaba bırakılmıştır.

Türkiye Selçukluları tarihi, bir çok cepheleri ile, ne derece büyük bir ehemmiyet arz ederse burada da o nisbette kısa olarak yazılmıştır. Bugüne kadar karanlıklar içinde kalan bu devrin *İslâm Ansiklopedisi*'nde çıkan makalelerimiz ve

başka araştırmalarımızla bir derece aydınlanmış olması buna sebep olduğu gibi daha fazlası bu devrin siyasî tarihinde² ve “Ortaçağ Türkiye iktisadî tarihi” adıyla neşredeceğimiz eserlerde verilecektir. *Cambridge History of Islam* cildinde basılmakta olan “Orta Çağlarda Anadolu” bölümü de bu kısmın biraz tâdil edilmiş bir şeklinden ibarettir.

Selçuklularla başlayan yeni devrin İslâm medeniyeti ve kavimlerinin kudretinde, ve dünya tarihinde kazandığı müstesna ehemmiyet onun bu hususiyeti üzerinde sık-sık durmamızı ve meydana çıkan Türk-İslâm medeniyetine ait karakterleri belirtmemizi gerektiriyordu. Filhakika Türkler, kronolojik sıra ile, İslâmîyeti Arap ve İranlılardan sonra kabul etmiş ve bu medeniyete büyük hizmetlerini de Selçuklular devrinde yapmışlardır. Müslümanlığı ve İslâm medeniyetini İranlılar vasıtasıyla öğrenen Türkler, Selçuklulardan önce ve onlar zamanında nasıl büyük ölçüde İran kültür tesirine maruz kalmışlarsa, bu kültür ve edebiyatın yükselmesine de o derece hizmet etmişler ve nihâyet kendi kültürlerini de İslâm dünyasına getirmişlerdir. Selçuklular devrinde gelişen Türk-İslâm medeniyeti faaliyetlerine Araplar ve İranlılar yine ileri derecede hizmet etmekle beraber gerek yeni gelen kültür unsurları ve gerekse daha kesif bir şekilde Türk âlimlerinin iştirakleri, bu medeniyete Türk-İslâm ismini vermek lüzumunu göstermiştir. Zira İslâm dünyası ve medeniyeti bu sâyede yeni bir aş ve hayatiyet kazanmıştır. İşte İslâm medeniyetinin bu inkişafı ve âmilleri meydana konmadıkça Selçuklular tarihi ve ehemmiyeti kavranılamaz. Halbuki eskiden hem tetkiklerin kıyâfetsizliği ve hem de hissî sebepler Avrupa’da Türklerin ve hususiyile Selçukluların İslâm medeniyetinin yükselmesine değil inhitatına âmil olduklarına dair bazı sakat görüşlerin ve peşin hükümlerin yayılmasına sebep olmuştu. Bugün ilmî bir dayanağı kalmayan bu menfî fikirler artık itibardan düşmüş ise de yine Türk ve İslâm tarihi tetkiklerinin henüz kâfi derecede ilerlememiş bulunması Selçukluların medeniyet tarihindeki rollerinin anlaşılmasına imkân vermemiştir. Hattâ ihtisas sahasında olduğu gibi onun dışında kalan neşriyatta da hâlâ eski hatalı görüşlere rastlanmaktadır. Nitekim Orta-çağ Avrupa tarihinin otoritelerinden biri olan Henri Pirenne Türk tarihi hakkında tarafsız ve müsbet bir görüşe sahip olmadığı gibi ondan sonra ve kendisine nazaran çok zayıf olan J. Pirenne de hâlâ Selçukluları İslâm medeniyetinin inhitatına âmil sayan sakat bir görüşü umûmî tarihinde belirtmiş ve memleketimizin ilim ve kültür bakımından içinde bulunduğu zayıf durum böyle bir sakat eserin Türkçeye tercümesine de sebep olmuştur. Bu hususlar da Selçuklular devrinin medeniyet tarihi bakımından taşıdığı ehem-

² Nitekim *Selçuklular Zamanında Türkiye* (İstanbul 1971) adlı eserimiz siyasî tarihi meydana koymuştur.

miyeti arttırmış ve bizi devrin ilmî, kültürel, iktisadî ve içtimaî meseleleri üzerinde durmağa mecbur etmiştir. Türklerin Selçuklulardan önce Araplar ve Farslar yanında İslâm medeniyetinin kuruluşu hizmetlerine katılmaları da bu mesele ile ilgili idi. Bu alâka bizi Türklerin İslâm medeniyetinin kuruluşundaki mevkileri ve Türkistan'ın tarihî etnik durumu hakkında bir fikir sahibi olmağa sevk eder. Bu mevzulara iki kısa bahis tahsis ederek umûmî bir göz atmamızın sebebi de budur.

Selçukluların dünya tarihinde dikkati çekmemiş bir rolü de Haçlı seferlerinden sonra İslâm medeniyetinin Avrupa medeniyetinin doğuşuna âmil olmasına tesir etmeleri idi. Gerçekten İslâmın Orta-çağ Avrupasını karanlıklardan aydınlığa çevirmesinde başlıca rolü hakkında, Garpta bir miktar araştırma yapılmış ise de bu büyük medeniyet intikalinde Selçukluların hizmet ve tesirleri bir türlü düşünülmemiş ve Selçuk tarihinin meçhul kalması böyle bir meselenin mevcudiyetini de meydana çıkarmamıştı. Bu sebeple bu mesele de burada yeni görüş ve vesikalarla ileri sürülmüştür. Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun siyasî buhranlara uğraması ilim ve felsefe üzerinde bazı akisler bırakmış ise de İslâm medeniyetinin inhitatında ciddî bir tesir yapmış değildir. Bu husus da bir bahisle ele alınmıştır. Bugün İslâm medeniyetinin inhitatı âmillerine dair eski sakat görüşler terk edilmekle beraber yine de bu inhitatın başlıca sebepleri ortaya konamamış ve Avrupa'da yapılan araştırmalar daha ziyâde neticelere veya ikinci derecede âmillere yönelmiştir. Bu münâsebetle hakikî inhitat âmili olarak Moğol istilâsı ve onun neticeleri üzerinde durulmuş ve her halde mesele hal yoluna girmiştir. Böylece bahis mevzuu meseleleri ve hususiyetleri dolayısıyla, bu eserde bir takım yeni görüşler ve tezler ileri sürülmek sureti ile intişar etmekte ve ilim adamlarının dikkatine sunulmaktadır.

Aslında bu kitap biri İslâmdan önceye ait olmak ve Osmanlılara kadar gelmek üzere beş ciltlik bir Selçuklu tarihinin mühim bahis ve meselelerinin bir hulâsası olarak vücut bulmuştur. Bu eserin okuyucuları derhal bir ifade kesâfeti ve hattâ kelimelerden tasarruf gayreti ile karşılaacaklar; bazı yerlerde izahların rahatça veya kâfi derecede yapılmadığını hissedecekler; kaynakların verilışı ve naklinde (*transcription*) bir takım, teknik ıttıradsızlıklara veya eksiklere rastlıyacaklar; mühim mevzu ve meselelerde kaynaklara ait teyit vesikaları (*pièces de justification*)nın konulmamış bulunması sebeplerini soracaklardır. Eserin aslında *İslâm Ansiklopedisi*'nde Selçuklular maddesi olarak hazırlanmış bulunduğunu ve bu maksatla yazıldığını belirtmekle kısmen bu suallerin cevabını vermiş ve bu hususiyetlerin sebebinin meydana koymuş oluyoruz. Filhakika bu eser, bazı kasıtlı

ihtilâflar yüzünden *İslâm Ansiklopedisi*'nde basılamamış ve şimdi müstakil bir kitap olarak neşir sahasına çıkmış bulunmaktadır.

Gerçekten bu kitabın siyasi tarih bölümleri (s. 51-304) *İslâm Ansiklopedisi*'ne tevdi edilen metnin aynı olup burada sadece kaynaklar satırlar arası yerine ayak notlarına nakledilmiştir. Eserin medeniyet tarihi bölümleri (s. 304 vd.) ise esasında bir değişiklik yapılmamakla beraber, genişletilmiş ve bugünkü şekil meydana gelmiştir. Makalenin sonuna konmuş bibliyografya kısmı da biraz daha tafsil edilerek başa alınmış ve Giriş kısmını (s. 19-50) teşkil etmiştir.

Bu eseri Türk vatanının kuruluş başlangıcını teşkil eden Malazgird zaferinin 900'üncü yıl dönümü münâsebetiyle büyük gazi Alp Arslan'ın yüce ruhunu takdis ve bu zaferi kazanırken şehit olan arkadaşlarının ruhlarını taziz maksadiyle onlara ithaf ediyor ve bu yıl dönümüne kadar Selçuklulara dair diğer eserlerimin neşirini umuyorum. Kitabın basılmasına delâlet eden Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü idarecileri arkadaşlarıma, tashih, endeks ve fihristleri yapan Tuncer Gülensoy beye teşekkürlerimi belirtmeliyim. Her türlü çalışmalarında olduğu gibi bu eser münâsebetiyle de asaletine yakışır bir feragatle çeşitli yardımları geçen aziz refikam Sâtiâ Turan'ı anmayı da bir borç sayarım.

Eserde geçen kısaltmalar *İslâm Ansiklopedisi*'ne göre yapılmıştır.

GİRİŞ
SELÇUKLU TARİHİNİN KAYNAKLARI
VE ARAŞTIRMALAR

1. Selçuklu Tarihinin Kaynakları Hakkında

Selçuklular, Şimalî Afrika hâriç, hemen bütün İslâm dünyasına ve yeni fethettikleri Anadolu'ya hâkim oldukları, Türk, İslâm kavim ve medeniyetlerinde yeni bir devir açtıkları, Türk ve İslâm tarihlerinin üçte birini ve dört asrını işgal ettikleri halde bu büyük devir henüz karanlıklardan kurtulamamış; bir çok meseleleri meydana çıkarılamamış ve aydınlanamamış; hattâ bazan da tersine anlaşılmıştır. Bu husus bir yandan Selçuklu tarihinin Çin hudutlarından Akdeniz kıyılarına kadar geniş ülkeleri, kavimleri ve devletleri içine alması, öte yandan da kaynakların dağınıklığı, çeşitli dillerde bulunması ve kifâyetsizliğiyle ilgili olup bu iki büyük âmil şüphesiz bu şümûllü devrin tetkikini zorlaştırmıştır. Gerçekten Selçukluların İslâm dünyasına hâkimiyetlerinin ilk devri, XI ve XII'inci asırlar, ne kadar büyük hâdiselerle dolu ise bu devir kaynakları da, diğer asırlara nisbetle, o derece zayıf kalmıştır. Lâkin bu durum tarihî eserlerin telif edilmemesinden çok fazla bu devirde yazılan kaynakların kaybolması ve bize kadar intikal edememiş bulunması neticesidir. Nitekim kaynakların Selçuklular zamanında türlü ilimlere ve bu arada tarihe dair yazıldığını kaydettiği pek çok eser kaybolmuş bulunmaktadır. Bizi ilgilendiren bu kaybolmuş eserlerden bir kısmının Selçuklular ve bizzat sultanlar hakkında te'lif edilmiş hususî tarihler olduğunu biliyoruz. Filhakika birincisini, ilk Selçuk Sultanı Tuğrul bey hakkında Ali bin Ebul'-Ferec el-Basrî'ye ait bulunan "*Sîret ül-Melik Tuğrul-beg el-Selçukî*" adlı eser teşkil edip bunun muahhar asırlara kadar mevcut olduğu anlaşıyor¹. Alp-Arslan namına yazılan ve İbn ul-'Adîm, Mîrhwând ve Bar Hebraeus tarafından görülen *Melik-nâme* adlı eserden bize ancak Selçukluların menşesine dair bir kaç cümle intikal etmiştir. Esâsen ileri sürüldüğü gibi

¹ Aybek al-Safadî, *al-Vâfi bi'l-vefeyât*, nşr. H. Ritter, İstanbul 1931, s. 52; Kâtib Çelebi, *Keşf uz-zunûn*, nşr. Ş. Yaltkaya ve R. Bilge, İstanbul 1943, II. s. 1016.

bunun bir tarih kitabı olmadığını ve ona isnad olunduğu kadar bir malûmat ihtiva etmediğini sanıyoruz². Melikşâh'ın emri ile vücuda getirilen *Risâle-i Melikşâhî* Selçuk devri maliyesi, iktisadiyâtı ve şehirleri tarihi bakımından çok mühim olup bu da bize kadar ulaşmamıştır. Yalnız XIV'üncü asır müellifi maliyeci (müstevfi) Hamdullah Kazvinî'nin iktibasları vasıtasıyla onun muhtevasından bazı parçalar muhafaza edilmiş ve Selçuk devri bütçesine ait rakamlar bu sayede elde edilmiştir, ki devrin iktisadî kudreti bakımından bu kadarı bile pek mühimdir³.

Sultan Sancar'ın zamanı medeniyet tarihi, ilim ve kültür adamlarının çokluğu ve telifleri bakımından istisnâî bir ehemmiyet taşır. Bu hükümdarın himâyesiyle yetişen ve türlü ilim sahalarında eser telif eden müellifler arasında tarih yazarların da bulunması tabîî idi. Nitekim Sultanın hususî tabibi Ali bin Mehmed Kayinî tarafından onun adına yazılan *Mefâhîr ül-Etrâk*, isminden de anlaşılacağı üzere, Türkler hakkında ehemmiyetli bir eser gözükmekte ise de maalesef muhtevası hakkında hiç bir bilgiye sahip değiliz⁴. Sultan Sancar namına telif edilen *Sancar-nâme* onun hayatı, sefer ve fetihleri hakkında mühim bir eser olup bunun muhtevasından ancak bazı kısımlar eski kaynaklara geçmiştir⁵. Manzum olduğu kaydedilen *Sancar-nâme* müellifinin, bu hükümdarın hayatını ve siyasî faaliyetlerini "*Siyer ve futûh-i Sultan Sancar*" adıyla nazım halinde yazan devrin şâiri Mu'izzî'ye ait olduğu muhakkaktır⁶. Sultan Mehmed Tapar'ın karısı Gevher Hatun'un maliyesine ba-

² İbn ul-'Adîm, *Buğya*, Paris B.N. Ar. 2138, s. 189a; Bar Hebraeus Abu'l-Ferec, *Chronography*, İngil. trc. W. Budge, London 1932, s. 195; Mirhwând, *Ravzat us-Safa*, Bombay 1266, IV, s. 71. İlk defa W. Barthold'un dikkatini çeken *Melik-nâme*, Cl. Cahen tarafından hususî bir tedkik mevzuu olmuştur. Bundan bize fazla bir bilgi kalmadığına dair bak. s. 31.

³ Bak. Böl. VII, 9.

⁴ Ali bin Zayd al-Bayhâkî, *Tatimma sıvan al-hikma*, nşr. M. Shafî', Lahore 1935, I, s. 134; aynı müel. (İbn. Funduk), *Tarih-i Bayhak*, Tahran 1317, s. 241. *Tatimma* için bak. *Bîst-makale*, II, s. 94-102.

⁵ İbn İsfendiyâr, *Târih-i Habeşistan*, nşr. A. İkbâl, Tahran 1820, II. s. 54, 72. Hamdullah Kazvinî, *Nüzhet ul-kulûb*'un mukaddimesinde kullandığı eserler arasında da *Risâlet us-Sancariye* adlı bir eserin bulunduğunu yazar.

⁶ Sancar zamanında yazılmış (520/1126) anonim *Mücmel ut-tavârih ve'l-kasas*, (Tahran 1318, s. 412) bu eseri görmüş ve kullanmıştır. (Eser hakkında Mirzâ Muhammed Kazvinî mukaddimesi *Bîst-makale*'de de çıkmıştır (II, s. 167-179). Sultan Sancar devrinde ve onun himâyesinde bulunan, riyâziye, hendese, hey'et (astronomi) sahalarında birçok eser telif eden Feylesof Bahâüddin Harakî bir tarih kitabı da yazmıştı. (*Tatimma Sıvan al-Hikma*, I, s. 153).

kan ve Sultan Sancar devrinde yaşayan Ebu Tâhir Hatunî'nin Melik-şah için yazdığı *Şikâr-nâme* (avcılığa ve sultanın avlanmalarına dair eserinden başka bir de *Âl-i Selçuk* tarihinin müellifi olduğu rivâyet ediliyor⁷. Bugüne kadar nüshasına rastlanmayan Selçuk tarihlerinden biri de meşhûr *Târih ul-Hukemâ* sahibi Cemaleddin İbn ül-Kıftî'nin (ölümü 646/1248) *Târih Âl-i Selçuk*'udur⁸. Zahîreddin Nişaburî'nin Irak Selçukluları hükümdarı Sultan II. Tuğrul adına yazdığı *Selçuk-nâme*'nin kaybolduğu kanaati umûmîdir. Fakat sadece, isim kaydına rağmen, Râvendî bazı mühim ilâve ve değiştirmelerle, bu kaynağı kitabına aktardığı gibi Reşideddin'in de aynen bu kitabı *Cami'ut-tavârih*'ine geçirdiği gözüküyor. Bu durum küçük bir mukayese ile kolayca meydana çıktığı halde bu *Selçuk-nâme* Hamdullah Kazvinî, Gaffârî ve Mirh-wând gibi Râvendî, Reşideddin ve Hâfız Ebrû'nun sadece kaynakları arasında gösteriliyordu. Hattâ Zahîreddinin bu eseri kendisine zeyl yapan Ebu Hâmid Muhammed bin İbrahim'e de mal edilmişti⁹.

⁷ Râvendî, *Rahat us-sudûr*, nşr. M. Iqbal, London 1921, s. 131, 136; İmâd üd-din, *Nusrat ul-fitre*, (Selçuk-nâme), tercüme, s. 48, 51; Devletşâh, *Tezkiret uş-şu'ara*, nşr. E. Browne, Leiden 1901, s. 29. E. Browne bunun şâirlere aid bir eser olduğuna (*Literary History of Persia*, II, s. 326), W. Barthold ise *Âl-i Selçuk* tarihî bulunduğuna kanidir (*Turkestan down to the Mongol invasion*, London 1928, s. 27). O, Gevher hatun'a mensubiyeti ile bu şöhreti almıştır. Ebu Tâhir Hatunî'ye aid bir kütüphane kendi memleketi Sâve'de mevcut olup içinde kıymetli kitaplardan başka usturlaplar, küreler gibi nadir şeyler vardı (Zekeriya Kazvinî, *Âsâr-u'l-Bilâd*, A.H. Beyrut 1960, s. 387; 'Abd ul-Celil Kazvinî, *Kitâb un-nakz*, nşr. Celâlüddin Urmavî, Tahran 1331, s. 12). Selçuklularda Av işlerinin ehemmiyeti için benim *Türkiye Selçukluları hakkında resmî vesikalar* (Ankara 1958, s. 27-32) adlı eserime bakınız. *Şikâr-nâme* ve *Bâz-nâme* adını alan avcılığa dair farsça iki yazma da British Museum'da, birincisinde (Or. 374, s. 13b-24b) Türkçe çakır-kuş, laçın, sungur, torumtay,... gibi isimlerle verilen av kuşları hakkında; ikincisinde de (Add. 15241, 105b) Arslan b. Tuğrul'un da av merakından, av hayvanı olarak yalnız hepsi altın tasmalı dört yüz küçük pars (eski türkçe yüz) olduğundan bahsederken bunu *Âl-i Selçuk* tarihinden aldığını söyler. Râvendî buna benzer bir haberi ilk Irak Selçuk Sultanı Mahmud hakkında verir (s. 205), ki bu rivâyet farkı başka bir *Selçuk-nâme*'nin bahis mevzuu olduğunu gösterir. Büyük Selçuklularda *Bâzdâr*, Anadolu'da *Emîr-i şikâr* olmuştur.

⁸ İbn Şâkir el-Kütübî, *Favât ul-vefayât*, Kahire 1299, II, s. 97; Kâtib Çelebi, I, s. 283.

⁹ Zahîr ud-Dîn Nişâpûrî'nin *Selçuk-nâme*'si (Tahran 1331) asıl ismi ile neşrolunmuş ve bunun ayrı bir yazma halinde bulunduğu mukaddimede J. Afşar tarafından beyan olunmuştur. Aynı, metni daha sağlam bir şekilde neşreden Ahmed Ateş (*Reşîd al-din, Câmi' al-tavârih*, Ankara 1960, II, 5) haklı olarak bu yanlışlığı göstermiştir. Değişiklik ve ilâvelere rağmen Râvendî ile Reşîd ud-Dîn'e Z. Nişâbûrî'nin nüshaları gözü ile bakmak ve M. Iqbal (Râvendî, s. XIX-XXXV, 64) ile Ahmed Ateş'in (s. 20-21) onu sonuncuların sâdece kaynakları arasında saymalarını doğru bulmamak daha isabetli olur. Gerçekten A. Ateş bu kaynağı teşhis edemediği gibi basit tarihî bilgilerden mahrum olduğunu gösteren pekçok hatalar yapmaktan da kurtulamamıştır. M. Halil Yınanç bu *Selçuk-nâme*'yi

İbn ul-‘Adîm, Alp Arslan hakkında malûmat verirken, *Melik-nâme* ve Sadreddin el-Hüseynî’nin Selçuklu tarihini zikrettiği halde¹⁰ bu sultan ve Selçuklulara dair kaynakları arasında İbn Zurayk (Ebi’l-Hüseyn Yahya bin Ali), İbn Munkız (Ali bin Mürşid), Ebi Galip Abdülvâhid bin Mes’ud ve Hamdan bin Abdürrahim’e ait eserlerin isimlerini bildirmediği ve yalnız Muhammed bin Abdülmelik Hemedanî’nin *Unvân-us-Siyer*’ini kayıt ettiği için bunlardan hangilerinin Selçuklulara mahsus olup olmadığını söylemek mümkün değildir¹¹. Sultan Sancar zamanında yaşayıp bize, yazdığı pek çok eserden, yalnız kendi memleketi Bayhak tarihi ile devrin âlimlerine dair *Tatimma Sivan al-Hikma*’sı intikal eden Ali bin Zeyd Beyhakî (İbn Funduk, ölümü 565/1170)’nin *Tecârib ul-Meşârib* adlı tarihi muhafaza edilmiş bulunsa idi Selçuklular hakkında daha mühim bilgilere sahip olacaktık. Gerçekten 410-560 yılları arasında Gaznelilere, Selçuklulara ve Harizmşahların ilk devirlerine ve menşelerine ait vakaları veren bu eserin kıymeti Cuveynî ve İbn ul-Esîr’in mühim nakillerinden anlaşılmaktadır¹². Meşhûr tarihçi Hilâl us-Sâbî ve oğlu Gars un-Ni’me Muhammed’in babasının eserine zeyl olarak yazdığı (448’den sonra) *Kitâb ur-Rebî*’ adlı tarihi ilk Selçuk devri ve sultanları hakkında çok mühim olup İbn ul-‘Adîm ve bilhassa Sibî ibn el-Cevzî (Kız-oğlu) ve başka müelliflerin iktibasları ile bazı kısımları bize intikal edebilmiş ve bu sâyede Selçuklulara ait bir çok hadiseler malûmumuz olmuştur. Gerçekten Sibî’nin adını zikrederek yaptığı bu nakiller olmasa idi Selçuklulara ait bir çok hâdiseler ve Yabgulular (*Yavgıyân*, *Yavgıyya*) meselesi de bizim için tamamiyle meçhûl kalacaktı¹³. Tâhirîler, Sâmânîler, Gazneliler, Gorgular ve Selçuklular hakkında İbn Haysam’ın bir tarihi (*Kısas-i Sâni*) olduğunu da Cüzcanî’nin nakillerinden biliyoruz¹⁴. Karahanlı hükümdarı İbrahim Tamgaç Han (ölümü 1201) namına Meceddin Adnan tarafından

Ebû Hâmid Muhammed bin İbrahim’e mal ederken yanlış olarak onun buna yaptığı zeyle dayanıyordu. Hamdullah Kazvinî manzum *Zafer-nâme*’de (British Museum Or. 2833, s. 320a) de Zahir üd-din’i ve eserini zikreder.

¹⁰ İbn al-‘Adîm onu *Zubdat ut-tavârih* adı ile zikreder ki Sadr ud-Dîn’e aid bu isim zaten münakaşalıdır (bak. M. Iqbal, *Mukaddime*, s. 2).

¹¹ İbn ul-‘Adîm, *Buğyat ut-taleb fî Tarih Haleb*, 185a, 187b-191a; İbn Hallikân, *Vefeyât ul-A’yân*, Kahire II, 162. 163. *Buğya* hakkında bak. S. Sauvaget, *R. Etudes Islamique*, 1933, III, s. 393-409; W. Barthold, *Turkestan down to the Mongol invasion*, London 1928, s. 30.

¹² İbn ul-Esîr, *el-Kâmil*, Mısır 1303, XI, s. 142; Cuveynî, *Cihân-guşâ*, GM. II. s. 1.

¹³ Sibî İbn ul-Cevzî, *Mir’at uz-zamân*, Topkapı (III. Ahmed), 2907 (XII), s. 200a, XIII, 88a; İbn ul-‘Adîm, *Buğya*, 189b; İbn Hallikân, II, 163, 488; Kâtib Çelebi, I, s. 299.

¹⁴ Cüzcanî, *Tabakat-ı Nâsiri*, Kâbil neşri, s. 236, 241, 289, 386.

yazılan *Târih-i Türkistan*'ın efsanevî Türk hükümdarı Karahan'a dair bir hikâyesi 'Avfî'nin bir iktibası ile bize kadar gelmiştir¹⁵. Mervezî'nin yeni keşfolunan eseri sâyesinde bu hikâyenin bir asır önce telif edilmiş *Târih Mülk it-Türk*'de bulunduğu ve bu suretle Orta Asya Türk tarihi üzerinde Meceddedin Adnan'dan başka ve daha eski bir kaynağın mevcudiyeti meydana çıkmaktadır, ki bunların Selçuklular için de ehemmiyeti aşîkârdır¹⁶. Efsânede Karahan'ın babası olarak gösterilen ve okunamayan ismin Mervezî'nin sarîh kaydı ile hakikatte *cabbûye* yâni Türkçe *yabgu* unvanı olduğu da meydana çıkmıştır¹⁷.

Selçuk devrinde İslâm ülkelerinin, büyük medeniyet merkezleri ve şehirleri hakkında yazılan tarihlerden çoğu da kaybolmuştur. Bunlar arasında Mehmed bin Arslan al-Harizmî (ölümü 1172)'nin 80 cilt tuttuğu rivâyet edilen Hârizm tarihini Zehebî'nin hülâsası ve Yâkut'un meşhûr filozof Şehristânî (469-549) hakkında verdiği parçalarla tanıyoruz¹⁸. Meşhûr *Kitâb ul-Ensâb* sahibi Abdülkerim Sam'ânî'nin bu mühim hal tercümesi yanında, kendi memleketi Merv şehri için 20 ciltlik eseri de bu kaybolan büyük şehir tarihlerinin mühimlerinden¹⁹. Türkistan, Horasan, Afganistan, İran, Irak, Suriye ve Azerbaycan şehirlerine ait olup zamanımıza kadar ulaşmayan pek çok mahallî tarihlerden bir kaç tanesi de Şarkî Anadolu merkezleri hakkında yazılmıştır. Bunlar arasında İl-almış oğlu Ömer'in Duneysir (Koç-hisar, bugün Mardin'e bağlı Kızıl-tepe) ve Şeref bin Ebu'l-Mutahhar'ın Ahlat tarihleri hem Orta-çağda mühim medeniyet merkezi olan bu şehirlerin ve hem de bu havâlideki Selçuklulara tâbî devletlerin (Artuklular ve Sökmenliler) tet-

¹⁵ Bak. M. Muhammed Kazvinî, *Çahâr-makale*, GM. s. 186; Nizamuddin, *Introduction to the Jawâmi' ul-hikâyât*, GM. s. 248.

¹⁶ Marvazî On China, *Turks and India*, (*Tabâyi ul-hayvân*) nşr. V. Minorsky, London 1942, metin, s. 43, İzahlar, s. 157.

¹⁷ Bu bozuk metin için 15. nota bak.

¹⁸ Yâkut, *Mu'cem ul-Buldan*, Beyrut 1957, III, s. 377; aynı müellif. *İrşâd ul-Erib*, GM. V, s. 410; Barthold, s. 33; Z. V. Toğan, *Harezm kültürü vesikaları*, İstanbul 1951, I, s. 40.

¹⁹ Aybek al-Safadî, I, s. 48; Kâtib Çelebi, I, s. 303. Yâkut eserlerini yazmak maksadı ile üç yıl kaldığı Merv'de Nizâmiyye, 'Amidiyye, Hatuniyye'den başka bir de Sem'anî ailesine aid bir kütüphane bulunduğunu yazar (*M. Buldan*, V, s. 114). İbn ul-'Adîm Alp Arslan hakkında Sam'ânî'den de faydalandığı söyler (*Buğya*, 190a). Abdullah bin Ömer'in Belh tarihi'nin bir farsça tercümesi mevcut olup (Bibl. Nati. M. persans 115) bir parçası Shefer tarafından onun Chrestomatie'sinde de çıkmıştı, ki XIII. asırda bu şehrin içti-mâi, iktisadî ve kültürel tarihi bakımından mühimdir.

kikinde çok lüzumlu idi²⁰. Anadolu şehirlerinden yalnız Meyyâfârkîn (Silvan) hakkında İbn ul-Azrak'ın tarihi bize kadar gelmiş olup II. Kılıç Arslan'ın Bizanslılara karşı kazandığı 1176 zaferine kadar çok mühim bir kaynaktır²¹.

Selçuklu devrinin bu kaybolmuş kaynaklarına rağmen bize hususî, mahallî ve umûmî tarih halinde intikal eden kronik ve vesikalar yine de büyük bir yekûn tutmakta ve zamanla yenileri de bulunmaktadır. Tabakat kitapları ise yalnız çeşitli ilimler bakımından değil siyasî ve içtimaî tarih için de müstesna ehemmiyet arz eder ve büyük bir yekûn tutarlar. Doğrudan doğruya Selçuklulara ait tarihler geçen asrın sonlarında Th. Houtsma'nın dört Selçuk-nâmeyi neşretmesiyle başlar²². Bu faaliyeti M. Iqbal tarafından Büyük Selçuklulara ait biri Râvendî'nin *Rahat us-Sudûr* (Londra 1921), diğeri de İbn ül-Esîr ve İbn ul-'Adîm'in de kullandıkları Sadreddin el-Hüseynî'ye ait *Akhbârû'd devlet is-Saljuqiyye* (Lâhur 1933) adlı Selçuk kroniklerinin tenkitli baskıları tâkip etmişti²³. Büyük Selçuklular hakkında Muhammed el-Huseynî tarafından 743 (1342) yılında yazılan *el-'Urâza fî'l-hikâyet is-Selçukiyye* adlı küçük bir eseri de ilâve edelim²⁴. Bundan sonra da bir çok memleketlerde ve bilhassa İran ve Arap ülkelerinde doğrudan doğruya veya dolayısıyla Selçuklu tarihi ile ilgili tarihî, coğrafi, diplomatik ve edebî pek mühim yazma kitap ve vesika neşrolunarak bu devir için tetkikler bir hayli kolaylaşmıştır. Bu münâsebetle bir çok ilim adamı arasında Muhammed Shafi, Sâmi Dahan, Sa'îd Nefisî, Abbas İkbâl, Cl. Cahen, Er. Taeschner, Mustafa Ziyâde isimleri derhal hatırlanacaktır. Bu kaynak neşri ve tetkiklerinde Türk tarih ve filolo-

²⁰ Aybek, I. s. 47-48; K. Çelebi, II s. 281-309. Kaynakların çok kullandığı *Erbil tarihi* ve zeylinin Türkiye Selçukluları için de ehemmiyeti bakımından, aklî ilimlerde ('ilm ul-evâil) meşhûr olan Muhammed bin Ebi'l-Kasım'ın Anadolu'ya gittiğine ve orada kadı olmuş iken Selçuklu vezirinin istirkabile 611(1214)de idam edildiğine dair bir kaydını, misal olarak, belirtelim (Abdulkadir Kuraşî, *Tabakat ul-Hanefiyye*, II, s. 111-112). Bu eser münâsebetiyle yine bak. Ebû Şâme, I, 2, 26; İbn ul-Fuvatî, s. 135.

²¹ Eserin yazması British Museum'de (Or. 5803) mevcut olup Mervânîlere aid birinci cildi Kahire'de neşredilmiştir. Mervânîlere aid kısmı üzerinde Amedroz ("The Marwanid Dynasty at Mayyâfârkîn", *JRAS*, 1903) ve Artuklulara aid kısmı hakkında Cl. Cahen ("Le Diyâr Bakr aux temps des premiers Urtukides", *JA*, 1935).

²² Th. Houtsma, *Recueil des textes relatifs à l'histoire des Seldjouides*, Leiden 1866-1902. Bu dört ciltten İmâd ud-Dîn Bundârî'ye âid *Nusrat ul-fitre* Kıyâmeddin Burslan'ın tercümesi *Irak ve Horasan Selçukluları tarihi* adı ile (İstanbul 1943) T.T.K. tarafından neşredildi.

²³ *Ahbar ud-davlat is-Salcukiyye*, Necati Lugal (Ankara 1843) ve *Rahat us-sudûr*, Ahmed Ateş (Ankara 1943) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (T.T.K. Kurumu).

²⁴ Bu Farsça eser K. Susheim tarafından Kahire'de 1326 yılında neşredilmiştir.

jisine yabancı bulunmaktan doğan mukadder hatalara rastlandığına da işaret etmeliyiz. Fakat daha mühimi Selçuklu tarihi gibi onun kaynakları hakkında yapılmış tetkiklerin henüz başlangıç halinde bulunmasıdır. Neşredilen metinler bazen mukaddime ve hâşiyelerinde tenkid ve tetkike tâbi tutulmakla beraber toplu olarak Selçuklu tarihinin kaynakları henüz ele alınmış değildir. Esâsen bunun da bütün Selçuk tarihine ve kaynaklara hâkim olmakla mümkün olduğuna göre ne kadar büyük ve çetin bir iş olduğu meydandadır.

W. Barthold, meşhûr *Turkestan* adlı eserinde, Orta Asya tarihi ile ilgili nisbetinde, Selçuklu kaynaklarına bir kısım ayırmıştır. Bu sebeple bu kısım çok eksik olmakla beraber kaynak araştırmaları için örnek teşkil eden bir ehemmiyet arzeder²⁵. Doğrudan doğruya Selçuklularla ve tarihle uğraşmakla beraber Mirza Muhammed Kazvinî kaynak neşri ve tetkiklerinde müstesna bir mevkie sahiptir. Onun neşrettiği metinler ile bunlara koyduğu hâşiyeler ve izahlardan başka bu hususta yaptığı araştırmaların bir kısmı iki cilt halinde toplanmış olup Orta-çağ İran tarihi gibi Selçuklular üzerinde çalışanlar için de bu eserler daima elde bulunacaktır²⁶. Yakın Şark İslâm orta çağı tetkikleri ile tanınmış bulunan Cl. Cahen Şimalî Suriye'ye dair eserinde, dolayısıyla, Selçuklu tarihi kaynakları üzerinde de toplu bilgiler vermiş; bazı araştırmalarından başka son bir makalesini de Selçuk devri kroniklerine tahsis etmiştir²⁷. Sultan Sancar ve ilk Hârezmşâhlar devrine ait mühim resmî vesikalar Mehmed Köymen'in himmetiyle sağlam bir şekilde tahlil edilmiştir²⁸. Bu münâsebetle Selçuklular ve Hârezmşâhlar'a aid *Atabet ul-hâtebe* ve *et-Tevessül* adlı iki mühim münşeât mecmuasının da büyük değer taşıdıklarını da kaydedelim²⁹. İbrahim Kafesoğlu, neşrettiği Melikşah ve Hârezmşâhlar tarihine dair eserlerinin giriş kısımlarında, kaynaklarını toplu

²⁵ W. Barthold, s. 24-36. *Turkestan*'ın Birinci cildini teşkil eden yazma mühim metinlerin çoğu bugün artık aid oldukları kitaplar ile birlikte basılmıştır.

²⁶ Mirza Muhammed Kazvinî'ye aid *Bîst-maqala*'nın birinci cildi Bombay'da, ikinci cildi Tahran'da (1313) basılmış olup bu makalelerin bir kısmı Selçuk devrine aittir.

²⁷ *La Syrie du Nord à l'époque des Croisades*, (Paris 1940) adlı eserin birinci bahsi kaynaklara ayrılmıştır. *The History of the Seljukid period* (Historians of the Middle East, London 1962) de, s. 59-78. Müellif kaynaklar hakkında geniş bir bilgiye sahiptir. *Melik-nâme* münâsebetiyle Selçukluların menşeiine aid kaynaklar üzerinde de durmuştur.

²⁸ "Büyük Selçuklu devrine aid münşeât mecmuaları", *Dil, Tarih F. Dergisi*, VIII, 4 (1951), s. 537-634.

²⁹ Sultan Sancar divânından çıkan vesikalar Müntecibüddin Atabeg'e aid olan *Atabet ul-hâtebe* A. İkbâl tarafından (Tahran 1329) ve Bahâeddin Bağdadî'ye ait *et-Tevessül ilet-Teressül* (Tahran 1315) neşrolunmuştur.

bir şekilde verirken Barthold'un *Turkestan*'ında yaptığı örnek araştırmayı ve fikirleri ihmal etmesi dikkati çekmekte ve bu eksikliği gözükmemektedir³⁰. İslâm âleminin tarihî coğrafyası üzerinde bir otorite olan V. Minorsky Kafkasya tarihine ait metin neşri ve tetkikleri ile ve hattâ büyük Türk muhâcereti hakkında çok mühim bir kaynak olan Mervezî üzerindeki çalışmaları ile Selçuk tarihi araştırmalarına da mühim bir hizmet yapmıştır³¹. Kaynak araştırmaları için Avrupa kütüphanelerindeki yazmalara dair kataloglar, bu hususta neşredilmiş hususî tetkikler yanında K. Brockelmann'ın Arap edebiyatı, E. Browne ve C. Storey'in İran edebiyatlarını unutmamalıdır.

Türkiye Selçukluları tarihinin çok çeşitli dillerde (Arapça, Farsça, Türkçe, Gürcice, Ermenice, Süryanîce, Yunanca, Lâtince, Fransızca, İtalyanca) yazılı kaynakları hakkında da toplu bir tetkik yapılmış değildir. Mükrimin Halil Yınanç, *Anadolu'nun Fethi* adlı eserinde, bu kaynakların umûmî bir listesini verirken çok defa, eserlerin isimlerini bile yazmadığı gibi, bir kısım kaybolmuş eserlerin müelliflerini de bu arada sayar; yazmalar üzerinde fazla çalışması ve bir takım yeni eserler bulması dolayısıyla de bazan bu kaybolmuş kroniklerin mevcut olduğu zannını uyandırmıştır³². Halbuki bu mutabaklı ilim adamı, bundan çok evvel, son Selçuk sultanlarının Osman Gazi ile münâsebetlerine dair Feridun Bey'in *Münşeât*'ında bulunan vesikaların sahte (*apocryphe*) olduğunu isbat ederken kaynak tenkitlerinde güzel bir araştırma yapmıştı³³. Fuad Köprülü *Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları* adlı mühim araştırmasında, mevcut vekâyinâmeler dışında, edebî, destanî ve menkıbevî eserler, kanunnâme, arşiv vesikaları ve malî eserler üzerinde dururken bunların bugünkü ileri tarih anlayışına göre ehemmiyetlerini ve nasıl kullanılmaları gerektiğini meydana koyar³⁴. Bununla beraber

³⁰ *Melikşah devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, İstanbul 1953, s. XI-XXVIII; *Hârizmşahlar devleti tarihi* (Ankara 1958. s. 5-18).

³¹ *Studies in Caucasian history*, London 1953; *A. History of Sharwan and Darbana*, Cambridge 1958, Münecim-başı, Selçuklulara tâbi Şeddâdiler, Şirvâşahlar ve Derbend (Bâb ul-ebvâb, Demir-kapı) tarihine aid bu orijinal kaynakları *Câmî'üd-düvel*'ine dercetmişti. Minorsky'nin metin, tercüme ve mühim izahlarla neşrettiği bu eser ilk defa Z. V. Togan tarafından kullanılmış (*Umûmî Türk tarihine giriş*, İstanbul, 1946, s. 189-190), M. H. Yınanç tarafından görülmüş (*Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 113) ve böylece uzun bir hikâyesi bulunan *Derbend-nâme*'nin arapça bir esasa dayandığı meydana çıkmıştır (Minorsky, s. 2-10'da tafsîlât vermektedir).

³² *Anadolu'nun Fethi*, s. 12-16.

³³ Mükrimin Halil, "Feridûn-beg Münşeâtı", *TOEM*, sayı: LXXVII, LXXVIII.

³⁴ *Anadolu Selçukluları tarihinin yerli kaynakları*, *Belleten*, XXVII (1943). F. Köprülü bu tedkin sonunda Anilî kadî Burhaneddin Mes'ûd'un *Enîs ul-kulûb*'ünde tarihî kısmın

bu büyük âlim bahis mevzuu ettiği eser ve vesikaların muhtevalarına pek girişmemiş; bunlardan bir kısmını görmediği için de, metodolojik bir örnek teşkil eden, bu makalesinde, bazan katalogların yanlış kayıtlarına dayanmış; böylece mevcut olmayan yazmalar üzerinde durmasına sebep olmuştur³⁵. Ahmed Ateş Reşideddin nüshası *Selçuk-nâme*'den başka Anadolu'da yazılmış Farsça bir kısım edebî eserleri tanıtmak maksadı ile, katalog mahiyetinde bir makale de neşretmiştir³⁶. Bununla beraber Büyük Selçuklular gibi, Türkiye Selçuklu Sultan ve şehzâdeleri de güzel Farsça şiirler yazdıkları halde A. Ateş bunlardan habersiz olduğu gibi Ortaçağ Türkiye tarihine ait mühim vesikalar ve bunlar üzerinde ciddî araştırmalar yapmakta bulunan Adnan Erzi son olarak, evvelce Tarih Kurumu tarafından faksimilesi yapılan İbn Bîbî'nin mufassal kroniği *El-Avâmir ül-Alâiyye*'yi Necati Lugal ile birlikte tenkitli bir metin halinde neşre başlamakla yeni bir hizmete girişmiştir³⁷. Eski devri karanlık bulduğu için II. Kılıç Arslan'dan sonraki devri yazdığını kaydeden İbn Bîbî'nin bu eseri Anadolu Selçuklularının en mühim kaynağını teşkil ettiği halde üzerinde henüz ciddî bir tetkik yapılmamış ve çok defa hadiselerin tarihini vermediği ve bazan da kronolojik sırayı tâkip etmediği için ilim adamlarının yanlışmalarına sebep olmuştur, ki Selçuk sultanlarına dair araştırmalarımızda bunların bir kısmı gösterilmiştir³⁸. İbn Bîbî'yi tamamlayan Aksarayî ise Moğol idâresinde Anadolu'nun geçirdiği buhran devri için hemen yegâne sıfatını kazanacak bir ehemmiyet taşır³⁹. Orta çağ Türkiyesi için fevkalâde mühim bir takım vakfiyelerin, siyasî, idarî, hukukî ve dinî vesikaların neşrine başlamak suretiyle kaynak kifâetsizliğiyle zorluk

neşir ve tahlilini de yapmıştır. Burhaneddin'in XIII. asır başlarında Malatya kadısı olduğu I. Keykâvus'un Sivas Dâr uş-şifâ vakfiyesinde kayıtlıdır,

³⁵ Meselâ kataloga göre ele alınan *Kitâb-i tahallüs* adlı bir yazma (s. 443) mevcut olmadığı (bak. Osman Turan, "Selçuk Türkiyesi tarihine dair bir kaynak", *Köprülü armağanı*, İstanbul 1953, s. 532-536) gibi Bedreddin Yahya(Rûmî)ya atfolunan inşa kitabı da (s. 415) Mirza Kazvinî'nin hatalı bir kaydından gelir (bak Osman Turan, *Türkiye Selçukluları hakkında resmî vesikalar*, Ankara 1958 s. 142-150). F. Köprülü bu makalede Anadolu Selçuklularına aid kaybolmuş Vakayı-nâme'ler hakkında da güzel bir araştırma yapmıştır (s. 393-400).

³⁶ "XII-XIV. asırlarda Anadolu'da farsça eserler", *TM*, VII-VIII, 2, s. 94-135.

³⁷ Ankara, 1958. Adnan Erzi'nin kaynak neşri ve tedkikleri türlü yerlerde çıkmıştır.

³⁸ A. Erzi İbn Bîbî makalesinde bu hususlara temas etmemiştir (*İA*, VI, 712). Esâsen bu kronolojik hataların görülmesi bu devrin tarihini tedkike bağlı idi. İbn Bîbî vak'aları bazan kronolojik sıra ile yazmadığı ve tarih kaydı da vermediği için araştırmacıları yanıltan hatalar *Selçuklular zamanında Türkiye* (İstanbul 1971) adlı eserimizde düzeltilmiştir.

³⁹ Aksarayî, *Musâmeretül-ahbâr*, nşr. Osman Turan, Ankara (T.T.K.) 1944.

arzeden bu devir tarihine yeni bir malzeme getirmiş bulunuyoruz⁴⁰. Selçuk Türkiye'sinin dinî, içtimâî ve kültürel tarihi için zengin malzeme ihtiva eden Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıb ul-ârifîn* adlı eseri, Tahsin Yazıcı'nın himmeti sâyesinde, metin, tercüme ve mukaddemesiyle, güzel bir şekilde neşredildikten sonra vaktiyle Cl. Huart tarafından yapılan Fransızca tercümesi artık kıymetini kaybetmiş; onun eksik ve hataları da düzeltilmiştir⁴¹. Bu çalışmalar arasında Feridun Nafiz Uzluk tarafından Mevlevîliğe ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın tarikatlere ve Ahiliğe, Fr. Taeschner'in tarihî coğrafya ve *Futuvvet-nâme*'lere ait metin ve tetkik neşriyatıyla yaptıkları hizmetler de zikre şâyandır⁴².

Ortaçağ Türkiye kitâbeleri ve sikkeleri üzerinde yapılan çalışmalar oldukça erken başlamış ve ileri bir safhaya erişmiştir. Böylece kaynak bakımından kifâyetsiz bulunan Türkiye Selçukluları tarihi mühim bir malzemeye kavuşmuştur. Bununla beraber tetkiklerin ilerlememesi dolayısıyla bu malzeme henüz pek az kullanılmıştır. Hattâ Antalya'nın ikinci defa fethini hikâye eden bir kitâbenin aynı nâşirin bir hâdisi hakkında yazdığı bir makalede kullanılmamış ve bu hususta mevcut hatanın devam etmiş olması bir misal olarak zikredilebilir⁴³. Anadolu Epigrafiyası ve Nümizmatik'i üzerinde Van Berchem, Halil Edhem, İsmail Galip, Ahmed Tevhid, Mübarek Galip, İ. H. Uzunçarşılı, Zambaur, Casanova, Cl. Huart, Sauvaget, Hüseyin Hüsameddin, Mehmed Behçet, Abdurrahim Şerif, İ. Hakkı Konyalı ve başkaları-

⁴⁰ Türkiye Selçukluları tarihinin çeşitli cepheleri için çok mühim malzeme veren bu vesikalar türlü yerlerde çıkmış ve bir kısmı da yukarda adı geçen *Resmî vesikalar*'da toplanmıştır. Elimizde vakfiye, temlik-nâme gibi daha neşrolunacak çok mühim vesikalar vardır.

⁴¹ Ahmed Eflâkî, *Manâkıb ul-ârifîn*, Ankara 1959-1961 (T.T.K.). Tahsin Yazıcı daha önce *Âriflerin Menkıbeleri* (İstanbul 1953-1954) adı ile iki cilt halinde, Türkçe tercümesini de yapmıştır. Cl. Huart bu eseri *Les Saints des derviches tourneurs* (Paris 1918-1922) adı ile Fransızcaya tercüme etmişti.

⁴² F. N. Uzluk, *Mevlânâ'nın Mektupları* (İstanbul 1937), *Sultan Veled Divânı* (Ankara 1941) ile küçük olmasına rağmen çok mühim bir kaynak olan ve yegâne yazması Paris Bib. Nat.'de bulunan Anonim *Selçuk-nâme*'yi de faksimile olarak bastırdı (Ankara 1954). Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre* (İstanbul 1936) eserile F. Köprülü'nün *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar* (İstanbul 1918) adlı meşhûr kitabında esaslarını meydana koyduğu Yunus Emre hakkındaki araştırmaları derinleştirmiştir. Gölpınarlı Selçuk devri *Futuvvet-nâme*'lerini de faksimile olarak neşir ve tedkik ederken (İktisat Fakültesi Mecmuası, XI, 1-4 (1949-1950), s. 6-360) Fr. Taeschner'in çalışmalarına katılmış; daha sonra da Hacı Bektaş'ın Türkçe *Vilâyetnâme* (İstanbul 1958) sini ve *Mevlânâ Celaleddin* (İstanbul 1959) adlı eserini neşrederek de B. Firûzânfer'in tedkiklerine iştirak etmiştir. Fr. Taeschner'in Ahiliğe ait metin ve araştırmaları yanında el-Omarî'nin *Mesâlik ul-absâr*'ında Anadolu'ya dair mühim kısmı da neşretmiştir (Leipzig 1929).

⁴³ Bu husus için bak. *Resmî vesikalar*, s. 103.

nın hizmetleri kayda şâyândır. Anadolu şehirleri tarihlerine ait neşriyatın kıymeti de daha ziyâde orijinal vesikaları ihtiva etmeleriyledir⁴⁴.

Bizans kaynakları Büyük Selçuklularla sadece Anadolu'nun fethi nisbetinde alâkalıdılar. Lâkin Türkiye Selçukluları için birinci derecede ehemmiyet kazanırlar. Umûmiyetle İslâm tarihçilerine nazaran daha zayıf olan Bizans tarihçileri kendilerine mahsus bir zihniyet ve imparatorluk gururu ile Selçuklular karşısında mağlûbiyetleri ve aleyhde muahedeleri kendilerine göre tefsir ve nakilleri bazan bizantinistleri de yanlış hükümlere sevketmiş ve tarihî realite de anlaşılamamıştır. Bizans kaynaklarının Türklerle ilgili kısımları için bir indeks olan G. Moravcsik'in eseri Selçuk tarihi ile uğraşanlar için de bir rehber mahiyetindedir. Bu kaynaklardan bir kısmının Avrupa dillerine yapılmış tercümeleri de Yunanca bilmeyen tarihçilerin işini kolaylaştırmıştır⁴⁵. Gürcü kaynakları yalnız Selçukluların Kafkasya hareketleri bakımından değil Anadolu'nun Türkleşmesi ve bazan da Türkiye Selçukluları için çok canlı tasvir ve bilgileri ihtiva ederler⁴⁶.

Anadolu'da yaşayan Ermeni ve Süryanî müelliflerinin hâdiselerin içinde bulunmaları sağlam malûmat vermelerini mümkün kılmıştır. Ermeni kay-

⁴⁴ Birçok Anadolu şehirleri hakkında yazılan tarihler umûmiyetle şehir tarihçiliği anlayışına uygun bir metod ve görüşten ziyâde bölge tarihleri olarak yazılmışlardır. Bunlar bu hüviyetleri ile kitâbe, vakfiye vesair tarihî orijinal vesika ihtiva edip etmemelerine göre kıymet kazanır. Bu bakımdan bir kısmı kıymetli malzeme ihtiva ettiği, bazen de çağdaş kaynaklardan faydalandığı halde bir çoğu bu vasıflardan mahrum toplamalar ile meydana getirilmiştir. Türkiye'de yazılan şehir tarihlerini (aslında alâkalı bölgelere dair kıymet derecesi değişen tarihî malzeme kitaplarını) bu hüviyetlerine göre tayin ve tasnif için burası müsâid değildir. Selçuk devri kitâbelerinin bir kısmı *Répertoire chronologique d'épigraphie arabe* adlı külliyat içinde toplanmıştır (Kahire Fransız Enstitüsü neşriyatı) F. Köprülü'nün idâresinde Ortaçağ tarih semineri Ortaçağ Anadolu kitâbelerinin bir repertuarına başlamıştı.

⁴⁵ G. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, Budapest 1943. İki cild halindeki bu eserin ikinci baskısı daha geniş olarak çıkmıştır. Bizans kaynaklarının bir kısmı M. Cousin'in *Histoire de Constantinople* (Paris 1672) adlı eserin ciltlerinde, Zonaras'ın kroniği de St. Amour (Paris 1560) tarafından Fransızcaya tercüme edilmiştir. Psellos ve Anne Comnène'in tarihleri de son olarak Fransızca tercümeleri ile Guillaume Budé külliyatı arasında çıkmıştır. Moravcsik'in eserinde tafsîlât vardır. Parça halinde de tercümeleri türlü yerlerde bulunur.

⁴⁶ M. Brosset, *Histoire de la Géorgie* (St Petersburg 1849). İki cild ve zeyilleri ile yapılan tercümeler sayesinde Gürcü kaynaklarının ilim âlemine açıldığını, bilhassa Türk tarihi bakımından henüz ciddî bir şekilde kullanılmadıklarını da ilâve edelim. Brosset aynı zamanda *Collections d'historiens arméniens* adı altında (St. Petersburg 1864-1876). Ermeni kaynaklarının bir kısmını da Fransızcaya tercüme etmiş ve Haçlı külliyatında tam çıkmayan kısımlar da istifadesi kolay bir hale gelmiştir.

naklarından en mühimmini muhakkak ki Urfalı Mathieu'nun *Vekâyinâme'si* teşkil eder. Çağrı bey'in 1018'de vukubulan ilk Anadolu akınından 1136 yılına kadar Selçuklular hakkında zengin malûmat veren müellif bu devir hâdiselerinin çoğuna görgü şahididir veya onları bizzat görenlerden dinlemiştir. Mathieu ilk istilâdan ne kadar acı bir dil ile bahsederse ondan sonraki devir için de o derece Türkleri medheder; adalet ve şefkatlerini belirtir. Buna mukabil O, dinî ve millî duyguları icabı olduğu kadar zulümleri dolayısıyla de, Rumlara karşı nefretini sık-sık açığa vurur. Onun eseri Göksün'de yaşayan ve zamanının hadiselerini toplayan Keşiş Grègoire'in zeyli ile aynı ehemmiyette ve 1162 yılına değin devam eder⁴⁷. Muahhar Ermeni kaynaklarının kullandığı Mathieu'nin eseri Süryanî müelliflerince meçhuldür. Eski Ermeni müelliflerinden Sarkavag'ın eseri bize kadar gelmemiştir. XIII'üncü asırda yaşamış bir Ermeni müellifi Melikşah'ın yüksek vasıfları, adaleti ve şefkati hakkında malûmat verir ve bu vasıfları dolayısıyla milletlerin gönüllerini fethederek imparatorluğunu genişlettiğini anlatırken "bana göre ömrü vefa etse idi süratle artan kudreti sâyesinde Avrupa bile devletinin hudutları içine girmekte gecikmiyecekti" ifadesiyle Sarkavag'ın kaybolmuş kroniğinden mühim bir iktibasta bulunur, ki bu suretle Melikşah'ın cihan hâkimiyeti davası bakımından dikkate şâyân bir müşahedeyi belirtir⁴⁸. Diğer Ermeni kaynakları umumiyetle muhtasar olmakla beraber Türkiye Selçukluları hakkında mühim kayıtlar verir ve diğer hristiyan ve müslüman kaynaklarını tamamlarlar. Yalnız Malazgird zaferine kadar Şarkî Anadolu'ya vâki ilk Türk akınları münâsebetiyle bu bölgede hadiselere şahid bulunan Aristakes'in eseri çok mühim olup canlı tasvirlerle doludur⁴⁹.

Şarkî Anadolu'da yaşayan Süryanî tarihçileri umumiyetle Bizanslılara karşı Türkleri bir kurtarıcı kabul ettiklerinden bu husus eserlerinde akseder. Süryanî müellifleri arasında birinci mevkii işgal eden Malatya patriği Mihael (1125-1199) II. Kılıç Arslan'ın dostluğu ve himâyesi sâyesinde bu devrin vakalarına daha yakından nüfuz edebilmiştir. Bu münâsebetle de Kılıç Ars-

⁴⁷ *Chronique de Mathieu d'Edesse avec la continuation de Grègoire le Pretre*, Fr. terc. E. Du-laurier, Paris 1858. Bu eser H. Andreasyan'ın Türkçe terc. ile T.T. Kurumu tarafından (Ankara 1962) neşredilmiştir. Yakınlığı dolayısıyla, Keşiş Grègoire'in zeyli Türkiye Selçuklularına daha fazla yer vermekle de ehemmiyet kazanır.

⁴⁸ Samuel d'Ani, *Tables chronologique*, trc. Brosset, Petersbourg 1876, s. 451 (Bu münâsebetle Böl. IV, 7, de bak).

⁴⁹ Ermeni kaynaklarının çoğu Recueil des Histories des Croisades külliyyatı arasında *Documents armeniens* adlı iki cildde toplanmıştır. Aristakes'in Fransızca tercümesi M. E. Prud'homme tarafından *Histoire d'Arménie* adı ile Fransızcaya tercüme edilmiştir (Paris 1864).

lan'ın kendisine yazdığı tarihî değeri büyük bir mektubunu da *Vekayinâmesi*'ne derc etmiştir. Eski devirler hakkında kaynaklarını zikrederse de Türklerin menşesine ve hattâ bazan Gök-türklere dair verdiği mühim haberleri nereden aldığı meçhuldür. Selçuklular hakkında naklettiği vakalarda bazan kronolojik hatalara rastlanır⁵⁰. Birinci Haçlı Seferi ile 1164 yılına kadar devam eden küçük Süryanî anonimi de Selçuklular için mühim olup Mihael'i tamamlayıcı bir mahiyet arz eder⁵¹. Mihael'in mezhebdaşı ve hemşehrisi Ebu'l-Ferec İbn ül-İbrî (Bar Hebraeus) XII'inci asrın nihâyetine değin ona ve daha sonraları için de sık-sık İslâm kaynaklarına başvurarak 1297 tarihine kadar eserini tamamlar⁵².

Haçlı seferlerini esas olan Lâtin kaynakları Türkleri pek az tanıdıklarından bu seferler dışında haberleri mübhemleşmekte ve bazan da masal unsurları ile karışmaktadır. Bununla beraber bu savaşlar ve bazan da Türkler hakkında dikkate şâyân kayıtlar verirler. Bu yazarların en mühimlerini bizat Haçlı seferlerine katılanlar veya Guillaume de Tyr gibi Suriye(Sûr)'de Türklere yakın yaşayanlar teşkil eder. Lâtin kaynaklarının büyük bir kısmı geçen asırda tercüme edilmiş olduğundan Türk tarihçileri için bunlardan faydalanma imkânları hâsıl olmuştur⁵³. Bu kaynaklar arasında Selçuklu sultanları ile Lâtin Cumhuriyetleri arasında vukubulmuş muahedenâmelerin bize kadar gelen metinleri hususî bir kıymet taşır. Selçuk Sultanlığı ile Kıbrıs kırallığı arasında cereyan eden muhaberata ve ticarî münâsebetlere ait bazı Rumca vesikaların, yarım asır önce neşredilmiş bulunmalarına rağmen, bunlara Şark ticâret tarihine dair en mühim tetkiklerde dahi görülmemiş olmalarını kaydetmeliyiz⁵⁴. Orta çağ Fransız kronikleri arasında XIII'üncü

⁵⁰ Michel le Syrien, *Chronique*, Fr. terc. Chabot, Paris 1905. Bu eserin süryanice aslının bulunmasından sonra Haçlı külliyyatında çıkan muhtasarı kıymetini kaybetti ise de Süryanicesinde bulunmayan bazı faydalı kayıtlar Ermenicesinde mevcuttur.

⁵¹ Bu Süryânî anonimi A.S. Tritton tarafından kısmen İngilizceye tercüme edilmiştir (JRAS, 1933).

⁵² Abu'l-Faraj Bar Hebraeus, *Chronography*, terc. W. Budge (Türkçe trc. Ö. A. Doğrul, T.T.K. Ankara 1945-1950). Ebu'l-Ferec'in Süryanicesi bulunduktan sonra bunun hülâsası olan Arapça *Muhtasar üd-düvel* (Beyrut 1890) kıymetini kaybetti. Lâkin Baba İshak isyanında olduğu gibi. Aslı Süryanicesinde bulunmayan bazı mühim kayıtlarla yine faydalıdır.

⁵³ Lâtince haçlı kaynaklarının ve eski Fransızca tercümelerinin mütaaddit baskıları, M. Guizot ve Michaud tarafından geçen asırda yapılmış Fransızca tercümeleri vardır.

⁵⁴ Bu vesikaların bir kısmı Thomas ve Tafel'in Venediklilere aid vesikalar külliyyatında Lâtince, bazıları da Mas Latrie tarafından Fr. tercümeleri ile Bibliotheque de l'Ecole des chartes külliyyatında neşredilmiştir. Rumca vesikaların Türkçe tercümeleri de bizim

asır müellifi Vincent de Beauvais'nin eseri bu asrın ortalarında Türkiye'de cereyan eden hadiseler, Babaî hareketi, Moğol istilâsı, saltanat mücâdeleleri ve bilhassa memleketin iktisadî kudreti hakkında çok mühimdir. Selçuk Türkiyesinin zenginliği hakkında diğer Fransız kronikleri bazan efsanevî bir mahiyet alır⁵⁵. B. Pegolotti'nin, XIV'üncü asır başlarında Şark ticâreti ve memleketleri için pratik bilgiler veren italyanca eseri de Türkiye için çok mühimdir⁵⁶.

Büyük Selçuklular gibi Anadolu Selçukluları ve beylikleri hakkında da Arap kaynakları yine büyük bir ehemmiyet arzeder. Lâkin Anadolu'nun uzaklığı ve içinde bulunduğu şartlar bu kaynakların, XI'inci asır sonlarında ilk fetihlerden XIII'üncü asra kadar, zayıflamasına ve ancak mühim vakalarda bazı kısa haberler vermelerine âmil olmuştur. Esâsen bu devir İslâm tarihçiliğinin çok zayıf bulunduğunu ve pek çok kaynağın kaybolduğunu söylemiştik. Şarkî Anadolu Artukluları ve kısmen Ahlat-şâhlar, yakınlık ve eski İslâm medeniyeti hudutları içinde bulunmaları dolayısıyla, Orta Anadolu'da hüküm süren Selçuklulara, Dânişmendlilere ve Mengüçükler'e nazaran, bu kaynaklarda daha fazla yer almıştır. İbn ul-Cevzî ve Sibt İbn ul-Cevzî (Kızıoğlu) gibi umûmî İslâm tarihleri ilk Büyük Selçuklu sultanları ve fetihleri hakkında ne kadar tafsîlât verirlerse XII'inci asır Anadolu hadiselerine de o derece yabancı kalırlar. Bu asır ve ondan sonrası için Suriye, Elcezire ve Mısır'da yazılan hususî ve umûmî tarihler ise bir yandan münâsebetlerin artması, bir yandan da Anadolu Selçuklularının ehemmiyet kazanmasıyla daha zengin malûmata sahiptirler. Türk istilâsı ve XIII'üncü asrın yarısından sonra Anadolu Selçukluları hakkında çok tafsîlât veren Baybars Mansûrî'nin, kaybolan aradaki ciltlerinin de⁵⁷ zengin bahisleri ihtiva edeceği ümidini doğurur. Lâ-

Türkiye Selçukluları hakkında resmî vesikalar'da (s. 143, 139-145) çıkmıştır; yine bak. Osman Turan, "Ortaçağda Türkiye-Kıbrıs münâsebetleri", *Belleten*, CX (1964). Bu Rumca vesikalar Cl. Cahen'in dikkatini çekmiş ve bir makalesinde ("Le Commerce Anatolien au debut du XIIe siècle", *Mélanges L. Halphen*, s. 91-101) kullanılmıştır.

⁵⁵ V. de Beauvais, *Miroir historial*, Fr. terc. d. de Vigny, Paris 1495. Türkiye'ye aid kısmı V. cild, 139-147 ve 151 bahisleri ile kitap XXXII, bahis 26-29'dadır.

⁵⁶ *La Pratica della Mercatura*, nşr. A. Evans, Cambridge- Mass. 1936.

⁵⁷ Baybars Mansûrî'nin *Zubdat ül-fikre* adlı eserinin British Museum Add. 23325'de kayıtlı bir cildi başı kopmuş olarak h. 655'den (25a-270b) başlar ve Türkiye Selçukluları hakkında oldukça tafsîlât ve mühim bilgiler verir. Aynı müellife atfolunan diğer bir nüsha da Oxford (Bodleian, Poc. 324) da bulunuyor. XII ve XIII. asırları içine alan ve hacmine göre (253 varak) Türkiye Selçukluları hakkında oldukça tafsîlât veren bu nüshanın birincisi ile müşterek devirlere aid kısımların birbirini tutmaması ve Oxford nüshasında

kin Türk ve Türkiye tarihine karşı hususî bir alâka duyan ve Baybars'ı da sık-sık kullanan XIV ve XV'inci asır Türk tarihçileri, meselâ Meyyâfârkîn (Silvan)lı Türkmen Zehebî ile Ayıntaplı Bedreddin Aynî'nin kronikleri, Baybars'dan yaptıkları iktibaslar sâyesinde çok şeyin kaybolmadığını veya fazla bir şey beklemenin yerinde olamayacağını meydana kor. Buna mukabil eserlerinde Anadolu hâdiselerine büyük bir alâka gösteren İbn ul-'Adîm'in *Buğya*'sının kaybolmuş ciltlerinden ümitvar olmak icap eder. Bununla beraber kullandığı çeşitli İslâm kaynakları vasıtasıyla, İslâm tarihçiliğinde müstesna bir mevki işgal eden ve hadiseleri eserinin plânına ve ehemmiyetine göre yazan, İbn ül-Esîr'i (1231 yılına kadar) bir derece tamamlamak mümkündür. Selçuk Türkiyesi hakkında Arap coğrafi eserleri ve seyahatnâmeleri pek mühim olup bunlar arasında Yâkut'un *Mu'cem ul-buldân*'ı, Ebi'l-fida'nın *Takvîm'ul-buldan*'ı, Zekeriya Kazvinî'nin *Âsâr ul-bilâd*'ı umûmî mahiyette olmakla beraber faydalı kayıtları ihtiva ederler. Fakat İbn Sa'id al-Mağribî (XIII'üncü asır) ile bilhassa daha tafsîlâtı malûmat veren XIV'üncü asır müellifi İbn Batûta ve Şahabeddin el-Omarî çok mühimdir⁵⁸. İbn Şeddâd'ın ancak, Şarkî Anadolu'nun bir kısmını içine alan ve bu kısmı henüz yazma halinde bulunan *A'lâk al-hatîra*'sı zengin tarihî kayıtlara sahiptir⁵⁹. İslâm ziyâretgâhlarını dolaşan Herevî'nin eseri çok kısa olmakla beraber müşahedelerine göre verdiği yeni kayıtlar ile Türkiye Selçuklularına ait bazı meselelerin halli mümkün olmuştur⁶⁰. Hristiyan Arap kronikleri arasında henüz yazma halinde bulunan *Siyer ul-âbâ al-batârika* (İskenderiye patrikleri tarihi) Alp Arslan'ın

bazı hataların mevcudiyeti bu muhtasarın Baybars'a aid olamayacağını veya ona dayanan bir hülâsa olduğunu gösterir.

⁵⁸ İbn Sa'id'in *Coğrafya*'sı Türkiye hakkında çok mühim malûmat vermekte olup Paris Bibl. National. Ar. 2234'de kayıtlıdır ve h. 715'de istinsah edilmiştir. Yakın zamana değin meçhul bulunduğu için Ebi'l-Fida ve sair müelliflerin ondan aldıkları parçalar kulanılıyordu. Şimdi bu nüshanın hatâlar ile dolu bir baskısı *Kitab bast el-Arz* adı ile J. V. Güneş tarafından 1958'de Tetuan'da yapılmıştır.

⁵⁹ Eserin J. Sourdell ve S. Dahan tarafından yapılan güzel tenkidli baskıları, sıra ile, Halep 1 (1953), Şam (1956) ve Filistin (1963) cildleri Şam Fransız Enstitüsü'nün güzel neşriyatı arasında çıkmıştır.

⁶⁰ Al-Harawi, *Kitab al-ziyârât*, neşr. J. Sourdell-Thomine, Damas 1953 (Institut Français de Damas). Aynı nâşir 1957'de bunun Fr. tercümesini de çıkardı. Battal Gazi'nin mezarının I. Alaeddin Keykûbad zamanında keşfedildiği rivâyeti ilim âleminde kabul edilmiş olup, II. Kılıç Arslan devrinde buranın bir ziyâret-gâh olduğunu öğreniyoruz (s. 56).

Suriye ve Malazgird seferi hakkında orijinal bir malûmat verdikten sonra Anadolu Selçukluları hakkında da bazı mühim kayıtları ihtiva eder⁶¹.

Anadolu Selçuklularına dair İran kaynakları ancak İlhânî devrinde ehemmiyet kazanır; daha evvelkiler çok kısa ve çok hatalı bahisler tahsis etmişlerdir. Bununla beraber bu devir Anadolu yerli kaynakları yanında Vas-sâf, Reşideddin ve Abdullah Kaşânî'nin tarihleri (sonuncu basılmamıştır) ikinci derecede yer alırlar. Hamdullah Kazvinî Anadolu Selçukluları tarihi üzerinde çok kifâetsiz ve eksik bir bilgiye sahip olduğu halde *mustavfî* (malîye nazırı) sıfatıyla *Nüzhet ül-kulûb* adlı mühim eserinde, vergi defterlerine dayanarak Türkiye ve şehirleri hakkında sağlam bilgiler vermektedir⁶². Reşideddin'in yakında bulunan ve basılan mektupları Anadolu'nun siyâsî, etnik ve iktisadî tarihi hakkında çok yeni malzeme getirmektedir⁶³. XVI'ncı asır kompilâtörlerinden Gaffârî *Cihân-ârâ* adlı umûmî tarihinde Anadolu Selçukluları ve beylikleri hakkında oldukça toplu malûmat vermekle selefi İran tarihçilerinin yabancı kaldıkları bir devri aydınlatır. Onun *Nigâristan*'ı ise mühim tarihî fıkralarla doludur. Müellifin kullandığı bâzı eski kaynaklardan ve meselâ Anûşîrevân bin Halid'e (ölümü 1138) ait *Selçuk-nâme*'den faydalanması, bir esasa dayanan, fakat bugün elimizde çok muahhar ve değişik bir yazma halinde bulunan Nizâm ül-Mülk'ün *Vesâyâ*'sından alınmış mühim fıkralar dercetmesi eserin ehemmiyetini arttırmaktadır⁶⁴. Bu tarihî fıkralar bakımından 'Avfî'nin *Cevâmî' ul-hikâyât*'ından sonra Mübârekşâh'ın Hindistan'da İl-tutmuş (1210-1236) nâmına yazdığı *Adâb ül-hurûb*'u ile müellifi şüpheli *Tuhfet ul-Mulûk*'ü kaydetmek gerekir⁶⁵.

⁶¹ Türlü tarihlerde yapılmış ilâvelerle vücuda gelen bu eser Paris (Bibl. National Ar. 301-302) tedir.

⁶² Birçok küçük coğrafi eserlerde de malûmat vardır. Hâfız Ebrû'nun mühim Coğrafyası Anadolu hakkında da bazı faydalı kayıtlar ihtiva eder (British Museum Or. 1577).

⁶³ *Letters of Rashid al-din (Mükâtebât-i Reşîdî)*, nşr. Muhammed Shafî, Lahore 1948. Bu mektupların muhtevaları hakkında ciddi bir tedkik yapılmamış; nâşir gereken notları koymakla iktifa etmiştir. Daha önce Reuben Levy mektupların üslûbuna, bazı tarihlerine bakarak bunların mevsukiyeti hakkında şüphe ederken *Câmî' ut-tavârih*'in yazılışına ve bazı muahhar kaynaklara dayanmıştır ("The Letters of Rashid al-din", *JRAS*, 1946, s. 74-78) ki bu kifâyesiz araştırma eserin tarihî ehemmiyetini küçültemez.

⁶⁴ Gaffârî, *Cihân-ârâ*, Bayezid Umûmî Kütüphane, no: 2397; *Nigâristan*, Bodleian Ous. 46. (bak. Storey, II. 1, s. 116-118). Selçuklulara aid hikâyeler (53a-67b). *Vasaya (Nasâyihi)-i Nizâm ul-Mülk*'ün bir nüshası B. M. Or. 526'dadır. Schefer'in *Siyâset-nâme* zeylinde bir parçası basıldı. *Cihân-ârâ* şimdi İran'da basılmıştır.

⁶⁵ 'Avfî'nin bu kitabı hakkında M. Nizâmuddin, *Introduction to the Jawâmi'ul-hikâyât*, (London 1929) adlı eseri ile istifadeyi kolaylaştırmıştır. *Adâb ül-hurûb*, Tuğrul-beg, Melikşâh ve Sancar hakkında (60a 65b, 100b-120a) hikâyelerinden başka Gaznelilere, Karahanlı-

İslâm tarihçileri arasında Türkler ne kadar çoksa, devrin şartları icabı, Selçuklular hakkında yazılmış Türkçe eser de o kadar azdır. Kâşgarlı Mahmûd'un *Dîvânu lûgat it-Türk*'ü, pek az tarihî kayıtlar ihtiva etmekle beraber, Selçukluların kültür ve müesseseleri ile devrin etnografyası bakımından birinci derecede bir kaynaktır⁶⁶. Uygurca *Oğuz-nâme*'den farklı olarak Reşideddin'in *Câmi ut-tavârih*'ine Farsça tercümesiyle geçen İslâmî Oğuz destanını da Selçukluların menşeleri hakkında bir kaynak olarak kullanmak mümkündür. Reşideddin *Oğuz-nâme*'nin başında: "Bugüne kadar kimse Oğuzların şubelerini (boylarını) yazmadı, neseblerini tertip etmedi ve uzun zaman da geçti ise de bu kavmin itibarlı rivâyetçilerinden ve bazı kitaplardan alınan malûmat ile Türk boyları ve birbirleriyle münâsebetleri kısaca tesbit edildi" diyerek bu destanî eserin kaynaklarını gösterir. Bununla beraber bu devirde destanı iyi bilen rivâyetçi ve san'atkârlar -veya Oğuz-nâmecî ve kopuzculara rağmen Reşideddin bunları aramamış; tesadüfen bulduğu bir iki Türkmenin hikâyesini Farsça'ya tercüme ettirmiştir. Bu Oğuz-nâme'nin tarihî bir kaynak olarak ihtiva ettiği kayıtlar Selçukluların Oğuz yabğuları ile münâsebetlerinde mühim bir vesika olarak kullanılmıştır⁶⁷. Türkçe anonim *Selçuk-nâme* Büyük Selçuklular hakkında verdiği sağlam malûmatı Sadreddin el-Huseynî'den ve diğer kaynaklarda mevcut olmaması dolayısıyla, Yavgu-lu'lara ait kayıtları da Sibt'dan almış görünüyor. Fakat bu eser Büyük Selçuklular hakkında ne kadar doğru ve toplu bilgi verirse Anadolu Selçukluları için de o derece kısa ve ehemmiyetsizdir⁶⁸. Kâtip Çelebi "Rum'da hüküm süren Selçuklular" hakkında Bursalı Müderris Ahmed bin Mehmed'in (ölüm h. 777) İbn Arabşâh üslûbunda Arapça bir tarih yazdığını ve bunun Meh-

lara ve Ortaçağ harp usullerine dair mühim malûmat verir (B. M. Add. 16853). *Tuhfat ül-mülûk* (B. M. Ö. 7863) bir mecmua içersinde olup bunun hakkında D. Ross (*JRAS*, I. Teşrin 1924) ve M. A. Terbiyet (*Mihr*, I, 1312, sayı 8 de) yazı yazmışlardır.

⁶⁶ Kâşgarlı Mahmud'un bu mühim eserini Reşideddin'in görmediği, hem Oğuzlara dair verdiği malûmattan, hem de Oğuz boyları hakkında bir eser olmadığını söylemesinden (B. M. Add. 7628, s. 415a) anlaşıyor. Kâşgarlı'nın bu muazzam eseri büyük Türk âlimi Bedreddin 'Aynî (XV, asır) ile Kâtip Çelebi tarafından görülmüş ise de onun Türk nahvi hakkında yazdığını söylediği diğer kitabı bulunmamıştır.

⁶⁷ Aşağıda Böl I, 5'e bak. *Oğuz-nâme*'nin ilâvelerinde Selçuklulara ve Yengi-kent yabğularına aid haberlerin şifahi rivâyetlere dayandığını Reşiddüddin de söylemekle beraber bunlar yakın bir zamana aiddir ve tarihi esasları gözükmemektedir.

⁶⁸ Edirne Badi Ef. Kitapları, No: 550 (yeni 2314).

med bin Mecdeddin tarafından Türkçe'ye tercüme edildiğini söyler⁶⁹. II. Murad devrinde millî şûur ve millî kültür sahasında başlayan uyanış ile ilgili birçok telif ve tercüme eserleri gibi Yazıcıoğlu tarafından bir *Selçuk-nâme* vücuda getirilmesi arasında bir münâsebet vardır. Gerçekten Yazıcıoğlu'nun *Selçuk-nâme*'si İbn Bîbî'nin bir tercümesi olmakla beraber ona muahhar devir ve bilhassa Beylikler zamanı için yaptığı ilâvelerle yeni bir kaynak hüviyetini kazandırmıştır. Lâkin Reşideddin ve Oğuz-nâme rivâyetlerinin yer aldığı eserde Selçuklular devrinde Oğuz ananesine göre verdiği bazı kayıtları, bugün için tevsik etmek mümkün olamamıştır⁷⁰. Selçukluları çok umûmî bir şekilde yazan Enverî, *Dustûr-nâme*'sinde, Osmanlıların cediti Süleymanşah'a dair Osmanlı kaynaklarının efsanevî rivâyetlerini ilk Türkiye Selçuk sultanı Süleymanşah'a bağlamak suretiyle bu hikâyelerin menşei meydana koymak bakımından tarihe yaklaşır⁷¹. Oğuz-nâme rivâyetlerine de çok mevki veren Enverî'nin asıl ehemmiyeti Orta çağ Garbî Anadolu, Aydın oğulları ve onların seferlerine ve bir derece de Osmanlıların ilk zamanlarına ait kısımlarıdır⁷². Selçuklular ve Osmanlıların menşei münâsebetiyle kullanmış bulunduğu "*Semerkindî kitab*" adlı bir kaynak meçhulümüz olduğu gibi diğer mevzular münâsebetiyle verdiği H'ace Selmân, *Teferrüc-nâme* ve "*Asıl nüsha*" hakkında da bilğimiz mevcut değildir⁷³. Anadolu'da Oğuz destanının gelişmiş bir parçası halinde meydana çıkan Dede-Korkut kitabının Karadeniz sahil rumları ve gürcülerle savaşlarına dair aksettirdiği rivâyetleri, kaynakların kifâyetsizliği dolayısıyla, tarihe mal etmek ve onu bu hususta tarihî bir

⁶⁹ Kâtib Çelebi, I, 283. Bursalı Tahir bu *Selçuk-nâme*'den ve müellifinden bahseder ise de (*Osmanlı müellifleri*, III. s. 10) eseri görüp görmediği belli değildir. Sadruddin el-Huseynî'nin *Zubde*'sini Türkçeye tercüme ettikten sonra Anadolu ve Kirman Selçuklularını da kısaca yazan bir *Selçuk-nâme* Bodlein (Hunt. Donat. 6) da mevcut olup Sultan Selim'e ithaf edilmiştir.

⁷⁰ Eksik nüshası Th. Houtsma'nın Selçuklu külliyyâtı arasında çıkmıştır. Eser ve mufassal nüshaları münâsebetile bak. P. Wittek, "Yazıcıoğlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja" (*BSOAS*, XIV 3 (1952). Tarih Kurumu tarafından Adnan Erzi'ye havale edilen bu eserin bir an önce neşri gerekmektedir.

⁷¹ Enverî, *Dustûr-nâme*, nşr. Mükrimin Halil, İstanbul 1928, s. 6, 78

⁷² *Dustûr-nâme* üzerine M. H. Yınanç'ın ciddi ve etraflı çalışması, *Dustûr-nâme-i Enverî, Medhal* (İstanbul 1029) olarak çıkmış; P. Lemerle, *Emirat d'Aydın, Byzanco et l'Occident* (Paris 1957) adlı eserinde *Dustûr-nâme*'yi Bizans ve Avrupa kaynaklarıyla daha geniş bir surette ele alarak bu çalışmaları ilerletmiştir. Eserin Menteşe beyliğine aid kısımları da P. Wittek tarafından işlenmiş idi. Selçuklu ve Osmanlılara aid kısımlarının da Aydın oğulları gibi tedkiki gerekir.

⁷³ *Dustûr-nâme*, s. 6, 45, 57, 75, 100.

kaynak olarak kullanmak kolay değilse de o devirde Anadolu'da yaşayan göçebelerin hayatları, inançları ve düşüncelerini bu eser sâyesinde öğrenmek mümkündür. Dânişmend Gazi'nin savaşlarına dair teşekkül eden *Dânişmend-nâme*'yi, bazı yerlerde destanı, unsurlardan ayırarak, yeni bir tarihî kaynak olarak kullanmak kabildir⁷⁴. Türkçe eski Menâkib-nâmeler de istifadeye şâyân kaynaklardır⁷⁵.

Büyük Osmanlı tarihçisi Müneccim-başı Ahmed Dede, *Câmi üd-düvel* veya *Sahâif ul-ahbâr* adını alan eserinde, İslâm-Türk tarihine ait mühim kaynakları ve Anadolu Selçukluları için başlıca İbn Bîbî ve Aksarayî'yi kullanarak sağlam bir toplama yaptıysa da bu kaynakların asılları elimizde olduğundan Selçuklular için bu esere bir ihtiyaç kalmamıştır⁷⁶. Fakat onun Bayliklere ait kısmı Yazıcıoğlu ve sair çeşitli kaynaklara dayandığı için daha mühimdir. Cenâbî, *el-'Aylem uz-zâhir* adlı eserinde Dânişmend-nâme'yi tarih gibi kullanarak destan ile tarihi birbirine karıştırırsa da gördüğü eski kaynaklardan bazı mühim kayıtlar vermek suretiyle ehemmiyet kazanır⁷⁷. Selçuk Türkiye'si tarihi için başvurulması gereken Türkçe mühim bir kaynak da şüphesiz Osmanlı arazi tahrir ve vakıf defterleri, kanun-nâmeler ve fetva kitapları olup bunlar bazan eski devrin tembih-nâme ve vakfiyelerinden

⁷⁴ Dede Korkut hikâyelerinin birkaç baskısı yapılmış ise de bunlar üzerindeki araştırmalar (O. Ş. Gökyay neşri) henüz başlangıç halindedir. *Dânişmend-nâme* için I. Melikoff, *La Ceste de Melik Dânişmend*, I, Paris 1960. *Dânişmend-nâme* eski vakayi-nâmecilerin yaptığı gibi (Gelibolulu Âlî, Cenâbî...) ne bir tarihtir ve ne de M. H. Yınanç'ın masal sayarak tamamıyla red ettiği üzere tarihî bir kaynak vasıflarından da külliyyen mahrumdur (*Anadolu'nun Fethi*, s. 90-92). Nitekim *Dânişmend-nâme*'nin tarihî bakımından ehemmiyetine işaret eden Köprülü (*Türk edebiyatı tarihi*, İstanbul 1926, s. 304-306; *Yerli kaynaklar*, s. 427-429)den sonra I. Melikoff tarihî unsurların daha fazla olduğunu göstermiştir. Dânişmendlilere dair tedkikimizde tarihî kaynak olarak bundan çok daha fazla faydalanılmıştır. Filhakika "*Selçuklular zamanında Türkiye*" adlı eserimizin Dânişmendliler bahsinde (s. 112-133) destanın ne derece tarihî malzeme ihtiva ettiği meydana koyulmuştur.

⁷⁵ Bu devir ile ilgili Türkçe *Menâkib-nâmeler* arasında *Saltuk-nâme* (Köprülü, *Yerli Kaynaklar*, s. 430-441 ve diğerleri henüz yazma halinde olmakla beraber şimdi Fahir İz *Eski Türk edebiyatında nesir* (İstanbul 1964) adlı eserinde bunlardan mühim parçalar neşretmiştir. Hacı Bektaş'ın menâkibine aid *Vilâyet-nâme* (nşr. A. Gölpınarlı, İstanbul 1958).

⁷⁶ Müneccim-başı'nın Anadolu Selçuklularına aid bahsinin tercümesi başında onun hayatı ve eserleri toplu bir şekilde N. Atsız tarafından yazılmıştır (Müneccim-başı, *Karahanlılar ve Anadolu Selçukluları*, İstanbul 1940).

⁷⁷ Cenâbî, *el-'Aylem uz-zâhir*, Ayasofya, No: 3033.

parçalar iktibas etmek veya eski kanunların mahiyeti hakkında kayıtlar vermek suretiyle bizim için yeni bir malzeme teşkil eder⁷⁸.

2. Selçuklu Tarihi Araştırmalarına Dair

Selçuklular üzerindeki çalışmaların henüz yeni başladığını belirtmek maksadiyle, sadece, umûmî mahiyette bir Selçuklu tarihinin mevcut olmadığını, hattâ toplu bir siyasî tarih değil hâlâ kronolojiye ve jenealojiye (nesebe) ait meselelerin bile halledilmediğini ve aşağıda da görüleceği üzere, Selçuk'un oğullarının sayısı ve isimlerinin dahi bu zamana kadar meydana çıkarılmadığını gözönüne getirmek kâfidir. Bu durumun tesbiti Türk ve İslâm tarihleri bakımından fevkalâde mühim olan bu büyük devrin ne derece ihmale uğradığını ve karanlıklar içinde kaldığını gösterir. Yarım asır geçmiş olmasına rağmen Orta-Asya tarihi üzerinde hâlâ otoritesini muhafaza eden W. Barthold en mühim eseri *Turkestan, Orta Asya Türk tarihi hakkında dersler* ve başka araştırmalarında Türkistan ile alâkası nisbetinde Selçuklular tarihi ile de uğraşmış ve kendisine mahsus kudretli terkip ve görüşlerle temâyüz etmiştir. Bununla beraber, doğrudan doğruya Selçuk tarihini ele almayan ve bu sahada derinleşmeyen bu büyük âlim bir çok meselelerin dışında kaldığı ve bir kısmına da nüfuz edemediği için bazı çok mühim hatalara düştüğü de olmuştur. Bu münâsebetle vücuda getirdiği küçük, fakat sağlam görüşlerini meydana koyan *İslâm medeniyeti tarihi*'nde, çok zarurî olduğu halde, yeni bir devir açan Selçuklulara bir bahis ayırmadığı gibi onlara ait bazı meselelerde de isabetsiz fikirleri ileri sürmüştür, ki bu hataların mühimlerine işaret edilecektir. Hattâ Fuad Köprülü'nün tamamlayıcı ve düzeltici izahlarına rağmen *İslâm medeniyeti tarihi*'nde de bu yanlış görüşlerin bir kısmı devam etmiştir⁷⁹.

⁷⁸ Osmanlı arazi tahrir defterlerinde bulunan kayıtlar münâsebetile M. Cevdet, *Zeyl 'ala fasl al-Ahyyat al-Feteyân* (İstanbul 1932)da, İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı teşkilâtına medhal* (s. 165-186) ve neşredilen Anadolu şehir tarihlerinde de pek çok vesika vardır. Neşrettiğimiz Selçuk vakfiyelerinde bunların Osmanlı vakıf defterlerine nasıl geçtiği görülür. Eski kanun-nâmelerin intikalini gösteren kayıtlar için de bak. Ö. L. Barkan, "Uzun Hasana aid kanunlar" (*Tarih vesikaları*, II, 1941; aynı müel. *Türkiye'de imparatorluk devirlerinin büyük nüfus ve arazi tahrirleri*, İktisat Fak. II, 1. s. 28-29). F. Köprülü, *Yerli kaynaklar*, s. 406; Osman Turan, "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku", *Belleten*, XLVII, s. 552-554).

⁷⁹ Barthold-Köprülü, *İslâm medeniyeti tarihi*, İstanbul 1940.

Fuad Köprülü doğrudan doğruya Selçuk tarihi üzerinde çalışmamakla beraber bu büyük âlimin edebiyat, dil, din, hukuk ve müesseseler tarihine dair tetkiklerinin mühim bir kısmı da Selçuklu devrine taallük eder. *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar, Türk edebiyatı tarihi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu, Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri, Anadolu'da İslâmiyet* ve daha pek çok neşriyatıyla Fuad Köprülü ileri görüş ve terkinin örneklerini vermekte ve XX'inci asır ilmî zihniyet ve metodlarının Türkiye'ye ve Türk tarihçiliğine mal olmasını temsil etmektedir. Hattâ onun kırk yıl önce neşrettiği küçük *Türkiye tarihi* çok umûmî mahiyette bir eser olmakla ve Anadolu Selçuklularına kadar gelmemekle beraber bu görüş sâyesinde, hâlâ dar ihtisas sahasında kalanları uyarıcı bir mahiyet arzeder. Bu kadar geniş saha ve meseleleri içine alan bu eserlerde, görüşlerden ziyâde, mevzulara inhisar eden, bazı hataların husûle gelmesi tabiidir. Bu münâsebetle Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesirine dair eserinde Selçuk iktâına ayrılan kısmın bizim bu husustaki araştırmalarımızla düzeltilmesi gerektiğini bir misâl olarak belirtebiliriz⁸⁰.

Mutababbir tarihçi Mükrimin Halil Yınanç modern metod ve tenkitlere pek itibar etmemekle ve siyasî tarih hudutları dışına da çıkmamakla beraber onun *Dustûr-nâme-i Enverî'ye medhal, Anadolu'nun fethi*, Selçuklulara, Dânişmendlilere, ilk Osmanlılara ve Ak-koyunlulara dair neşriyatı ilmî değerlerini muhafaza eden bir ehemmiyet taşırlar. Tarihçiliğine ait bu vasıfları dolayısıyla mukadder hatalara düştüğünü ve bu arada dikkate şâyân misal olarak Türkiye Selçuklu devletinin kuruluşu, Dânişmendlilerin menşe ve hattâ hükümdar isimleri hakkında kaynakların karışıklıklarından kurtulamadığını, mühim tarihî meseleyi göremediğini ve vesikaları mânâlandıramadığını da zikretmek yerinde olur⁸¹.

⁸⁰ Fuad Köprülü'nün büyük bir yekûn tutan eserleri hakkında ve bunların bir bibliyografyası *Köprülü Armağanı* (İstanbul 1953) adlı 60. yaşı şerefine çıkan esere yazdığımız mukaddimededir (s. V-XXVI, XXVI-LIII).

⁸¹ M. H. Yınanç'ın neşriyatı arasında Enverî'nin *Dustûr-nâme'si* (İstanbul 1928-1929, metin ve tahlilleri) *Anadolu'nun Fethi* (İstanbul 1944), "Akkoyunlular", "Bayezid I.", "Cihân-şâh", "Dânişmendliler" (İA) ile *TTEM*'de çıkan makaleleri mühimdir. Selçukluların feodal siyasî bünyelerine dikkat etmediği ve kaynakları ilmi bir tenkide tâbi tutmadığı için Türkiye Selçuklu devletinin kuruluşunu ve müstakil hüviyetini meydana koyamadığı, aşağıda kısmen ve Süleymanşâh üzerindeki araştırmamızda (İA.) gösterilmiştir. Bunun gibi Dânişmend Ali Taylu'nun oğlu Gümüş-tekin Ahmed Gazi'yi de baba-oğul iki ayrı şahsiyet sanmıştır. Zeki ve bilgisinin çok geniş olmasına rağmen rahmetli modern tarihçilikte destanların ne kadar mühim kaynak teşkil ettiğini düşünememiş; bu sebeple de *Dânişmend-nâme*'yi tarih sanan bazı eski tarihçilerin tam zıddına

İNDEKS

A

ABAGA Han: 261, 361, 367, 380, 488
ABBAS bin Firnâs: 444
ABBAS İkbâl: 26
ABBAS Şehinşâh (Ermeni Prensi): 156
Abbasiler: 153, 201, 202, 309, 316, 332, 339, 341, 403, 405, 406, 408, 453, 464, 471, 472, 474
Abdal, Eftalit, Ak-hun, Haytal(lar): 61, 244, 250, 251, 274, 450, 451, 454, 456, 457, 465
ABDULLAH bin Abdüzzahir: 367
Abdullah bin Abu'l-Asvâr: 121
ABDULLAH bin Mübârek: 457
ABDULLAH bin Tarhan: 458
ABDULLAH Damganî: 313
ABDULLAH el-Türkî: 465
ABDULLAH Kaşânî: 36
ABDULMELİK Attâş: 317, 318
ABDURRAHMAN al-Hâzinî: 431
ABDÜLCELÎL Kazvinî: 313, 408
ABDÜLHAMÎD bin Türk el-Huttalî: 465
ABDÜLKADİR al-Haşimî: 314
ABDÜLKADİR Meragî: 392
ABDÜLKERİM Sam'anî: 25
ABDÜLKERİM Satuk Buğra Han: 70
ABDÜRREZZAK üt-Türkî: 334
Abhaz. bk. Gürcü(ler)
ABU Ali Şâdân: 108
ABU Ca'fer Kâ'im: 124

ABU Mansûr Vahsûdân: 130
ABU Melik (Kutalmış'ın kardeşi): 130
ABU'L-Favaris: bk. Arslan Yabgu
ABU'L-Fazl Bayhakî: 128
ABU'L-Ferec: 55, 58, 123, 124, 131, 217, 486
ABU'L-Feth Razî: 108
ABU'L-Feth: bk. Alparslan
ABU'L-Kasım: 205, 286
Aden: 213
Adıyaman: bk. Hısn-ı Mansûr
ADÛD ud-Devle (Büveyhli): 89, 175, 342
Afganistan, Sîstan: 25, 96, 107, 109, 110, 128, 239, 241, 243, 274, 381,403, 408, 422, 438, 448, 451, 459, 465, 480, 493
Afganlılar: bk. Gorlular
Afrâsyâb: bk. Oğuz Han
Afrika: 21, 211, 312, 441, 471, 477
Afşar Türkmenleri: 260
AFŞİN: 90, 161, 162, 168, 171, 176, 178, 179, 201
Agacı: 148
Ahi zâviyeleri: 395
Ahiler: 358
Ahiret evi, Dar ul-âhire:246
Ahlat: 25 151, 161, 169, 171, 176, 178, 185, 186, 187, 204, 230, 299, 354, 371, 422, 443
Ahlatşahlar: bk. Sökmenler

- AHMED (Ertas'ın oğlu): 137
 AHMED (Nizam ül-Mülk'ün oğlu): 318
 AHMED bin Hanbel: 313
 AHMED bin Kemal Surûri: 443
 AHMED bin Mehmed: 37
 AHMED bin Muhammed (Çağanyanlı): 465
 AHMED bin Muhammed Ferganî: 465
 AHMED Danişmend: 180
 AHMED Eflâkî: 30
 AHMED Fakih: 422
 AHMED Han (Karahanlı): 208, 209
 AHMED Yesevî: 421
 AHMED-Şah: 161, 168, 179
 Ahsartan, Agsartan: 163, 164
 Ahvaz: 321
 Akçe: 329, 369, 377
 Akdeniz: 13, 21, 49, 53, 205, 211, 225, 294, 329, 354, 355, 356, 362, 363, 404, 425, 426, 434, 436, 476, 478, 491, 495, 496
 Akhun: bk. Abdâl
 Ak-koyunlular: 41, 260, 347
 Aksaray: 290, 343, 353, 354, 357, 360, 367, 386
 AKSARAYÎ: 29, 39, 443, 494
 AK-SUNGUR (Meraga emîri): 205, 230, 232, 255, 257, 419
 AK-SUNGUR: bk. Kasım üd-Devle
 Ak-şehir: 155, 251, 268, 288, 290, 346, 349, 354, 357
 AKULYTES, M.: 129
 ALÂEDDÎN Dâvud-Şâh: 366
 ALÂEDDÎN Keykûbad I: 35, 49, 294, 387, 399, 408, 423, 433, 447, 489
 ALÂEDDÎN Keykûbâd III: 298
 ALÂEDDÎN Mehmed (Hârizmşâh) 335, 439, 447
 ALÂEDDÎN Paşa: 99
 ALÂEDDÎN Thrayanus (Ressam): 385
 ALAEDDÎN Tûsî: 440
 Alâiyye (Kalonoros, Candelor) kalesi: 294, 370
 Alâiyye tersânesi: 363
 Alamût kalesi: 233, 316, 317, 318, 319, 479
 Alan(lar), Osset: 165
 Alaşehir: 265
 Alem üd-din Pazarı: 364
 Alevî(ler): 134, 138, 166, 167, 206, 227, 238, 313, 329, 383
 ALEXIS Komnenos (İmparator): 228, 283
 ALGAZEL: bk. Gazalî
 ALİ bin Arslan (Mervli): 442
 ALİ bin Ebi'r-Ricâl (Astronom): 475
 ALİ bin Hasan (Nişapurlu): 324
 ALİ bin İlyas (Emîr): 454
 ALİ bin Muhammed Kayinî: 22, 442
 ALİ bin Muhammed: 433
 ALİ bin Mürşid: bk. İbn Munkız
 ALİ bin Zeyd Beyhakî (İbn Funduk): 24, 79, 335, 457
 ALİ Han: 76, 77, 78, 79, 80, 81
 Ali Hz.: 206, 208, 382, 383
 ALİ Kuşçu: 475
 ALİ Rıza (İmam): 382
 ALİ Şir Nevâî: 411
 Ali Tekin oğulları: 103, 106
 ALİ Tekin: 79, 88, 90, 92, 93, 94, 191
 ALİATES: 179
 ALKHORİSMUS: bk. Hârizmî
 Alp (ünvan): 419
 ALP Arslan (Melik Rıdvan oğlu): 256
 ALP Arslan, Abu'l-Feth: 10, 17, 24, 25, 35, 43, 54, 57, 61, 69, 86, 93, 110, 115, 119, 127, 128, 129, 137, 141, 142, 147, 148, 149, 150, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 191, 192, 193, 194, 197, 198, 199, 200, 201, 205, 210, 211, 214, 218, 253, 256, 272, 277, 280, 281, 306, 307, 311, 315, 320, 324, 325, 326, 328, 337
 ALP Er Tunga: bk. Oğuz Han
 Alp eren (unvan): 419
 ALP Kara Barânî: 79, 93
 ALP Tekin (Buhârî): 243
 ALP Togan oğlu Etrek: 65, 266
 ALPHARABİUS: bk. Fârâbî

- ALPHARAGANĪUS: bk. Farganî
Altınordu devleti: 238, 273
ALTUNCAN Hâtun: 137, 139, 140
ALTUNTAŞ: 93
Amanos dağları: 162
AMÎD üd-Devle: 188
AMÎD ül-Mülk Künduri: 108, 133, 147, 148, 149, 150, 161, 312, 412
Amîd: bk. Diyarbekir
Amidiyye kütüphanesi: 330
Amuderya: bk. Ceyhun
Amul: 328, 342
Anadolu beylikleri: 45, 109, 352, 377
Anadolu Selçukluları: bk. Türkiye Selçukluları
Anadolu şehirleri: 26, 31, 44, 353, 357, 368, 422, 489
Anadolu Türkleri: 286, 287, 291, 297, 351, 359, 422, 488
Anadolu, Bilâd üt-Türk, Diyâr-ı Rum: 7, 10, 11, 13, 14, 15, 21, 23, 26, 28, 29, 30, 31, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 74, 76, 80, 82, 83, 89, 90, 91, 109, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 128, 129, 130, 131, 132, 140, 141, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 160, 162, 167, 168, 169, 171, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 185, 186, 187, 188, 189, 197, 199, 200, 213, 225, 228, 230, 232, 248, 258, 260, 261, 263, 265, 266, 269, 272, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 296, 297, 299, 300, 301, 306, 312, 322, 337, 338, 343, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 362, 363, 364, 365, 367, 369, 371, 372, 373, 376, 377, 380, 381, 383, 385, 386, 388, 390, 391, 394, 395, 397, 398, 399, 400, 406, 408, 411, 417, 421, 422, 423, 426, 435, 438, 441, 448, 457, 458, 459, 460, 479, 481, 488, 489, 492, 494
Anadolu'nun Türkleşmesi: 11, 31, 43, 44, 45, 115, 116, 277, 278, 279, 299, 301
Andargân: bk. Darhân
ANDRONİKOS Dukas: 183
Ani: 122
Ankara: 289
Antakya: 162, 167, 185, 200, 202, 205, 209, 218, 220, 228, 230, 255, 256, 258, 281, 283, 285, 287, 322, 403, 413
Antalya: 30, 289, 290, 291, 294, 296, 300, 357, 360, 362, 367, 370, 385, 433
ANÜŞİREVAN bin Halid: 36, 139, 147
Aral denizi: 61, 159, 389, 397, 452
ARAP (I. Kılıçarslan'ın oğlu): 289
Arap ülkeleri: 26, 221
Arap(lar): 312, 358, 375, 376, 406, 428, 429, 432, 433, 447, 450, 451, 452, 458, 461, 466
ARGUN Han: 260, 481
ARİSTAKES: 32
ARİSTO: 434
ARNALDEZ: 473
ARSLAN (Sultan Mesud amcazadesi): 337
ARSLAN Argun: 158, 159, 227
ARSLAN Basâsirî: 127, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 148, 152, 197
ARSLAN Han (Karahanlı): 88, 96, 109, 384, 399, 463, 468
ARSLAN Hatun (Melik-şah'ın halası): 134, 139, 207
ARSLAN Şah (Kirman meliki): 158, 250, 251, 252, 254, 337
ARSLAN Tarhan (Fergana beyi): 450, 453
ARSLAN Yabgu, İsrail: 44, 53, 65, 74, 75, 76, 85, 86, 121, 174, 285, 337
ARTUK Bey: 166, 180, 197, 199, 203, 227, 256, 280, 314
Artuklular: 25, 34, 290, 193, 358, 364, 444
Aspen-salar: bk. Sipah-sâlâr

Assâssîn: bk. Bâtınî
 Astronomi: 213, 332, 427, 437, 442, 462, 465, 493
 ÂŞIK Paşa (Kırşehirli): 422
 Atabeg al-asakir: 311
 ATABEG Çavlı: bk. Çavlı
 Atabeg, lala: 311
 Atabegler: 49, 203, 343, 436, 493
 Atabeglik müessesesi: 310
 Ata-Hoca: bk. Nizâm ül-Mülk
 At-başı (Yedisu havâlisinde): 211
 ATEŞ Ahmed: 29
 Atiya: 47
 Atlı: 61
 ATRAK (Kıpçak hükümdarı): 232
 ATRAK: bk. Alptogan oğlu Etrek
 ATSIZ (Harezmi valisi): 169, 173, 174, 199, 200, 201, 239, 240, 241, 242, 243, 255, 281, 334, 442
 Avâsım: bk. Uc
 AVERROHES: bk. İbn Rüşd
 Averroisme: bk. İbn Rüşdçülük
 AVFÎ: 25, 36, 189, 337, 454
 AVICENNE, bk. İbn Sînâ
 Avrupa: 12, 13, 15, 16, 28, 31, 32, 38, 48, 49, 76, 84, 212, 265, 270, 271, 273, 282, 285, 287, 290, 306, 319, 322, 329, 337, 348, 354, 356, 360, 361, 362, 363, 364, 369, 372, 373, 377, 389, 390, 396, 397, 404, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 432, 433, 434, 435, 436, 439, 445, 446, 449, 456, 465, 469, 470, 474, 476, 477, 478, 481, 489, 494, 495, 496, 497
 AYAZ (Alp Arslan'ın oğlu): 158, 189, 199
 AYAZ (Mehmed Tapar'ın yeğeni): 230
 AYBEG el-Devadârî (Tarihçi): 420
 Aydınogulları: 32, 298, 362
 AYN üd-Devle (Çiğil reisi): 211, 385
 Aynı câlût: 411
 AYNÎ, Bedreddin (Tarihçi): 35, 411
 AYTEKİN (Emîr): 133, 136, 138
 Azerbaycan: 25, 42, 53, 80, 82, 89, 91, 119, 120, 130, 141, 150, 151, 152, 153, 154, 161, 173, 175, 199, 200,

229, 230, 233, 237, 248, 249, 250, 251, 252, 257, 260, 262, 263, 267, 268, 271, 277, 278, 282, 311, 322, 338, 353, 359, 381, 403, 422, 432, 448, 456, 480, 481, 488, 493
 Azerbaycan Atabegleri, İl-denizliler: 249, 257, 311
 Azîziyye medresesi: 438

B

Bâb ul-ebvâb: bk. Derbend
 BABA Ca'fer: 108
 BABA İshak, Baba Resûl, Paperissole: 296, 353
 BABA Tâhir: 108, 406
 Babaî hareketi: 34, 296, 300
 Babilonya: bk. Bağdad
 BACON Roger: 333, 430, 433
 Bagrat, Bakrat al-Abhazi: 129, 155, 163, 164, 165
 Bağdad, Babilonya: 10, 77, 94, 112, 120, 124, 126, 127, 129, 131, 132, 133, 134, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 149, 150, 152, 153, 186, 188, 193, 194, 198, 200, 202, 205, 206, 207, 208, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 218, 219, 229, 230, 231, 232, 238, 248, 249, 250, 252, 257, 263, 289, 291, 312, 313, 314, 318, 320, 321, 323, 324, 328, 330, 332, 334, 340, 341, 342, 346, 351, 355, 361, 367, 373, 378, 382, 385, 387, 393, 403, 411, 418, 432, 434, 437, 443, 458, 467, 471, 474, 481, 491
 BAHAEDDİN Ebu Muhammed el-Harakî: 442
 BAHAEDDİN Mehmed bin Mahmud: 335
 Bahr-i Ermeniyiye: bk. Karadeniz
 BAL'AMÎ: 456
 BALAÇ (Ş): 61
 Balasagun: 70, 71, 114, 117, 238, 263, 398, 461, 466, 481, 483
 Balbal: 388
 Balkanlar: 13, 14, 76, 117, 118, 123, 130, 150, 152, 156, 157, 160, 232, 237, 238, 245, 264, 265, 269, 271, 273,

- 279, 278, 283, 286, 288, 298, 301,
389, 397, 411, 433
Banka: 374, 427
BARAK Baba: 353
BARAN, Yabgu: 80
Baranlı: 80, 81, 82, 83, 84, 259, 260, 261
Bardasir: 160, 201, 253, 254, 255
BARHEBRAEUS bk. Ebû'l-Ferec
Barsuma: 205
BARTHOLD W: 27, 40, 46, 53, 73, 75,
116, 335, 337, 389, 452, 469, 478,
479, 492, 493, 499, 500, 502, 505
Basat: 420
BASÎLAKİS, bk. Ermeni Basil
BASÎLE (Ermeni Patriği): 321
BASÎLE II: 120
Baspurugan: bk. Van Havzası
Basra: 133, 136, 138, 314, 321, 328, 330,
346, 443, 457
Bâtınî(ler), Haşşâşîn, Assassîn: 12, 190,
192, 212, 216, 217, 221, 232, 233,
249, 252, 254, 256, 266, 314, 315,
316, 322, 327, 384, 440, 446, 468,
473
BATLAMYUS, Ptolémée: 337, 414, 428,
430, 433, 449, 452, 475
BATTAL Gâzî: 397
Bavendîler: 110
BAYBARS (Memlûk Sultanı): 297, 351,
361, 368, 411, 488, 499, 505
BAYBARS Mansurî: 33
BAYCU Noyan: 296, 370, 379
Baycu yılı: 297, 359
Bayhak: 24, 175, 486
Bâzâr (Nişapur'da): 384
BEAUVAÏS Vincent de: 34, 369
BEDÎ ul-Usturlâbî: 332
BEDREDDÎN Aynî, bk. Aynî
BEDREDDÎN Kıvâmî: 420
BEDREDDÎN Lülü (Musul Atabeği): 427
BEDREDDÎN Yavaş (Ressam): 386
BEG-Aba: 249
Begdili Türkmenleri: 251
BEG-Toğdı: 95
BEHRÂM Şâh (Tuğrul-Şâh'ın oğlu): 365
Belh: 71, 87, 92, 97, 103, 107, 109, 158,
198, 199, 241, 243, 245, 323, 328,
334, 335, 383, 384, 450, 451, 452,
454, 458, 462, 465, 466, 467, 481,
486, 489, 490
BENJAMÎN de Tudelle (Seyyah): 321
Berber illeri: 214
BERCHEM Van: 30, 48, 49
BERKYARUK: 217, 226, 227, 228, 229,
256, 317
Berzam kalesi: 190
Beş nöbet, nevbet-i pençgâne: 230, 235,
250, 391
BEYHAKÎ Ali bin Zeyd: 24, 333, 455
Beyhakiyye: 328
Bilâd-ı Rum, Bilâd üt-Türk: bk. Anadolu
BİLGE Kağan: 98, 388
Bimaristân, bk. Dar üş-şifâ
BİRÜNÎ: 413, 428, 452, 454, 456, 457,
465, 466, 474, 510
Bitlis: 122, 178, 251, 488, 489
Bizans İmparatorluğu: 116, 155, 281,
283, 291, 497
Bizans kaynakları: 31, 55, 118, 121, 129,
137, 172, 177, 178, 185, 451
Bizans: 10, 31, 41, 42, 47, 55, 63, 86, 99,
116, 118, 119, 120, 121, 122, 123,
124, 129, 130, 131, 137, 150, 151,
152, 153, 155, 156, 160, 162, 166,
167, 168, 169, 171, 175, 176, 177,
178, 179, 180, 181, 182, 184, 185,
186, 188, 192, 200, 205, 211, 228,
231, 237, 265, 266, 269, 277, 279,
280, 281, 282, 283, 284, 286, 288,
289, 290, 291, 292, 293, 300, 301,
306, 346, 349, 350, 351, 354, 358,
361, 369, 377, 388, 398, 404, 409,
413, 416, 424, 436, 441, 450, 451,
457, 476, 478, 489, 496
Bizanslılar: 26, 32, 89, 113, 116, 120,
121, 122, 125, 129, 130, 150, 151,
153, 156, 163, 167, 169, 171, 179,
183, 186, 232, 236, 238, 239, 265,
269, 279, 285, 287, 288, 289, 292,
348, 349, 355, 356, 361, 371, 398,
403, 417, 424, 435, 460, 497
BOTANİATES: 163, 281, 282, 283

BOZAN (Emîr): 200, 204, 205, 212, 255, 286, 318
 Bozkurt: 113
 Boz-ok: 244
 BÖRİ (İnaç Yabgu'nun oğlu): 127, 128
 BÖRİ (Tâc ül-Mülk): 248, 256, 307
 BÖRİ Tekin (Tökiş'in oğlu): 230
 BÖRİ Tekin, (Karahanlı): 103
 BÖRİ-Bars (Alp Arslan'ın oğlu): 159, 227, 230
 Böriler ailesi: 256
 BRATIANU G.I.: 48
 BROCKELMANN, Karl: 28
 BROWNE, E.: 28
 BRUNSCHWIG R.: 470
 BRYENNİOS: 172, 177
 BUĞRA Han: 70, 71, 72, 73, 82, 89, 96
 BUĞU Han: 57, 457
 Buhârâ: 60, 61, 67, 69, 70, 72, 73, 79, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 106, 127, 165, 189, 209, 243, 262, 323, 328, 330, 340, 360, 384, 388, 394, 415, 432, 434, 439, 450, 452, 454, 455, 461, 464, 467, 480, 484, 485, 490
 Bulad kaya: 380
 BULDACI (Emir): 285
 Bulgarlar: 14, 58, 63, 64, 265, 273
 BURKAN (Sanem): 389
 BURHANEDDİN (Şeyh): 254
 Buveyhî(ler), Deylemliler: 89, 112, 126, 127, 131, 132, 133, 138, 309, 342, 381, 405, 406, 407, 408
 Bütçe: 339, 372
 Büyük Selçuklu İmparatorluğu: 16, 225, 235, 243, 246, 257, 307, 437
 Büyük Selçuklular: 26, 29, 31, 34, 37, 50, 53, 107, 201, 225, 236, 284, 286, 287, 310, 343, 347, 359, 369, 382, 385, 423, 439, 440, 445
 BÜYÜK Tamgaç Han: bk. İbrahim Tamgaç
 Büyük Turqia: bk. Türkistan
 Büyük Türk muhâcereti: 14, 28, 43, 76, 77, 94, 116, 119, 157, 240, 257, 259, 269, 337, 397, 492
 Büyük Zap suyu: bk. Stranga

C

CA'FER (Mehmelek'in oğlu): 215, 217, 226
 Cabbuye, bk. Yabgu
 CÂBİR bin Eflâh: 475
 CAHEN CI: 26, 27, 42, 60, 476
 CÂHİZ (Mütefekkir): 334, 406, 409, 457
 Camegî (Maaş): 197
 Câmi: 59, 111, 124, 125, 126, 133, 134, 142, 156, 159, 164, 177, 181, 189, 194, 218, 231, 232, 246, 251, 254, 258, 259, 294, 299, 323, 324, 327, 328, 329, 330, 339, 344, 353, 354, 358, 359, 365, 383, 384, 387, 388, 404, 407, 408, 418, 466, 478, 484, 487, 489, 490, 491
 Candelor: bk. Alâiyye
 Cayık: bk. Yayık nehri
 Cehbeze (Bankacılık): 372
 CELÂLEDDİN Hârizm-şâh: 261, 295, 421, 423, 486
 CELÂLEDDİN Karatay: 366
 CELÂLEDDİN Rûmî, Mevlânâ: 82, 346, 350, 383, 494
 CELÂLEDDİN Zencânî (Tabib): 344
 Celâlî takvimi: 332
 CEMÂL Karşı: 452
 CEMÂLEDDİN (Musul'lu): 443
 CEMÂLEDDİN Aksarayî: 443
 CEMÂLEDDİN İbn ül-Kıftî: 23
 CENÂBÎ: 39
 CENÂHÜDDEVLE: 227
 Cend: 61, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 73, 76, 78, 79, 80, 85, 86, 87, 93, 94, 103, 110, 159, 166, 237, 239, 246, 466, 482
 Ceneviz ticareti: 48
 CEYHANÎ (Coğrafyacı): 454
 Ceyhun nehri (Amu-derya): 72, 90, 159, 189, 198, 239, 241, 342, 413, 428, 447, 449, 450, 452, 456, 457, 464, 487
 CH'ANG-Ch'un (Seyyah): 323, 341, 485
 Cibbuye: bk. Yabgu
 Cihan pâdişâhlığı: 207, 211, 238
 CİHAN-Şah (Melik): 295, 362

Cimri isyanı: 300
 CİMRÎ Siyâvuş: 298
 Coğrafya: 30, 430, 445
 Comania: bk. Deşt-i Kıpçak
 Curcân, Gurgan: 110, 428, 450
 CURCANÎ: 442
 CUVEYNÎ: 24, 324, 328, 380, 416, 471, 480, 481, 487

Ç

Çaç: bk. Taşkent
 Çadırcı: bk. Keregüci
 Çağatay hanları: 483
 Çağatay: 55
 ÇAĞRI Bey: 10, 32, 53, 61, 65, 68, 79, 85, 86, 88, 89, 91, 92, 93, 95, 98, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 119, 126, 127, 128, 134, 136, 137, 139, 142, 147, 158, 174, 175, 245, 253, 277, 305, 306
 ÇAĞRI Tekin (Karahanlı): 262
 ÇAKA (Emir): 286
 Çan Kavmi (Canik bölgesi yerli halkı): 301
 Çandarlı ailesi: 214
 Çandaroğulları beyliği: 299
 Çankırı: 300, 343, 351, 367, 385
 ÇAVLI (Emir, Atabeg): 160, 180, 231, 287, 317, 318
 Çemişkezek kalesi: 295
 Çepni boyu: 301
 Çetr (Çadır): 107, 199, 242, 253, 305, 392, 408
 Çevgân: 206
 Çigil(ler): 70, 209, 210, 211, 221, 452, 466
 Çimkent: bk. Sayram
 Çin: 21, 49, 62, 63, 191, 211, 212, 213, 214, 225, 237, 238, 241, 244, 247, 260, 323, 329, 340, 341, 360, 363, 374, 375, 376, 378, 379, 380, 384, 388, 390, 410, 411, 416, 432, 435, 449, 450, 451, 455, 456, 459, 461, 462, 463, 481, 485, 491, 494
 ÇİNGİZ Han: 107, 260, 261, 278, 394, 406, 479, 481, 484, 485, 486

Çinicilik: 390
 Çorum: 175, 351
 ÇÖKERMİŞ: 205, 229, 230
 Çu nehri: 244
 ÇUBUK (Emir): 202, 204, 212
 Çukurova: 205, 287, 301

D

Dabûsiye: 93
 Dâi(ler): 403
 Dandanakan: 105, 106, 109, 111, 113, 305
 Dânişmendliler: 34, 41, 162, 285, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 383
 DANTE (Şair): 430
 Dâr ul-hadîs: 329
 Dâr uz-Zafer: 353
 Dâr uz-Ziyâfe: Kervansaray: 331, 357, 358, 368, 381, 384, 385, 394, 453, 464
 Dâr ül-adl: bk. Divân-ı mezâlim
 Dâr ül-memleke (Saray): 149, 207
 Dâr üş-şifâ, Bimaristan, Hastahane: 248, 254, 294, 299, 328, 329, 331, 332, 342, 343, 344, 345, 346, 353, 357, 358, 381, 396, 408, 431
 Darbhâne: 213, 374
 Darhân, Andargan: 93
 DARKUTNÎ (Fıkıh alimi): 467
 Daron: bk. Muş
 DAVID (Gürcü kralı): 155, 232, 266, 267, 268, 269
 DÂVUD (Melik-şâh'ın oğlu): 207
 DÂVUD (Sultan Mes'ud'un yeğeni): 249
 DÂVUD, Kulan-Arslan: 286
 Dayık: bk. Yayık nehri
 DEDE Korkut: 55, 62, 311, 420
 Demircilik: 461
 Demirkapı: bk. Derbend
 DEPE-GÖZ: 420
 Derbend, Bâb ul-ebvâb, Demirkapı: 157, 159, 163, 164, 165, 248, 268, 271, 458, 481, 488
 Dergâh: 427, 491
 Dervişler: 354, 358
 DEVLET-Şâh (Erzan beyi): 251

Deylemliler: bk, Büveyhliler
 Dicle nehri: 212
 DİEZ E.: 48
 Dih-i nev: bk. Yengi-Kent
 Dihistan: 244
 Dihkan: 70, 95
 Dil: 413
 DİLMAÇ Oğlu Mehmed: 179, 201
 DİNAR (Emir): 333
 DİOGENES: Bk. Romanos Diogenes
 Dip-Yabgu: 62
 Dîvân: 345
 Dîvân-ı hâs: 244
 Dîvân-ı mezâlim, Dâr ül-adl: 98, 310
 Diyarbekir, Âmid: 113, 119, 120, 121, 122, 123, 134, 135, 153, 161, 169, 170, 171, 198, 202, 203, 204, 226, 231, 237, 261, 286, 296, 319, 360, 364, 387, 408, 481
 Diyâr-ı Rûm: bk. Anadolu
 Dohiya: Bk. Yuğ
 Dokuz Oğuz alfabesi: Bk. Uygur alfabesi
 Dokuz Oğuzca (Dokuz-Guzi): 415
 Dokuz-Oğuzlar, Uygurlar: 67, 117, 244, 328, 374, 376, 379, 380, 385, 389, 390, 399, 404, 415, 459, 463
 DROSOS G. 124
 DUBAYS (Şii, Emir): 251
 DUKAK (Tutuş'un oğlu): 228, 256
 DUKAK, Tukak, Yukak: 55, 56, 57, 58, 60, 64, 65, 66, 68, 78
 Dunaysar, Koç-Hisar, Kızıl-Tepe: 354, 364, 438, 443

E

EBİ Gâlib Abdülvahid: 24
 EBÛ Ali Enük: 457
 EBÛ Bekir el-Sûlî: 466
 EBÛ Bekir Muhammed el-Şâşi: 194, 355, 367
 EBÛ Bekir Râzî (Rages): 342, 431, 471
 EBÛ Câfer Muhammed Buhârî: 169
 EBÛ Hâmid Endülüsi: 432
 EBÛ Hâmid Muhammed bin İbrahim: 23
 EBÛ Hanîfe (İmam-ı Azam): 325, 382, 407, 457

EBÛ İshak Şirâzî: 312, 313, 323
 EBÛ İsmâil (Şii İmam): 327
 EBÛ Ma'şer el-Belhî: 466
 EBÛ Mahmud Hâmid el-Hucendî: 465
 EBÛ Mansûr Aburrahman Hâzinî: 333
 EBÛ Mansûr Maturidî: 467
 EBÛ Muzaffer İsfizârî: 332
 EBÛ Müslim: 453
 EBÛ Nasr (İmam Kuşeyrî'nin oğlu): 312
 EBÛ Sa'îd Bahadır Han: 386, 395
 EBÛ Sa'îd Muhammed bin Ali: 335
 EBÛ Salim: 202, 203
 EBÛ Şucâ (Vezir): 206, 320
 EBÛ Tâhir bin 'Alik (Fâkih): 209
 EBÛ Tâhir Hatunî: 23, 220
 EBÛ Zayd Navkânî: 335
 EBU'l-Abbâs el-Türkî: 467
 EBU'l-Ferec Bar Hebraeus: 21, 33
 EBU'l-Feth, Kuşek: 156
 EBU'l-Fidâ: 35
 EBU'l-Gâzî Bahadır Han: 57
 EBU'l-Gâzî: 286
 EBU'l-Hatâb bin Dahye: 346
 EBU'l-Kasım Dergezinî (Vezir): 319
 EBU'l-Kasım el-Bekrî: 313
 EBU'l-Kasım Hibetullah: bk. Bedî ul-Usturlâbî
 EBU'l-Kasım: 205
 EBU'l-Leys Semerkandî: 467
 EBU'l-Ma'alî Cuveynî, İmam ül-Haremeyn: 313, 324
 Edebiyat: 15, 28, 41, 219, 233, 246, 247, 251, 298, 326, 334, 336, 337, 338, 394, 397, 400, 413, 414, 417, 419, 422, 423, 429, 444, 464, 466, 493, 495
 Edessa: bk. Urfa
 EFLATUN: bk. Platon
 Eftalit: bk. Abdal
 El-basan, Er-basan, Er-basgan: 86, 147, 157, 160, 163, 171, 172, 173, 174, 176, 177, 181, 184, 186, 199, 305, 311
 Elcezîre eyaleti: 34, 229, 255
 EMÎR Dinar, (Oğuz beyi): 151

EMÎR Samuk, Sanduk, Saltuk: 153, 197, 286
 Emîr-i candâr: 393
 Emîr-i mimâr: 385
 Emîr-i şikâr: 220
 ENVERÎ: 38, 41
 Erbâb ül-hayâl: 399
 Erbil: 294, 345, 396, 399, 481
 Erciş: 120, 131, 169, 171, 489
 Erdebil: 481, 488
 ERDEM: 136, 139, 147, 148, 172, 192
 ERDMAN: 48
 Ergenekon: 389
 ERMENÎ Basilakis: 179, 184
 Ermeni(ler): 31, 32, 63, 89, 113, 118, 119, 120, 121, 122, 125, 129, 131, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 162, 168, 170, 172, 177, 179, 181, 183, 188, 192, 204, 212, 218, 228, 269, 272, 279, 283, 284, 286, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 298, 301, 322, 351, 368
 Ermenistan: 151, 152, 320
 ERRÂN-Şâh: 165
 ERTAŞ (Dukak'ın oğlu): 109, 122, 137, 256
 ERZİ Adnan: 29
 Erzurum: bk. Garin
 Eskişehir: 177, 287, 290, 292, 346, 351
 Eş'arî(lik/ler): 149, 312, 313, 322, 439, 471, 475
 ETREK: bk. Alptoganoğlu Etrek
 EVLİYA Çelebi: 495
 Eyyûbî(ler) devleti: 253, 270, 293, 294, 295, 296, 361

F

FAHREDDİN Ali (Cend'li): 421
 FAHREDDİN Behram-şâh: 234, 255, 343
 FAHREDDİN Mübârek-şâh: 357, 410, 411, 415, 421
 FAHREDDİN Râzî: 323, 438, 439, 442
 FAHRÜDDEVLE Cehîr (Vezir): 141, 198, 202, 207
 FÂRÂBÎ, Alfarabius: 396, 397, 433, 439, 465, 471, 473, 474, 475

Farâva, Kızıl-arvat: 91
 Fars: 126, 131, 250, 251, 311, 418, 458, 493
 Fâtûmî(ler): 116, 124, 132, 169, 171, 178, 201, 227, 228, 230, 231, 255, 314, 316, 329, 407, 473
 FAZLÛN (Gence emiri): 160, 165, 200
 FAZLÛYA: 157, 160, 164, 188
 Felsefe: 16, 330, 333, 396, 403, 424, 427, 429, 430, 434, 437, 438, 439, 440, 472, 473, 474
 Fergana: 211, 263, 340, 408, 450, 453, 454, 455, 461, 464, 483
 FERGANÎ: 465
 FERİDUN Bey: 28
 FERRUHZÂD: 127
 Fetret: 325
 Fıkıh: 340, 438, 467
 Fırat nehri: 161, 170, 206, 289
 FİLARETOS: 168, 205, 283, 285
 Filistin: 173, 201, 227, 228, 229, 239, 247, 256, 411, 427, 496
 FİNLAY: 47
 FİRDEVSÎ: 456
 Firûze burcu: 201
 Firûz-kûh: 242
 Frank: 131, 154, 161, 167, 170, 177, 228, 258, 291, 348
 Futuvvet teşkilatı: 252, 314

G

GABRİEL (Malatya hâkimi): 283
 GABRİEL A.: 48, 49
 GAFFARÎ: 23, 36
 Gag kalesi: 200, 251
 Garbî Anadolu: 277, 279, 283
 GARDET L.: 471
 Garin, Erzurum: 119, 121, 122, 125, 131, 150, 151, 153, 154, 171, 175, 176, 177, 178, 185, 186, 230, 251, 258, 261, 286, 293, 295, 296, 346, 357, 360, 362, 387, 394, 403, 488
 Garp Gök-türkleri: 63
 GARS un-Ni'me, Muhammed: 24
 GAYIR Han (İnalçık): 482
 Gayr-i müslim: 68, 118, 163

GAZALÎ (İmam, Hüccet ül-İslâm): 57, 194, 226, 325, 438, 439, 441, 470, 471, 472, 473, 475
GAZAN Han: 351, 380, 382, 479, 481, 482, 491
GÂZÎ (Emîr, Dânişmendli): 236, 288
GÂZÎ Çelebi: 363
Gâziler: 43, 162, 186, 187, 239, 240, 350, 355, 457, 487
Gâziye Hatun: 366
Gazne: 91, 94, 95, 98, 103, 104, 105, 106, 111, 113, 127, 158, 160, 198, 207, 235, 306, 308, 410, 417, 454, 488, 490
Gazneliler: 24, 88, 90, 91, 93, 96, 105, 110, 119, 127, 198, 308, 338, 363, 403, 408, 413, 420, 454, 467
Gence, Cinze: 121, 123, 129, 130, 160, 163, 165, 200, 205, 226, 229, 232, 247, 251, 267, 271, 343, 481, 488, 490
GERDİZÎ: 75, 76, 244
Germiyan: 362, 363, 364, 369
Germiyanogulları beyliği: 298
GEVHER Âyin (Bağdad Şahnesi): 184, 188, 190, 198, 202, 208, 213, 229
GEVHER Hâtûn (Mehmet Tapar'ın karısı): 311
GEVHER Hâtûn: 22, 157, 173, 199, 233, 234
GEVHER Nesîbe Hâtûn: 343
GEYHATU (Moğol şehzâdesi): 367
GIYÂSEDDÎN (Gur hükümdarı): 439
GIYÂSEDDÎN Kâşî: 475
GIYÂSEDDÎN Keyhüsrev I.: 265, 293, 294, 349
GIYÂSEDDÎN Keyhüsrev II.: 272, 296, 350, 379, 387
GIYÂSEDDÎN Keyhüsrev III.: 298, 386
GIORGÎ (Lori kralı): 283
GLUCK H.: 48
Gor, Gur: 49
Gorlular: 24, 242, 438
GÖKÇE (Çingiz'in şamanı): 394, 406
Göksun: 30
Gök-türk devleti: 61, 98, 117, 243, 448

Gök-türkler: 33, 55, 62, 63, 89, 107, 192, 238, 243, 274, 305, 340, 347, 360, 378, 388, 389, 390, 391, 397, 398, 414, 416, 449, 450, 451, 460, 461, 462
GÖLPINARLI Abdülbaki: 30
GROUSSET R.: 47
GUÏLLAUME de Tyr: 33, 429
Gulâm-hâne: 270, 348
Gunbed-i Tuğrul: 142
GUSTAVE le Bon: 470
GÜMÜŞ-Tekin (Emîr): 61
GÜMÜŞ-Tekin Ahmed Gazi: 61, 285, 287, 288
GÜNALTAY Şemseddin: 470
GÜN-doğdu: 318
GÜR-Buğa (Emîr): 226, 227, 228, 229
Gürcistan, Khartli: 155, 156, 164, 177, 200, 232, 238, 251, 266, 267, 269, 271, 272, 279, 293, 295, 299
Gürcü devleti: 232
GÜRCÜ Hâtun: 385
Gürcü Kaynakları: 31
Gürcüler: 38, 130, 163, 231, 232, 237, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 261, 268, 269, 271, 272, 293, 310
Gürgân: bk. Cûrcân
Gürgenç: bk. Ürgenç
GÜR-Han (Kara-hıtay hükümdarı): 241
Güzel sanatlar: 381, 391

H

Habeş: 212, 214
HACI Ahmed (Tebriqli): 441
HACI Ali (Hind'li): 441
HACI Hâmûş (Şeyh): 367
HACI Hüseyin (Horasan'lı): 441
HACI İbrahim (Konya'lı): 441
Hacib: 96, 108, 127, 128, 130, 393, 428
Haçatur, Peht: 167
Haçlı seferleri: 16, 33, 116, 288, 356, 398, 425, 434, 441, 496, 497
Haçlılar: 160, 227, 228, 231, 232, 233, 236, 239, 247, 249, 256, 258, 267, 286, 287, 289, 291, 317, 319, 344, 345, 349, 353, 356, 373, 395, 409,

424, 425, 426, 427, 429, 435, 438, 495
 HÂFİZ Ebrû: 23, 490
 HÂFİZ, (Şâir): 493
 Hâkan, Kağan: 57
 HÂKİM (Fatımî halifesi): 473, 496
 Hala sultan türbesi: 383
 Halaç, Kalaç(lar): 87, 244
 Haleb (p): 166, 167, 168, 169, 171, 176, 202, 205, 255, 256, 281, 284, 418, 438, 445, 503
 HALEF bin Zehravî (Endülüslü): 343
 Halep atabegleri: 203, 230
 HALİL Edhem: 30, 48, 49
 Hamam: 133, 254, 258, 329, 331, 332, 342, 345, 346, 347, 360, 364, 368, 444, 468
 HAMDULLAH Kazvinî: 22, 23, 36, 73, 74, 81, 236, 339, 371, 408, 481, 490
 Hanbelî mezhebi: 312, 313, 322, 471
 Hanefî mezhebi, Hanefîler: 206, 325, 326, 327, 408, 439, 467
 HANEFÎ Ömer, (Türkistanlı): 373
 Hanekâh: 254, 255, 313, 339, 345, 346, 408
 HAN-Oğlu (Hakan-oğlu) Harun: 162, 166
 Hâricî(ler): 212, 407
 Hârizm: 9, 25, 46, 49, 53, 61, 63, 67, 78, 79, 80, 81, 82, 90, 92, 93, 94, 96, 103, 110, 111, 118, 127, 137, 140, 158, 159, 175, 189, 190, 194, 209, 227, 229, 239, 240, 242, 246, 253, 257, 259, 260, 261, 263, 264, 271, 272, 274, 295, 310, 312, 323, 330, 333, 335, 337, 338, 339, 340, 341, 347, 362, 373, 378, 381, 382, 394, 395, 408, 413, 417, 418, 419, 421, 423, 428, 436, 439, 441, 442, 446, 447, 452, 455, 461, 464, 468, 469, 479, 480, 482, 484, 485, 486, 490, 493
 HARİZMÎ, Muhammed: 430
 HÂRİZMŞÂH İsmail: 96, 103, 110
 Hârizmşâhlar: 174, 246, 247, 442, 482, 484
 HARTNER W.: 474, 475

HÂRÛN (Altuntaş'ın oğlu): 93
 HÂRÛN Buğra Han: 70, 71, 72, 73, 75, 86, 88, 166
 HÂRÛN Reşid (Halife): 342, 463
 Has İnal, Hapsinal: 167
 HASAN (Semerkandlı): 335
 HASAN bin Tahir: 205
 HASAN Kattân (Mervli): 334
 HASAN Sabbâh: 233, 315, 316, 317, 318, 319
 HASAN, Asan, Yabguoğlu: 121, 150
 HASLUCK W.: 48
 Hastahane: bk. Dâr uş-şifâ
 Haşşaşıyyûn: bk. Bâtînî(ler)
 HÂTÛN (Tuğşad'ın annesi): 450
 Hâtûniyye kütüphanesi: 330
 HAYDAR Mirza Duglat (Kâşgarlı): 483
 HAYTON (Ermeni): 370, 483
 Hazar çölü, Deşt-i Hazar: 61
 Hazar denizi: 59, 61, 271, 428, 452, 458
 Hazar Hakanı: 57
 Hazar Türkleri: 57
 Hazar(lar): 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 68, 81, 118, 120, 154, 157, 159, 163, 168, 177, 259, 260, 268, 271, 273, 319, 350, 373, 404, 416, 425, 449, 450, 455, 463, 464
 HAZİNÎ (Alhazen): 333
 HAZRET-i Ömer: 186, 320, 351
 Hemedan: 108, 111, 126, 136, 137, 138, 139, 142, 157, 171, 178, 179, 180, 186, 187, 199, 229, 235, 249, 250, 252, 257, 258, 321, 327, 382, 385, 406, 481, 488, 493
 Hendese: 334, 335, 427, 429, 437
 Herat: 96, 97, 98, 103, 104, 107, 109, 110, 127, 148, 158, 199, 205, 242, 328, 439, 481, 486, 489
 Herder: 470
 HEREVÎ: 35, 382
 Hey'et ilmi: 332, 334, 337, 427, 437, 442, 443, 445, 465, 466, 472, 475, 493, 495
 HEYD W.: 48
 Heykel: 385, 387, 388, 389, 390, 462, 464
 Hezâr-esb: 133

Hıfçak: bk. Kıpçak
 Hısn Keyfâ: 322
 Hısn Mansûr, Adıyaman: 153, 161, 295
 Hısn Ziyâd, Harput: 204
 HİZİR Han, (Karahanlı): 208, 209
 HİBETULLAH Ebu'l-Berekât: 334
 Hilâfet: 132, 215, 218, 229, 250, 307, 313, 314, 403
 Hilâl us-sâbi: 24
 Hind(istan): 13, 36, 90, 91, 97, 109, 212, 214, 220, 239, 247, 274, 363, 391, 403, 409, 410, 418, 424, 431, 441, 445, 449, 451, 454, 459, 460, 462, 465, 474, 487
 HİNDÜŞÂH Nahçıvanî: 418
 HÎRHÎZ (Kırgız, Gazne Atabeği): 127
 Hisâr-i tak: 81, 95
 HİŞÂM (Halîfe): 475
 HOCA Ahmed (Sivaslı tâcir): 441
 HOCA Dehhânî: 422
 HOCA Mes'ud: 422
 HOCA-ZÂDE (Bursalı): 440
 HONİGMANN E.: 47
 Horasan: 25, 53, 71, 75, 78, 80, 82, 87, 89, 90, 91, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 104, 105, 106, 108, 113, 114, 119, 122, 126, 127, 128, 143, 153, 154, 161, 169, 174, 175, 177, 193, 203, 204, 207, 209, 227, 228, 229, 233, 234, 235, 236, 242, 243, 245, 247, 251, 253, 259, 260, 274, 278, 283, 317, 318, 319, 325, 328, 335, 337, 339, 340, 357, 359, 371, 378, 381, 383, 394, 403, 405, 408, 413, 422, 436, 442, 446, 448, 450, 457, 459, 480, 482, 483, 484, 486, 487, 489, 493
 Hotan: 335, 454
 HUART Cl: 30
 HUMAR-Tekin (Emir): 219
 HUMAR-Tekin: bk. Tuğracı Humar-tekin
 Hun, Kun: 13, 56, 118, 227
 Hurremî fırkası: 315
 HUSREV Firûz, Melik ur-Rahim: 132
 Huzistan: 127, 317
 Huccet ul-İslâm: 440

HÜEN Çang (Seyyah): 451, 461
 HÜLÂGÜ Han: 300, 474, 475, 481, 491, 493
 HÜSÂMEDDİN Âsimî: 413
 H^VÂCE Selmân: 38
 H^Vân-ı yağma: 210, 397

I

Irak Selçukluları: 23, 235, 238, 247, 248
 Irak: 25, 50, 53, 80, 82, 91, 94, 111, 114, 119, 129, 131, 134, 136, 139, 174, 177, 204, 213, 234, 258, 260, 262, 269, 277, 319, 323, 325, 327, 332, 338, 339, 340, 359, 361, 364, 372, 381, 394, 405, 406, 408, 418, 422, 436, 438, 440, 443, 448, 477, 480, 481, 488, 489, 493
 IRKIL Koca: 394, 406

İ

İBN 'Allân (Basra mültezimi): 321, 373
 İBN 'Ammâr, (Emîr): 231
 İBN 'Asâkir: 473
 İBN al-Resûlî: 314
 İBN Arabşâh: 37
 İBN Batûta: 35, 299, 341, 358, 392, 441, 489, 491
 İBN Bîbî: 29, 38, 39, 175, 270, 361
 İBN Fazlân, Fadlan: 55, 58, 61, 62, 64, 453
 İBN Firnâs: 444
 İBN Funduk, bk. Ali bin Zeyd Bayhâkî
 İBN Haldûn: 354, 381, 391, 396, 404, 425, 431, 475
 İBN Hallikân: 124, 396
 İBN Hassûl: 58, 407
 İBN Havkal: 68, 360, 371
 İBN Haysem: 24, 437
 İBN Mâristâniyye: 437
 İBN Muhallebân: 180
 İBN Munkız: 24
 İBN Rüşd: 429, 431, 439, 469, 473, 47
 İBN Rüşdçülük, Averroisme: 429
 İBN Sa'id Mağribî: 35
 İBN Salâh (Şafîî imâmı): 441
 İBN Samhâ (Yahudi): 320

İBN Sînâ: 330, 342, 431, 437, 438, 445, 465, 471, 474, 475, 484
 İBN Şeddâd: 35, 329
 İBN Tarhan ailesi: 458, 465
 İBN Tarhan: 396
 İBN Teymiyye: 471
 İBN Tiktaka: 58
 İBN Tûmert: 471
 İBN ul-'Adîm: 21, 24, 26, 35, 148, 162, 168, 179, 366
 İBN ul-Alkamî (vezir): 491
 İBN ül-Azrak: 26
 İBN ül-Cevzî: 217
 İBN ül-Esir: 26, 35, 75, 123, 232, 268
 İBN ül-Kıdvê: 439
 İBN ün-Nedim: 396, 415, 416, 465
 İBN ün-Nefis: 443, 475
 İBN üt-Tilmîz: 334
 İBN Zurayk: 24
 İBRAHİM (Gazne sultanı): 158
 İBRAHİM bin Abdullah: 443
 İBRAHİM bin İshak: 466
 İBRAHİM bin Yınal: 94, 98, 108, 109, 111, 112, 121, 122, 123, 126, 129, 135, 136, 137, 138, 140, 150, 152, 153, 158, 172, 174, 284, 305, 412
 İBRAHİM eş-Şûlî: 466
 İBRAHİM Tamgaç Han: 25, 158, 165, 384
 İcmâ: 471
 İç Anadolu: 168
 İçtihad: 407, 440
 İdil Bulgarları: 358, 375, 416
 İDRİSÎ (Coğrafyacı): 412
 İktâ, nân-pâre: 41, 126, 133, 140, 197, 198, 200, 201, 204, 205, 214, 219, 229, 231, 233, 238, 241, 244, 255, 270, 284, 297, 308, 309, 310, 347, 348, 366, 367
 İktisat: 338, 339, 340
 İL-ALMIŞ Oğlu Ömer: 25
 İL-ARSLAN (Hârizmşâh): 82, 263
 İL-BİLGE HATUN: 311
 İL-DENİZ (Azerbaycan atabeği): 249, 250, 251, 252
 İl-denizliler: bk. Azerbaycan atabegleri
 İL-GÂZÎ (Artuklu hükümdarı): 247, 267

İlhânî devri: 36, 364, 371
 İlhânî imparatorluğu: 367
 İLİĞ Han: 74, 75, 87, 88, 158
 İLİĞ Nasr Han: 72, 75, 86
 İL-KAVŞUT (Emîr): 318
 İL-TERİŞ Kağan: 311
 İltizam usulü: bk. Mukata'a usulü
 İL-TUTMUŞ: 36
 İLYAS (Alp Arslan'ın oğlu): 158, 189
 İMÂDEDDÎN (Artuklu hükümdarı): 438
 İMÂDEDDÎN Zengi: 249, 258, 270, 290, 310
 İmam Rızâ türbesi: 487
 İmamet, (Halîfelik) meselesi: 315
 İmam-ı Âzam türbesi: 194, 206
 İmaret: 331, 335, 349, 362
 İNANÇ Beg (Rey emîri): 250
 İNANÇ Bey, (Yabgu), Musa, Fahr ül-Mülk: 57, 86, 92, 95, 98, 99, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 121, 126, 127, 128, 143, 158, 159, 305, 306
 İpekçilik: 461
 İran, Acem: 25, 26, 27, 36, 46, 48, 53, 57, 72, 80, 90, 106, 112, 119, 122, 153, 161, 173, 175, 177, 219, 220, 247, 253, 254, 273, 277, 284, 314, 315, 326, 337, 338, 359, 360, 371, 376, 381, 384, 394, 403, 405, 408, 409, 413, 415, 418, 420, 422, 435, 436, 440, 442, 445, 446, 448, 456, 459, 460, 464, 468, 480, 481, 488, 490, 493
 İRANŞÂH (Kavurt oğlu): 254
 İsfahan: 108, 111, 126, 129, 130, 142, 147, 157, 158, 180, 187, 200, 201, 203, 204, 207, 208, 209, 211, 213, 215, 218, 219, 226, 230, 233, 234, 235, 249, 250, 288, 317, 318, 321, 327, 328, 332, 334, 373, 382, 384, 481
 İSKENDER (Makedonyalı): 456
 İskenderiye: 35, 344
 İslâm dünyası: 21, 53, 63, 69, 78, 98, 122, 125, 132, 135, 156, 175, 181, 186, 190, 193, 197, 212, 218, 219, 237, 240, 241, 246, 257, 263, 266, 269,

270, 271, 284, 291, 307, 308, 310,
312, 316, 318, 328, 335, 338, 340,
341, 345, 354, 355, 360, 368, 376,
378, 383, 385, 387, 390, 392, 397,
400, 403, 404, 405, 407, 412, 413,
418, 419, 424, 425, 426, 427, 431,
432, 433, 434, 436, 439, 441, 445,
446, 464, 468, 473, 474, 477, 479,
481, 489, 494, 495, 496, 497

İslâm medeniyeti: 16, 34, 40, 42, 49, 53,
143, 219, 323, 331, 338, 354, 355,
381, 403, 407, 413, 414, 415, 423,
425, 426, 428, 429, 430, 432, 434,
435, 436, 439, 440, 443, 444, 446,
460, 464, 466, 467, 468, 469, 470,
471, 472, 475, 476, 477, 478, 484,
489, 491, 492, 493, 494, 495, 497

İslâm ülkeleri: 25, 48, 59, 65, 67, 87, 113,
114, 118, 177, 181, 238, 239, 242,
246, 247, 266, 270, 277, 278, 328,
337, 351, 354, 360, 361, 371, 397,
426, 432, 436, 440, 464, 467, 468,
487, 492, 496

İslâm ziyaretgâhları: 35

İSMÂİL (Azerbaycan meliki): 233, 322

İSMÂİL bin Ahmed (Sâmânî hükümdarı):
453

İSMÂİL bin İbrahim (tıp âlimi): 438

İSMÂİL Cevherî: 444, 465

İsmâîliler: 319, 472, 473, 479

İsmetiye medresesi: 254

İsrâiliyyât: 471

İSTAHİRÎ: 457

İstanbul: 123, 124, 152, 156, 168, 176,
177, 181, 237, 265, 282, 283, 285,
289, 292, 293, 300, 352, 354, 355,
362, 363, 385, 388, 405, 434, 436,
444, 460, 471, 475, 477

İSTEMÎ Han: 63, 98, 99, 388

İşrâkiye felsefesi: 438

İtalyan cumhuriyeti: 298

İtil Bulgarları: 64

İtil: 59, 64, 404

İVANE: 151, 164

İzmit: 237, 280, 281

İznik: 200, 205, 225, 265, 281, 286, 287,
288, 294, 300

İZZEDDİN Ahmed, Bitikci: 418

İZZUDDİN, Erbilli Feylesof: 427

J

JOINVILLE: 370

JUSTİNİANUS (imparator): 424

K

KA'İM bi'Emrillah (Halife): 114, 115,
131, 132, 134, 140, 156, 186, 201,
284, 411

Kadı al-Asâkir: 310

KADI al-Bulgarî: 416

KADI Burhanüddin: 130

KADI-zade: 475

KADIR Han: 468

Kadisiye: 186

KAFESOĞLU İbrahim: 27, 46

Kafkasya: 28, 31, 120, 141, 154, 163, 164,
166, 167, 173, 199, 200, 230, 232,
272, 279, 480, 488

Kâğıt: 331, 340, 374, 376, 432, 433, 464,
479

Kahire, Fustat: 344, 395, 438, 443, 445

Kâhta kalesi: 295

Kakig, Hayık: 156

KÂKUYA Oğlu Ferâmurz: 108, 126

KÂKUYA Oğlu, Oğulları: 97, 106, 111

KALAVÛN (Memluk sultanı): 344

Kale: 343

Kalincar kalesi: 91

KALUYAN (ressam): 385

Kamereddin (Kaysı çeşidi): 387

Kamereddin bahçesi: 387

Kanglı(lar): 238, 240, 246, 262, 264, 270,
273, 312, 421, 447, 484

KANUNÎ Sultan Süleyman: 219

KAPAGAN Kağan: 460

Kapı-kulu askeri: 214

Kaputru, Hasan-kale: 122

KARA-Arslan (Artuklu hükümdarı): 253,
444

Kara-balgasun kitabesi: 416

KARACA Emîr: 318

- Karadeniz, Bahr-i Ermeniyye: 118, 131, 271, 272, 273, 285, 289, 291, 293, 294, 299, 301, 355, 356, 362, 371, 378, 421, 448, 449, 458
- KARAHAN Emîr: 25
- Karahanlı(lar): 56, 57, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 79, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 103, 106, 109, 117, 119, 127, 158, 162, 164, 165, 189, 199, 208, 209, 219, 227, 235, 238, 239, 240, 241, 243, 262, 263, 311, 338, 383, 384, 403, 417, 419, 423, 456, 457, 462, 467, 484
- Kara-hıtaylar: 238, 239, 240, 241, 242, 243, 257, 259, 262, 263, 264, 268, 335, 442, 463, 483, 499
- Karahisar: 370
- Kara-koyunlu(lar): 57, 80, 81, 82, 260
- Karamanlılar: 298, 301, 423
- Karamanoğulları beyliği: 297, 298
- Karaşar eyaleti: 483
- KARATEKİN (Emîr): 163, 164, 229, 285, 455
- KARLUK Yabgusu (Kâşan'da): 453
- Karluklar: 61, 64, 67, 73, 209, 232, 240, 241, 243, 244, 262, 263, 264, 452, 454, 459, 466
- Karmatîler: 314
- KASIM üd-devle Ak-Sungur: 203, 205, 212, 232, 255, 419
- Kasîm emîrî'l-mü'minîn (Halifenin ortağı): 135
- Kastamonu: 285, 289, 298, 300, 343, 349, 351, 360, 361, 363, 355
- Kâşan: 134, 313, 326, 343, 453, 445
- Kâşgar, Ordu-Kent: 335, 454, 463
- Kâşgarlı Mahmud: 37, 53, 54, 56, 62, 72, 362, 375, 378, 391, 392, 405, 411, 418, 420, 421, 447, 455, 459
- Katolik Avrupa: 282
- Katolik kilisesi: 282
- Katvân meydan muharebesi: 241, 245
- Katvân: 241, 245
- KAVDAN (Emîr): 215
- KAVURT (Kara Arslan, Kirmân meliki): 112, 128, 137, 157, 160, 164, 172, 173, 190, 194, 197, 198, 199, 201, 253, 254, 280, 377
- Kavurtlular, Kavurdiyân: 197
- Kayı boyu: 154, 423
- Kayseri: 49, 163, 167, 193, 213, 220, 287, 288, 294, 296, 297, 343, 351, 354, 357, 364, 366, 384, 385, 488
- Kazvin: 111, 119, 147, 163, 172, 316, 383, 488
- Kelâm ilmi: 323
- KEMÂLEDDİN (Rahat oğlu): 369
- KEMÂLEDDİN bin Yunus (Musullu): 427
- KEMÂLEDDİN Fâris: 431
- Kemâliyye kütüphanesi: 330
- Kengeş: 62
- KEREGÜCİ-Hoca: 56
- Kerrâmiyye mezhebi: 438, 439
- KEŞİŞ Gregoire: 32
- KEYHUSREV I.: 265, 293, 294, 349
- KEYHUSREV II.: 272, 296, 298, 350, 379, 387
- KEYKÂVUS I.: 294, 343, 344, 366
- KEYKÂVUS II.: 297, 298, 370
- Keykubâdiyye: 294
- Kıbrıs krallığı: 33
- KILIÇ-Arslan I: 160, 173, 225, 231
- KILIÇ-Arslan II: 109, 186, 253, 269, 292, 347, 349, 350, 352, 353, 440
- KILIÇ-Arslan III: 293
- Kımız: 388, 393, 397
- Kınık(lar): 54, 56, 57, 61, 64, 66, 69, 73, 76, 78, 173, 174, 199, 200, 260
- Kıpçak çölü, Deşt-i Kıpçak: 61
- Kıpçak(lar), Kuman, Hıfçak: 55, 59, 77, 116, 117, 118, 127, 156, 157, 159, 177, 227, 232, 237, 238, 245, 246, 247, 248, 252, 254, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 361, 389, 397, 420, 421, 447, 453, 459, 480, 481
- Kırşehir: 351, 357, 361, 364, 368, 422
- Kıtay Türkleri: 58
- Kıtaylar: 58, 117, 118, 119, 221, 238, 240, 246, 379, 417, 488
- KIVÂM üd-din (Mimar): 493

KIVÂM ül-mülk (Tuğracı): 420
 KIVÂMÎ (Şair): 420
 KIZIL Arslan (İl-deniz'in oğlu): 252
 KIZIL Sarraf: 368
 KIZIL-Beg: 111
 Kızılar, Kızıliyân: 53, 92, 174
 Kızıl-Özen, Sepîd-rûd: 250
 KIZIL-Sarığ (Emîr): 317
 Kiev: 58
 Kilikya Ermeni krallığı: 295, 301
 Kilikya: 161, 163, 168, 177, 188, 269, 279, 283, 285, 289, 291, 292, 296, 298, 368
 Kimek: 59, 117
 KİNDÎ: 474, 475
 Kirman Selçukluları: 50, 253, 270
 Kirman: 53, 94, 128, 157, 160, 163, 197, 201, 254, 255, 317, 337, 408, 481
 KİRMANŞÂH (Kavurt oğlu): 254
 Koç-hisar, Dunaysar: 25, 354, 364, 438, 443
 Komnenoslar: 237, 294, 295
 Komuklar, Gomikiyya: 157
 KONSTANTİN Dukas: 152
 KONSTANTİN: 120, 123, 129
 Konya: 48, 168, 200, 281, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 297, 343, 346, 350, 351, 354, 357, 358, 360, 361, 366, 367, 384, 385, 386, 387, 393, 395, 422, 423, 440
 KÖPRÜLÜ M. Fuad: 28, 40, 41, 46, 372, 478
 Kösedag: 272, 296, 297, 359, 379, 494
 KÖYMEN, Mehmed: 27, 45
 Kubâd-abâd: 294
 Kubbet ül-İslâm: 262, 467
 KUBİLAY Han: 374, 380
 Kudüs: 124, 173, 200, 227, 228, 232, 239, 256, 293, 404, 496
 Kûfe: 249, 313, 346
 Kûhistan: 97, 317
 Kum: 134, 326
 KUMAÇ (Belh valisi): 204, 242, 245, 334, 383

Kuman: 14, 118, 157, 177, 232, 237, 264, 265, 266, 270, 273, 289, 397, 421, 480, 488
 Kunlar: 118, 390, 451
 KUREYŞ, Karvaş: 120
 Kûs: 391, 393
 KUSAM bin Abbâs: 382
 KUŞEYRÎ (İmam): 312
 Kutalmış oğulları: 174, 180, 199, 200, 225, 253, 281, 282
 KUTALMIŞ: 90, 91, 108, 112, 121, 123, 129, 130, 131, 134, 135, 136, 138, 140, 147, 148, 149, 150, 154, 155, 172, 173, 174, 180, 199, 200, 225, 253, 280, 281, 282, 305, 337
 KUTBEDDİN Şirâzî: 445, 493
 KUTEYBE: 388, 452, 462
 KUTLUĞ (Gün-tekin oğlu): 213
 Kutschera: 60
 KÜÇLÜK (Nayman reisi): 335
 Kütahya: 292, 300, 346, 358, 360
 Kütüphane: 28, 138, 254, 312, 314, 328, 330, 331, 334, 335, 336, 337, 339, 342, 357, 437, 443, 444, 463, 475, 491

L

Lala: bk. Atabeg
 LAMPTON A.S.: 46
 LASKARİS (imparator): 265, 294
 Lâtin cumhuriyetleri: 33
 Lâtin kaynakları: 33
 Lâtinler: 293, 356, 358, 377
 LAURENT J.: 47
 LEBEAU: 47
 LEMERLE P.: 476
 LEON II. (Ermeni kralı): 293
 LEVY ben Gerson: 431
 LİPARÎT: 120, 122, 123, 124, 125, 129, 151, 164, 200
 LOKMAN: 55
 LÖYTVED: 48
 LUGAL Necati: 29

M

Macaristan: 219, 270, 397, 421

- MAHMÛD (Gazne hükümdarı): 79, 87, 328, 397
 MAHMÛD (Halep emîri): 166, 444
 MAHMÛD (Mehmed Tapar'ın oğlu): 210, 233, 234, 235, 238, 239, 248, 267, 268, 307, 332, 337, 343
 MAHMÛD (Melik-şâh'ın oğlu): 215, 217, 226, 250
 MAHMÛD bin Arslan: 334
 MAHMÛD Han (Sancar'ın yeğeni): 240
 MAHMÛD Hârizmî: 334
 MAHMÛD İlyas: 493
 MAHMÛD Yalvaç: 484
 Mahrûtlar ilmi: 335
 Malatya: 32, 125, 151, 152, 153, 162, 163, 167, 168, 179, 185, 283, 285, 286, 287, 290, 291, 300, 350, 351, 354, 355, 357, 360
 Malazgirt zaferi: 186, 277, 278, 280, 299
 Malazgirt: 36, 131, 150, 157, 169, 171, 178, 179, 185, 187, 193, 292, 356
 Mal-i hakk (toprak vergisi): 308
 MÂLİK bin Abdullah: 187
 Mankışlag: 81, 159, 259, 260
 MANSÛR (Kutalmış oğlu): 201, 282
 Mantık: 342, 427, 429, 438, 441
 MANUEL Komnenos: 168, 176, 186, 290, 292
 MARCO Polo: 341, 374, 411, 418, 483, 490
 MARÇAİS G.: 48
 MARQUART: 53, 63
 Matbaa: 435, 496
 MATHİEU: 32
 MAUNDEVİLLE (Seyyah): 342
 Mâverâünnehir: 77, 78, 85, 92, 94, 96, 116, 118, 166, 175, 189, 210, 239, 241, 243, 263, 371, 404, 408, 447, 449, 451, 453, 455, 457, 459, 461, 462, 467, 468, 481, 483, 484
 Mazdak: 315
 ME'MUN (Halife): 405, 465
 Mecd ül-mülk kütüphanesi: 330
 MECD ül-mülk: 373
 MECDEDDİN (Seyyid): 367
 MECDEDDİN Adnan: 25
 Medine: 166, 314, 457, 484
 Medrese: 111, 148, 166, 193, 194, 206, 218, 219, 233, 234, 252, 254, 255, 258, 294, 299, 312, 313, 318, 323, 325, 326, 328, 329, 330, 331, 343, 344, 346, 353, 354, 358, 364, 368, 381, 383, 384, 407, 408, 428, 429, 430, 431, 437, 438, 439, 443, 445, 462, 467, 468, 490, 491
 MEHDÎ (Gâib imam): 246, 298, 351
 Mehdîlik: 314
 MEHMED (Ertaş'ın oğlu): 137
 MEHMED (Kara-toğan oğlu): 395
 MEHMED (Kirman meliki): 254
 MEHMED (Melik, Dânişmendli): 49, 357
 MEHMED (Sultan Mes'ud'un oğlu): 249, 250
 MEHMED (Yağı Siyanoğlu): 200, 233
 MEHMED Bey (Aydınoglu): 387
 MEHMED Bey (Karamanoğlu): 422
 MEHMED bin Ahmed Bayhakî: 334
 MEHMED bin Ali: 346
 MEHMED bin Arslan al-Hârizmî: 25
 MEHMED bin Mecdeddin: 38
 MEHMED II. (Fatih): 440
 MEHMED İlâkî (Filozof): 334, 335, 342
 MEHMED Tapar: 22, 160, 210, 229, 230, 233, 234, 247, 256, 311, 317, 326, 327, 332, 337, 384
 MEHMELEK Hâtun: 207, 208
 Mehter-hâne, Nevbet-hâne: 235, 391, 392
 Mekke: 166, 201, 346, 405, 457
 MELİK Eşref (Eyyûbî hükümdarı): 238, 395, 438
 MELİK Kâmil: 331, 427
 MELİK Muazzam (Eyyûbî hükümdarı): 438
 MELİK-Âdil: 331
 MELİKOFF: 47
 MELİK-ŞÂH (Mes'ud'un oğlu): 249, 250
 MELİK-ŞÂH (Sultan): 27, 32, 46, 47, 50, 69, 115, 142, 154, 155, 158, 159, 165, 173, 178, 180, 182, 188, 190, 193, 194, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 213, 214, 216, 217,

- 218, 219, 220, 221, 225, 227, 230, 234, 237, 238, 249, 250, 253, 254, 255, 277, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 288, 307, 310, 311, 313, 314, 315, 316, 317, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 329, 332, 336, 338, 339, 348, 365, 372, 382, 384, 394, 407, 420, 425, 436, 446, 490
- Memlûk devleti: 253, 270, 297, 301, 311, 361, 394
- MENGÜ Kağan: 469
- MENGÜCİK Gazi: 180, 285
- Mengüçikler: 34, 293, 295, 358, 383
- Menşur, Ferman: 56
- Menteşe beyliği: 42
- MENÜÇEHR (Ani emîri): 230
- Merâğa rasathanesi: 331
- Meragâ: 249, 250, 331, 438, 488, 491
- Merv: 25, 81, 87, 89, 94, 96, 97, 98, 103, 104, 105, 107, 126, 142, 147, 148, 149, 154, 158, 159, 165, 191, 193, 194, 204, 215, 227, 234, 235, 236, 242, 245, 246, 259, 260, 323, 328, 330, 334, 340, 341, 381, 385, 410, 432, 442, 451, 457, 481, 486, 487, 489
- Mervanî(ler): 120, 134, 202
- MERVEZÎ: 25, 28, 118, 417
- MERYEM (Derbendli): 176
- Meryem-Nişîn: 154, 155, 193
- MES'UD (Gazne'li Sultan): 91, 93, 94, 95, 99, 105, 106, 109, 110, 111, 192, 413
- MES'UD (Selçuklu sultanı): 234, 236, 238, 248, 249, 270, 288, 290, 291, 337, 349
- MES'UD II. (Türkiye Selçuklu sultanı): 236, 298
- Mescid: 258, 314, 356, 368, 382, 383, 384
- Meşhed: 204, 325, 382
- Mevalî, Azadlı köle: 406
- MEVDUD (Sultan): 109, 110, 127
- Mevlevî zâviyeleri: 395
- Mevlid: 345, 346, 399
- MEYMÜN el-Necib el-Vâsıtî: 332
- Meyyafârikîn, Silvan: 26, 35, 89, 178, 203, 251, 270, 354, 355, 360
- Mezdekî mülhidleri: 319
- Mezhepler: 330, 462, 472, 473
- Mısır Fâtımîleri: 134, 169, 227, 228, 231, 255, 314
- Mısır Halifesi: 124, 136, 138, 202, 256, 281
- Mısır: 34, 50, 116, 124, 125, 132, 167, 171, 173, 174, 175, 201, 211, 212, 230, 253, 270, 273, 298, 314, 350, 361, 375, 376, 377, 381, 387, 403, 411, 422, 432, 438, 440, 470, 473, 494
- MİGEON A.: 48
- MİHAEL (İmparator): 280, 282, 283
- MİHAEL (Malatya patriği): 32, 33, 56, 113, 153, 183, 350
- MİKÂİL (Selçuk oğlu): 53, 60, 68, 85
- Mikâil oğulları: 53, 253
- Mimârî: 381, 384, 385, 388, 390, 423, 433, 478, 494
- MİNORSKY V.: 26, 60
- Minyatür: 386
- MÎRHWÂND: 23
- Mirî toprak sistemi: 297, 348, 368, 470
- MİRZA Muhammed Kazvinî: 27
- Moğol istilâsı: 16, 34, 98, 259, 260, 265, 271, 273, 274, 296, 299, 300, 323, 335, 341, 352, 354, 359, 371, 377, 384, 385, 408, 432, 442, 446, 466, 468, 474, 477, 478, 479, 480, 481, 489, 491, 493, 494
- Moğolistan: 59, 117, 378, 385, 399, 418, 449, 458, 483
- Moğollar: 174, 219, 242, 254, 257, 261, 272, 280, 294, 295, 296, 297, 300, 310, 342, 351, 367, 374, 379, 380, 381, 383, 389, 394, 412, 420, 435, 447, 448, 471, 478, 479, 480, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 491, 494
- MONTESQİEU: 470
- MORAVCSİK G.: 31
- MU'İZZÎ (Şâir): 22
- Mu'tezile mezhebi: 323, 333, 439, 442, 467, 469, 471, 472, 475, 485, 491

MUCÎR ül-Mülk: 417
 MUGÎSEDDİN Mehmed: 331
 MUHADDEB (Tabib): 331
 MUHAMMED bin Abdülmelik Hemedâ-nî: 24
 MUHAMMED bin Ahmed Beyhakî: 332
 MUHAMMED bin Ahmed el-Mursî: 429
 MUHAMMED bin Ebu İshak el-Gazzî: 409
 MUHAMMED bin İbrahim: 255, 332
 MUHAMMED bin Kays: 421
 MUHAMMED el-Mürtezâ: 208
 MUHAMMED Hârizmşah: 264
 MUHAMMED Hz.: 132, 399
 MUHAMMED Shâfi: 26
 MUHAMMED Yâkub (Huttâlân padişahı): 363
 MUHEZZİBUDDİN Abdurrahman: 331
 MUHİDDİN Arabi: 350, 351
 MUHİDDİN Mes'ud (II. Kılıç Arslanoğlu): 349
 MUÎNEDDİN Pervâne: 297, 299, 343, 380
 MUKADDESÎ (Coğrafyacı): 405
 Mukataa, iltizam usûlû: 133, 157, 309, 372, 379, 380
 MUKTAFÎ (Halife): 249, 334
 MUKTEDÎ (Halife): 208, 217
 MURAT II. (Osmanlı sultanı): 38, 343, 423, 442
 MUSÂ bin Câfer: 206
 Musevî cemaati: 350
 Musevilik: 59, 60, 416
 MUSLİHUDDİN Surûrî: 443
 MUSTANSİR (Abbasi halifesi): 443
 MUSTANSİR (Fatımî halifesi): 125, 134, 152, 496
 Mustansiriyye medresesi: 330, 443
 MUSTARŞİD (Abbasi halifesi): 248, 249
 Mustavfî Şeref ül-Mülk kütüphanesi: 330
 MUSTAZHİR (Halife): 231
 Musul atabegleri: 249, 251, 290
 Musul: 120, 121, 127, 134, 135, 136, 140, 178, 201, 202, 204, 205, 227, 228, 230, 231, 234, 249, 251, 258, 270, 283, 287, 288, 290, 292, 311, 319,

328, 351, 364, 371, 386, 419, 427, 434, 440, 481
 Mutasavvıf(lar): 41, 68, 214, 233, 326, 337, 350, 395, 397, 494
 MUVAFFAK üd-Din Abdüllatif: 443
 Muyanlık: 359
 MUZAFFEREDDİN Gök-böri: 294, 345, 395, 399
 MÜ'MİN (Mukbil oğlu): 343
 MÜBÂREKŞÂH: 36
 MÜCÂHİD üd-Din Bihruz: 384
 Müfrid şiiiler: 315
 MÜHEZZİB üd-Din Ali: 296
 MÜNECCİMBÂŞI Ahmed Dede: 39, 67
 MÜSTENCİD (Halife): 437
 MÜTEVEKKİL (Halife): 465, 471, 472
 Müzik: 141, 208, 212, 345, 353, 365, 390, 391, 395, 396, 433, 434, 441, 445, 461, 474
 Myriokefalon: 292

N

Nahçıvan: 141, 154, 251, 252, 267, 490
 NARŞÂHÎ: 62, 456
 NASİR Li-Dinillah (Halife): 252, 437
 NASİR üd-Devle Hamdan: 169
 NASİR üd-Din Tûsî: 330, 331, 431, 440, 475, 491
 NASİREDDİN Mahmûd: 342
 NASR bin Ahmed: 454
 NASR ud-Devle: 113, 120, 123, 130, 153
 Nâvegiyân, bk. Yabgulular
 Necef: 206, 382
 NECMEDDİN Nahçıvanî: 366, 369
 NECMEDDİN Râzî: 408, 487
 Nevbetiyân: 392
 NEV-Müslim Celâleddin Hasan: 319
 Ney: 392
 Nihâvend: 229, 317
 Nîşâpûr Nizâmiyesi: 326
 Nîşâpûr: 95, 97, 104, 107, 108, 110, 111, 114, 121, 134, 159, 324, 325, 328, 342, 384, 385, 417, 457, 486, 487, 488, 489
 NİZAM üd-Dîn: 161, 178

NİZÂM ül-mülk (Vezir): 36, 115, 149, 154, 155, 160, 164, 166, 170, 173, 175, 178, 179, 180, 188, 191, 192, 194, 197, 198, 199, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 221, 226, 268, 308, 311, 312, 313, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 326, 327, 328, 330, 342, 373, 382, 407, 413
 NİZÂMÎ: 473
 NİZÂMÎ-i Arûzî: 158, 337, 454
 Nizâmiye medresesi: 194, 312, 313, 326, 328, 355, 443
 Nôtârân-i divân-i saltanat: 417
 Nöbet, tabl, nevbet: 107, 108, 158, 198, 199, 202, 229, 230, 235, 250, 289, 305, 309, 391, 392, 393
 NÖLDEKE Th.: 468, 469
 NÜH bin Nasr: 87
 NUREDDİN Mahmud (Atabeg): 292, 329, 344, 375, 445
 Nur-i Buhârâ, Nur-Ata: 90
 Nusaybin: 136, 137, 344
 NUSRETÜDDİN Çelebi: 367

O

ODERİC (Seyyah): 342
 Oğuz an'anesi: 159, 210, 233, 423
 Oğuz boyları: 56, 117, 131, 257, 260, 459, 489
 Oğuz çölü: 61
 Oğuz destanı: 37, 38, 61, 62
 Oğuz devleti: 57, 62, 65, 75, 76, 77, 78, 80
 Oğuz etnolojisi: 46
 Oğuz göçleri: 96, 113
 OĞUZ Han, Afrâsyâb: 56, 57, 407, 410, 413, 451, 452, 456
 Oğuz ili: 61, 66, 70, 80, 82
 Oğuz Yabguları: 62, 73, 74, 76, 418, 419
 Oğuz(lar): 37, 46, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 78, 80, 82, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 96, 97, 98, 104, 106, 107, 110, 111, 112, 113, 114, 117, 118, 119, 120, 123, 129, 130, 131, 133, 137, 150, 152, 153, 156, 159, 163,

160, 167, 171, 174, 175, 177, 181, 183, 210, 212, 232, 233, 238, 239, 240, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 251, 252, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265, 266, 269, 274, 301, 309, 384, 394, 397, 404, 406, 407, 410, 413, 415, 418, 420, 422, 423, 428, 452, 454, 456, 459, 463, 466, 483, 489

Oğuz-Selçuk muhâcereti: 61
 Ok: 55, 107, 124, 132, 142, 182, 190, 214, 247, 253, 362, 390, 416, 486
 Okçular çarşısı: 362
 OKTAY Kaan (Moğol): 295, 399
 OLCAYTU (Sultan): 343
 OMARÎ: 358, 369
 ORHAN Gâzî (Osmanlı): 423
 Orhon kitâbeleri: 363, 388, 414, 415, 450, 460, 492
 Orta Anadolu: 34, 120, 162, 163, 279, 280, 285, 288, 298, 301, 351, 355, 357, 398, 422
 Orta Asya Türklüğü ve medeniyeti: 299
 Orta Asya: 23, 25, 40, 240, 242, 259
 Orta Avrupa: 397
 Orta Çağ Türkiyesi: 29, 358
 Ortodoks kilisesi: 282
 OSMAN (Melik-şah'ın amcası): 198
 OSMAN (Nizâm ül-mülk'ün oğlu): 2175
 OSMAN Gazi (Osmanlı): 28, 66
 Osmanlı esnaf teşekkülleri: 315
 Osmanlı kaynakları: 38
 Osmanlı tahrir defterleri: 301
 Osmanlı(lar): 38, 39, 41, 45, 48, 98, 109, 135, 154, 191, 192, 211, 214, 220, 265, 273, 301, 306, 307, 315, 327, 338, 348, 350, 359, 369, 377, 390, 391, 392, 396, 400, 409, 423, 434, 441, 447, 451, 471, 472, 476, 495

Ö

ÖKLİD: 433
 ÖMER bin Abdurrahman (Kurtubalı): 475
 ÖMER bin İl-almış: 443
 ÖMER bin Sehlân el-Savî: 336

ÖMER Hayyâm: 332, 334, 442, 474
 ÖZBEK (Atabeg): 344
 Özkent, Özcent: 86, 209, 383, 455, 466, 467, 482

P

Pakistan: 274
 Panayır: 364
 Peçenek(ler): 59, 118, 123, 156, 160, 177, 183, 237, 265, 301
 PEGOLOTTİ B.: 34, 360, 361, 370
 PEHLİVAN (Atabeg): 148, 250, 252
 PELLİOT P.: 54
 PERÇEM: 257
 PİRENNE H.: 354, 478
 PLANO Carpin: 483
 PLATON, Eflâtun: 431
 PORSUK (Emîr): 139, 180, 200, 201, 204, 205, 208, 229, 230, 282, 283

R

RADLOFF W.: 55, 389
 Râfîzî mezhebi: 192, 249, 315, 408, 491
 Rahva: 179, 187
 Ramazanoğulları: 301
 Rasathane: 219, 331, 332, 465, 475
 RASONYİ L.: 53
 RÂŞİD (Halife): 249
 RÂVENDÎ: 23, 26, 55, 172, 340, 406, 408
 RÂZÎ: 475
 Reforme: 425, 435
 Reis ül-etibba (Baş tabib): 331
 Renaissance: 425
 RENAN E.: 468, 469, 470
 Resim: 385
 RESÛL-Tekin:
 REŞİD (Hintli): 445
 REŞİD ud-Dîn (Tarihçi): 36, 56, 62, 382, 458
 REŞİDUDDİN Vatvât: 334
 Revâhiye medresesi: 428
 Rey: 89, 97, 104, 105, 111, 119, 123, 126, 132, 134, 137, 139, 141, 142, 147, 148, 149, 154, 156, 177, 197, 199, 204, 218, 226, 229, 235, 248, 250,

253, 256, 321, 328, 342, 373, 382, 385, 394, 465, 481, 488
 REYHAN (Atabeg): 255
 RIDVÂN (Tutuş oğlu): 256
 Ribât el-Hatunî: 437
 Ribât, Zâviye: 193, 219, 231, 254, 312, 326, 328, 331, 344, 345, 353, 354, 358, 382, 383, 391, 395, 398, 467
 RİEMSTAHL R.: 48
 RİTTER H.: 472, 473
 Riyâziye: 219, 330, 332, 334, 335, 342, 396, 427, 430, 431, 432, 441, 442, 465, 466, 473, 474, 475, 493, 495
 Romania: 352
 ROMANOS Diogenes: 163, 167, 169, 171, 176, 177, 179, 181, 183, 184, 185, 188
 RUBRUCK (Seyyah): 380, 390, 411, 418, 448, 483, 488, 490, 492
 Rubû': 333
 Rum(lar): 32, 38, 90, 119, 121, 122, 131, 152, 153, 161, 171, 174, 177, 181, 183, 188, 193, 265, 272, 278, 279, 285, 286, 290, 291, 292, 295, 300, 320, 386, 476
 Rûm, (Anadolu): 212, 214, 221
 Rumeli: 301
 RUNCİMAN: 47
 Rus(lar): 58, 59, 361, 408, 469, 480

S

Sa'diyye medresesi: 328
 SA'DÜLMÜLK (Vezir): 317
 SA'İD al-Andulusî: 409
 SA'İD bin Fathûn al-Sarakustî: 475
 SA'İD Nefisî: 26
 Sabran, Savran: 61
 SADAKA bin Mezzyd: 232
 SADEDDİN Gevher Âyin: 179, 184, 188, 198
 SÂDEDDİN Köpek: 296
 SADREDDİN (Kadı): 368
 SADREDDİN el-Hüseynî: 24, 26, 58
 SADREDDİN Konevî: 330, 445
 Sahhâf: 331
 SÂHİB Fahreddin Ali: 367, 368

- SAİNT Martin: 47
 Sakarya: 168, 280, 289, 292
 Sâlâr-i Horasan: 122, 153
 Salgurular, Fars Atabegleri: 311, 493
 SALTUK (Emîr): 179
 SALTUK (Erzurum hükümdarı): 251, 286
 Saltuklular: 230, 251, 293, 358, 383
 Sâmânî(ler): 68, 69, 70, 73, 74, 75, 86, 87, 88, 90, 108, 117, 244, 338
 SÂMÎ Dahan: 26
 SANAULLAH M.: 47
 Sancak: 55, 95, 135, 149, 153, 181, 185, 206, 238, 284, 289, 291, 298, 300, 391, 392, 393, 407
 Sancar (Selçuklu sultanı): 22, 24, 27, 46, 50, 60, 119, 159, 175, 198, 211, 225, 227, 229, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 251, 254, 255, 257, 259, 262, 263, 289, 306, 311, 318, 319, 323, 324, 326, 327, 330, 333, 334, 335, 336, 337, 339, 340, 341, 342, 343, 373, 381, 382, 391, 410, 431, 436, 442, 446, 455, 468, 487, 490
 Sarahs: 94, 96, 97, 98, 103, 104, 105, 107, 481, 486
 SARAHSÎ: 467
 SARI Saltuk: 353
 SARKAVAG: 32, 322
 Sarraflık: 371
 Saruhan beyliği: 298
 Sâsânîler: 315, 342, 450, 452, 460
 Satranç: 331, 357, 434, 445, 466
 SAUVAGET: 30, 49, 423
 Sâve: 235, 316, 342
 SAV-Tekin, Hacib el-hass: 139, 148, 163, 164, 165, 179, 180, 197, 200
 Sayram, İspicap: 61, 449, 461, 464, 482, 483
 SCHACHT J.: 472
 SEBÜĞ Tekin: 328
 SEDİLLOT: 470
 Sefidrûd: 229, 230
 SELÂHADDİN Eyyûbî: 293, 343, 344, 376, 438
 Selçuk hânedanı: 65, 69, 158, 173, 214, 231, 297, 307, 308, 380, 408
 Selçuk iktâ: 46
 Selçuk imparatorluğu: 47, 154, 191, 213, 311
 Selçuk istilâsı, muhâcereti: 98
 Selçuk kervansarayları: 48
 Selçuk medeniyeti: 48
 SELÇUK Sü-başı: 64, 77, 98
 SELÇUK: 16, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 48, 49, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 73, 75, 77, 78, 79, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 92, 93, 95, 96, 98, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 121, 123, 126, 127, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 147, 149, 154, 158, 159, 165, 166, 169, 172, 174, 175, 176, 177, 179, 188, 189, 191, 194, 198, 199, 200, 202, 203, 211, 213, 214, 218, 219, 225, 226, 228, 229, 230, 233, 234, 235, 238, 242, 244, 245, 246, 248, 250, 252, 253, 255, 259, 280, 281, 282, 283, 284, 288, 290, 293, 295, 297, 300, 305, 306, 308, 311, 315, 328, 337, 339, 350, 351, 355, 366, 369, 377, 379, 381, 383, 387, 397
 SELÇUKÎ Hatun, (Fahreddin Behrâm-şâh'ın kızı): 365
 Selçuk-oğulları: 56, 88, 106, 110
 SELÇUK-Şâh (Mahmud'un kardeşi): 238, 249
 SELİM I. (Yavuz Sultan): 171, 191, 494
 Semâ': 353, 395, 396, 398, 399, 441
 Semerkand: 70, 72, 73, 74, 80, 85, 86, 90, 165, 189, 198, 199, 207, 208, 209, 211, 220, 238, 239, 241, 262, 323, 340, 341, 376, 382, 384, 388, 404, 415, 432, 445, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 461, 463, 464, 467, 475, 480, 484, 485, 490
 Seneviyye (Dualist) dini: 415
 SEVİNÇ (Türkmen beyi): 269, 300
 SEYFEDDİN Amidî: 438

SEYFEDDİN Torumtay: 367
 SEYFÜDDEVLE: 202, 206, 396
 Seyyid Battal Gâzî türbesi: 383
 Seyyid: 326
 Sır-derya, Sır ırmağı: 159, 232, 246, 404, 447, 449, 464, 465, 483, 485
 Sır-yabgu: 63
 SİBT İbn ul-Cevzî (Kızıoğlu): 24, 34
 Sikke: 30, 209, 253, 305, 376, 379, 387, 426
 SİMON (Rahib): 369
 Sinop: 175, 271, 285, 295, 299, 298, 343, 357, 362, 363
 Sipâhî(ler): 348
 SİRACEDDİN Ahmed: 394
 Sisak, Sisacan: 122
 Sistan, Nimruz: 128
 Sivas: 49, 120, 153, 167, 168, 175, 176, 177, 270, 289, 291, 294, 343, 354, 357, 358, 360, 361, 362, 365, 366, 368, 369, 370, 373, 376, 384, 385, 386, 394, 441, 445, 488, 493
 Slav: 59, 177, 457
 Soğd alfabesi: 416
 Soğdlular: 378, 449, 451, 460
 SOKULLU Mehmed Paşa: 496
 SOMBART: 372
 SÖKMEN I. (Ahlat hükümdarı): 230, 231, 232, 233
 SÖKMEN II. (Ahlat şâhı): 251
 Sökmenliler (Ahlat-şahlar devleti): 25, 358
 SPENGLER: 474
 STOREY C.: 28
 STRZYOVSKY J.: 48
 SUBKÎ: 328
 Sudak, Suğdak: 271, 447, 449
 Suff(ler): 231, 399
 Sugur, bk. Uc
 Sultan hanı: 49, 357
 SULTAN İbrahim (Gazneli): 274
 SULTAN Mahmud (Gazneli): 74, 87, 89, 92, 93, 118, 192, 234, 274, 328, 397
 Sultan ul-a'zam: 235
 SULTAN Veled: 386, 400, 422
 Sultânî altunları: 369

SULTAN-Şâh: 201, 254, 256
 Suriye Selçukluları: 53, 201, 227, 232, 233, 248, 253, 255, 256
 Suriye: 25, 27, 33, 34, 50, 53, 54, 116, 124, 132, 136, 139, 152, 166, 167, 169, 171, 172, 173, 174, 176, 199, 200, 205, 206, 213, 226, 227, 230, 232, 233, 239, 247, 248, 253, 255, 256, 258, 260, 262, 269, 270, 273, 277, 281, 284, 287, 291, 294, 313, 317, 319, 329, 331, 338, 351, 359, 361, 364, 368, 375, 381, 394, 406, 408, 411, 422, 425, 426, 427, 435, 436, 438, 440, 443, 446, 448, 477, 480, 487, 488, 493, 494, 496
 Sü-başı, Ser-leşker: 56, 57, 64, 66, 77, 78, 96, 97, 98, 103, 104, 309, 347, 348
 SÜLEYMAN (Çağrı-bey'in oğlu): 147, 158
 SÜLEYMAN (Nasr ud-Devle'nin oğlu): 120
 SÜLEYMAN (Şah, Mes'ud'un kardeşi): 249, 250
 SÜLEYMAN Şah (Osmanlıların cediti): 38
 SÜLEYMAN Şah I. (Kutalmışoğlu): 148, 173, 180, 181, 200, 201, 205, 225, 255, 257, 284, 285, 280, 282, 283
 SÜLEYMAN Şah II. (Türkiye Selçuklu sultanı): 293, 441
 SÜMER Faruk: 46
 Sünnî'lik: 132, 134, 138, 139, 153, 166, 227, 284, 312, 313, 314, 323, 324, 326, 329, 382, 403, 406, 411, 467, 472, 473, 475, 476, 477, 491, 494
 SÜRYANÎ Mihael: 56, 153, 183, 350
 Süryânîler: 33, 151, 152, 284, 286, 355
 Süt-kent: 61, 64, 70, 461, 466
 Süvariler: 93, 98, 105, 183, 393

Ş

Şabânkâre kabileleri: 157
 Şâfiî(ler)/ mezhebi: 149, 313, 324, 327, 439, 467
 ŞAH Melik bin Ali: 79
 ŞAHÂBEDDİN (Ressam): 386
 ŞAHÂBEDDİN el-Omarî: 35

ŞAHÂBEDDİN Hayrakî: 330, 331
 ŞAHÂBEDDİN Suhreverdi: 438
 Şâh-diz kalesi: 233
 ŞAHİN Şah (I. Kılıç Arslan oğlu): 288, 292
 Şam Atabegleri, Börililer: 248, 256, 310
 Şam: 169, 175, 181, 200, 201, 202, 225, 230, 232, 255, 284, 301, 307, 329, 331, 344, 361, 394, 395, 396, 426, 427, 428, 432, 433, 438
 Şâmân, Kam: 353, 398
 Şâmânî dini: 60, 63, 356, 392, 418, 419
 Şâmânî Kıpçaklar: 240
 Şâmânî Türkler: 238, 240, 419, 453
 ŞÂPUR bin Ardaşir: 138
 Şark Türkleri: 119, 237, 417, 447, 458, 459
 Şarkî Anadolu: 25, 32, 34, 35, 48, 91, 119, 129, 150, 167, 175, 185, 230, 231, 237, 247, 248, 255, 257, 267, 269, 287, 351, 355, 371, 420, 436, 444, 480
 Şeddâdîler: 120, 165, 251
 ŞEHRİSTANÎ (Filozof): 25, 333, 340, 442, 469
 Şems âbâd mamûresi: 189, 384
 ŞEMS ül-mülk Nasr Han: 165, 166, 189, 198
 ŞEMS ül-mülk: 165, 166, 189, 198
 ŞEMSEDDİN Cüveynî: 380
 ŞEMSEDDİN Mardinî: 395
 ŞEREF bin Abu'l-Mutahhar: 25
 ŞEREF üd-Devle Müslim: 201, 202, 205, 283
 ŞEREFEDDİN (Sabuncu oğlu): 343
 ŞERÎF Nasır bin İsmail: 124, 125
 ŞERÎF Zuhre bin Ali: 329
 ŞEYH-İ Ekber: 441
 ŞEYYAD Hamza: 422
 Şî'î-sünnî mücâdelesî: 112, 131, 494
 Şifâhane: bk. Dâr uş-şifâ
 Şii Ali (Halepli): 373
 Şii(ler): 125, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 166, 169, 173, 201, 202, 212, 227, 229, 230, 231, 233, 246, 249, 256, 281, 284, 312, 313,

314, 315, 316, 322, 323, 326, 327, 329, 382, 403, 408, 411, 439, 440, 467, 473, 494, 496
 Şiî-Fatimî hilafeti: 124, 403, 496
 Şiir: 29, 151, 158, 191, 194, 197, 216, 219, 336, 337, 389, 392, 409, 411, 414, 420, 421, 422, 472
 Şimâlî Suriye: 255
 ŞİR-GİR (Atabeg): 318
 Şîrvân: 120, 163, 167, 168, 200, 248, 268, 271, 481, 488
 ŞÎRVÂN-Şâh: 120, 163, 164, 165, 172, 173, 268

T

TABERÎ (Tarihçi): 63, 452, 471, 473
 Taberistan: 110, 229, 313, 373
 TÂC ül-Mülk Ebu'l-Ganâim: 214, 215, 216, 217, 221
 TÂCEDDİN Pervâne: 394
 TAESCHNER Fr.: 26, 30
 Tâhirîler: 24, 340
 Takvim: 332, 414, 417
 Talas, Taraz: 61, 62, 64, 70, 211, 239, 244, 246, 404, 460, 461, 466, 483
 TAMIŞ (Uz'ların reisi): 183
 TAMİM bin Bahr: 432
 TAMUCA (Elçi): 462, 465
 Tanbur-i Türkî: 392
 TARANK (oğlu): 179, 182, 201
 Tarhan medresesi: 438
 TARHANOĞLU Süleyman: 457
 Tarikat: 30, 314, 318, 345, 353, 395, 399
 TARKHANİOTES, Tarhan: 177, 178, 179, 180
 Tasavvuf: 82, 219, 338, 358, 391, 394, 395, 396, 421, 422, 441, 474, 475
 Taşkent, Şaş: 72, 165, 340, 355, 362, 447, 451, 455, 456, 461, 464, 467, 483
 Tatarlar: 261, 271, 273, 299, 370, 482, 483, 485, 489, 492
 Tebriz: 82, 130, 140, 141, 178, 258, 341, 342, 351, 355, 360, 361, 372, 441, 478, 479, 488, 491
 TEKİŞ: 159
 Tekke: 391, 396

- Tell-sultan, Sultan tepesi: 170
 TERKEN Hatun: 170, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 221, 226, 229, 241, 242, 255, 259, 264, 311, 312, 485
 Tevrat: 60, 427
 THEODORA: 125, 150
 THOROS II. (Kilikya prensi): 292
 Tıp mektebi: 328
 Tıp: 330, 331, 332, 334, 335, 427, 429, 430, 438, 442, 443, 472, 479
 Tibet: 118
 Ticaret: 33, 34, 48, 64, 82, 122, 206, 209, 231, 239, 254, 258, 270, 271, 278, 293, 294, 297, 317, 338, 339, 341, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 361, 364, 367, 368, 370, 371, 373, 375, 377, 378, 380, 381, 394, 425, 426, 427, 436, 441, 453, 460, 461, 463, 464, 466, 469, 471, 476, 479, 492, 494
 Tiflis: 130, 155, 164, 237, 247, 267, 272, 278
 Timar: 309, 348
 TİMÜR-Taş Noyan: 298
 Tiyatro: 398, 399, 400
 TOGAN Bey (Vezir): 198
 TOGAN Han: 117, 165
 TOGAN Şah: 158, 199, 205, 337, 394
 TOGAN Zeki Velidi: 42, 46, 60, 117, 371, 372, 376, 378, 379
 Tohâristan: 109, 158, 159, 189, 198, 244, 432, 449, 450, 454, 455, 462, 465
 TOKSURMUŞ: 56
 Toprak mülkiyeti sistemi: 348
 Toy, ziyafet: 397
 TÖKİŞ (Alparslan'ın oğlu): 199, 203, 204, 205, 230
 TÖKİŞ (Harizm-şah): 395
 TÖKİŞ (Sultan): 253
 Trabzon Komnenosları: 295
 Trabzon: 122, 123, 177, 289, 294, 296, 299, 355
 TUGAG: 55
 Tuğ, davul: 55, 391
 Tuğra çekmek: 242
 Tuğra: 107, 124, 132, 139
 TUĞRACI Humar Tekin: 139, 221, 253, 318, 324, 390, 391
 TUĞRUL (Arslan Şah'ın oğlu): 252, 253, 254, 255
 TUĞRUL (Gazne hâcibi): 127, 128
 TUĞRUL (Melik, Mahmud'un kardeşi): 247, 248, 267, 268, 270
 TUĞRUL Bey: 21, 55, 88, 89, 95, 98, 104, 105, 106, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 119, 121, 123, 124, 125, 126, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156, 157, 158, 169, 192, 193, 210, 211, 213, 218, 253, 277, 281, 305, 307, 312, 315, 324, 325, 328, 359, 382, 385, 393, 405, 407, 410, 411, 468
 TUĞRUL II. (Irak Selçuklu hükümdarı): 23, 253, 307
 TUĞRUL Kara Han: 166
 TUĞRUL Şâh: 255
 TUĞŞAD (Hatun oğlu): 450
 TUĞ-TEKİN (Atabeg): 154, 227, 230, 232, 233, 256, 310
 TULÜN Üge: 454
 Tuna: 118, 156, 237, 264, 269, 273, 389, 411, 448
 TUNG Yabgu: 398, 361
 TURAK: 123, 156
 TURAN Şâh: 254, 255
 Turan: 456
 Tûs: 89, 91, 198, 325, 330, 331, 382, 486, 487
 TUTAK (Emîr): 281
 Tutgavul, Rahdâr: 356
 TUTU Oğlu: 179, 201
 TUTUŞ (Dukak'ın oğlu): 256
 TUTUŞ (Suriye hükümdarı): 159, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 212, 226, 227, 228, 255, 256, 284
 Türbe: 134, 153, 194, 205, 206, 208, 246, 252, 254, 313, 326, 331, 339, 359, 381, 382, 384, 386, 387, 389, 484, 487
 TÜRE Beg: 261
 Türk akınları: 32

Türk borusu, Bûk-i Türkî: 235, 392
 Türk halk müziği: 397
 Türk köle sistemi: 309
 Türk muhâcereti: 43, 76, 77, 94, 113, 114, 116, 119, 157, 240, 257, 259, 268, 269, 337, 351, 397, 492
 Türk sanatı: 48, 381, 385
 Türk-İslâm dünyası: 237, 240, 241, 246, 257, 266, 269, 270, 271, 307, 400, 496
 Türk-İslâm imparatorluğu: 129, 213
 Türk-İslâm medeniyeti: 42, 50, 331, 355, 413, 423, 436, 440, 446, 494, 497
 Türk-İslâm unsurları: 308
 Türk-İslâm ülkeleri: 239, 247, 266
 Türkistan seferi (Melikşah'ın): 199, 208, 209, 220
 Türkistan. Büyük Türkiye: 25, 40, 49, 53, 66, 68, 69, 72, 74, 88, 90, 91, 94, 97, 103, 104, 106, 113, 114, 119, 121, 129, 151, 157, 160, 166, 187, 189, 199, 207, 208, 209, 211, 220, 235, 241, 243, 247, 257, 262, 263, 268, 271, 273, 274, 278, 306, 311, 320, 323, 328, 330, 335, 337, 338, 340, 359, 360, 371, 378, 381, 383, 384, 389, 390, 394, 395, 397, 403, 405, 408, 410, 413, 422, 432, 435, 436, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 453, 454, 455, 460, 461, 462, 464, 466, 467, 468, 479, 480, 481, 483, 486, 487, 488, 493, 495
 Türkiye (Anadolu) Selçukluları: 28, 30, 31, 32, 35, 50, 53, 75, 92, 107, 225, 231, 236, 237, 253, 263, 270, 280, 286, 288, 291, 292, 307, 309, 310, 311, 343, 347, 359, 369, 377, 380, 384, 385, 422, 447
 Türkiye: 28, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 38, 41, 48, 50, 53, 75, 92, 107, 115, 149, 160, 187, 201, 205, 220, 225, 230, 231, 236, 237, 253, 255, 258, 259, 262, 263, 270, 272, 274, 280, 281, 284, 285, 286, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 301, 307, 308, 309, 310, 311, 315, 322, 343, 347, 349, 350, 351, 354, 357, 358, 359, 360, 361, 363, 366, 369, 370, 371, 372,

377, 379, 380, 384, 385, 399, 411, 419, 422, 427, 433, 436, 447, 448, 469, 493, 494

Türkmen boyları: 151
 Türkmen Kınık devleti: 200
 Türkmen Pazarları: 259

Türkmen, Türkmenler: 35, 49, 67, 89, 90, 91, 94, 96, 97, 98, 99, 105, 107, 112, 113, 114, 115, 118, 119, 121, 129, 131, 137, 141, 148, 151, 153, 154, 159, 161, 167, 169, 173, 174, 176, 200, 202, 203, 207, 232, 236, 241, 249, 259, 268, 269, 270, 277, 279, 288, 290, 293, 295, 296, 298, 299, 300, 301, 305, 306, 308, 309, 311, 338, 348, 352, 353, 363, 364, 368, 371, 412, 422, 433, 447, 456, 458, 487, 488, 491, 492

TÜRŞEK (Emir): 213

U

Uc Türkleri: 162
 Uc, Sugûr: 113, 151, 162, 164, 284, 300, 352, 355, 366
 Ulucami: 49, 246, 331, 340, 384
 ULUG Keykubâd: bk. Alâeddîn Keykubâd I.
 ULUG Yabgu: 63, 85, 159
 Urfa, Ruha: 153, 161, 168, 170, 185, 205, 255, 281, 283, 290, 390, 403, 481
 URSEL: 178, 179
 Uygur alfabesi: 219, 414, 415
 UZLUK Feridun Nafiz: 30

Ü

Üç-ok: 244
 Ürgenç, Gürgenç: 61, 127, 159, 323, 330, 334, 341, 373, 382, 432, 439, 442
 Üsküdar: 282

V

Vakıf: 39, 138, 193, 194, 217, 218, 219, 246, 255, 312, 314, 326, 328, 329, 330, 337, 343, 344, 345, 357, 359, 366, 368, 377, 381, 394, 477
 Van gölü havzası, Vaspuragan: 119, 121, 155, 286, 295

Varang: 167
 VASSAF: 36
 Velâyet-i pederâne: 112, 192, 210
 Venedikliler: 294
 Vergi: 36, 59, 66, 68, 87, 110, 111, 125, 130, 133, 138, 150, 155, 164, 173, 184, 185, 201, 202, 241, 245, 258, 268, 294, 295, 296, 300, 322, 338, 336, 349, 371, 379, 380, 480, 482, 489
 VİNCENT de Beauvais: 34, 353, 360, 369, 379
 VOLTAİRE: 470

W

WİTTEK Paul: 42

Y

YABGU (Marginân meliki): 337
 YABGU Oğlu Hasan: 121, 150
 Yabgu Oğuzları: 59, 174
 Yabgu, Cabbûye: 25, 57, 58, 60, 62, 63, 75, 85, 243, 450, 452
 Yabgulular, Yavgıyân, Nâvgıyân: 24, 53, 79, 86, 91, 119, 121, 174, 175, 176, 281
 YAĞAN (Togan) Beg: 343, 455
 YAĞAN Tekin: 199, 211
 YAĞI Basgan, Yağı Basan: 172, 289, 291, 292, 349
 YAĞI Sıgan, Yağı Sıyan: 172, 200, 205, 228, 233, 255
 Yağma (Kabile): 119, 209, 240, 241, 244
 Yağmurlular: 53, 92, 97, 174
 Yahudiler: 312, 321, 322, 358, 368, 373, 426, 427, 429, 463, 491, 496
 YAHYÂ bin İsa: 332
 Yakın-Şark: 49, 76, 152, 227, 238, 239, 257, 258, 259, 260, 263, 347, 375, 398, 399, 403, 418, 423, 424, 432, 460, 462, 464, 465, 495
 Yâkup Çelebi imâreti: 358
 YÂKUP Tekin (Yağan Tekin oğlu): 211
 YÂKUT (Coğrafyacı): 25, 35, 34, 46, 319, 330, 341, 381, 384, 410, 455, 485

YÂKUTÎ (Melik): 112, 128, 134, 137, 226, 322
 Yargucı: 310
 YARUK (Emîr): 258
 Yarukıyya mahallesi: 259
 Yavı, Yavu (köyü): 175
 Yay: 55, 107, 124, 132, 142, 247, 253, 390
 Yayık, Dayık, Ural nehri: 55, 61, 414, 449
 YAZICI Tahsin: 30
 YAZICIOĞLU: 38
 Yazır(lar), Yazır boyu: 57, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 259, 260, 261, 486, 489
 Yedi-su: 449, 483, 492
 YEL-Tekin: 274, 450
 Yemen: 213, 236
 Yengikent yabguları: 56, 57, 78, 79
 Yeng-kent: 61, 62, 64, 66, 68, 69, 75, 76, 88, 175, 259, 260, 261, 449, 493
 Yeniçeri askeri: 214
 Yenisey kitabeleri: 414, 415
 Yermuk: 186
 YINAL: 60, 64, 86
 Yınallılar, Yınalıyân: 53, 78, 86, 93, 94, 104, 174
 YINANÇ Mükrimin Halil: 28, 41, 187
 Yır(lamak): 392
 Yıva(lar): 83, 174, 257, 258, 270, 491
 Yolak: 310
 YORUN Kuş (Emîr): 213
 YUANNİS (İmparator): 289, 290
 Yuğ, düğ, dohiya: 55, 63, 142, 207, 403, 450, 474
 Yunanistan: 298
 YUNUS (Selçuk oğlu): 85
 YUNUS Emre: 350, 397, 422, 494
 YUSUF el-Sıbtî, (Hekim): 437
 YUSUF Hârizmî: 190
 YUSUF Yınal: 53, 79, 85, 86, 92

Z

Zâhid(ler): 212, 324, 340
 ZAHÎREDDİN Nişaburî: 23

ZEMAHŞERÎ: 330, 334, 382, 438, 442,
445, 469, 471
Zamîriye kütüphanesi: 330
Zandak, Zandana: 67
Zâviye: bk. Ribat
ZEHEBÎ: 25, 35, 123, 328
ZEKERÎYYA Kazvinî: 35, 60, 383, 386,
431, 432, 466
ZEMARKHOS (Bizans elçisi): 388, 451
ZENĞÎ (Atabeg): 249

ZEYNEDDİN İsmail Curcânî: 442
ZEYNEDDİN Ömer bin Şehlân: 342
ZEYNEP (Nişâpûrlu): 445
Zimmîler: 351
Ziraat: 360
Ziyâret pazarı: 364
Ziyâr-oğulları: 110
Zîyc: 332

KİTAP İNDEKSİ

- Adâb ul-hamam: 346
Adâb ül-hurûb: 36
Akhhâru'd devlet is-Saljuqiyye: 26
Âl-i Selçuk: 23
Atabet ül-hakayık: 417
Atabet ul-hâtebe: 27
el-'Aylem uz-zâhir: 39

Başâir un-Nasîriyye: 342
Bâz-nâme: 220, 465
Bedâyî': 445

Cami' ut-tavârih: 23, 37
Câmi üd-düvel: 39
Cerrâh-nâme-i İlhânî: 343
Cevâmî' ul-hikâyât: 36
Cihân-ârâ: 36

Dânişmend-nâme: 39, 47, 280, 397, 422
Dede Korkut kitabı: 55, 62, 311, 420
Divân-ı hikmet: 421
Divân ül-edeb: 466
Divânu lûgat it-Türk: 37
Diryâk al-Fârûkî: 443
Dost-nâme: 334

Elvâh ul-İmâdiyye: 438

Fezâil ül-etrah: 406

Hallul-mûcîz: 443
Hikmet ul-İşrak: 438
Hilyet ul-ulemâ: 355
Hilyet us-sırrıyîn: 443
Hudûd ul-âlem: 454

İhtişâr ul-hâvî: 331
İhvan us-safâ: 437
İhyâu ulûm id-dîn: 441

Kanûn: 330, 445
Keşşâf: 330
Kısas-i Sâni: 24
Keşf ur-reyb fî amel il-ceyb: 333
Kimyâ: 433
Kitâb al-Ağraz: 442
Kitâb ul-buzât: 465
Kitâb ul-cebr ve'l-mukâbele: 430
Kitâb ul-ensâb: 25
Kitâb ül-hayvân: 334
Kitâb ul-knîy: 340
Kitâb ül-levâhik: 334
Kitâb ul-memâlik: 429
Kitâb ur-Rebî': 24
Kitâb us-saydala: 413
Kitâb uş-şifâ: 330, 331, 342, 445
Kitâb üt-telhîs: 334
Kutadgu-bilig: 417, 420

Makalat ul-mürşide fî derc il-edviye: 443
Makale fi'l-istifrah: 331
Mefâhir ül-etrah: 20, 247, 442
Melik-nâme: 21, 24, 57, 58, 86
Menâkıb-nâmeler: 39
Menâkıb ul-ârifîn: 30
Menâkıb ut-Türk: 407
Menâzır: 431
Mizân ül-hikmet: 333
Mu'cîz ul-kanûn: 443
el-Munkız: 325
Mukaddimet ül-edeb: 334, 421

- Muntaha'l-idrâk: 442
Muteber: 334
- Nasîhat ül-mulûk: 326
Nüzhet ül-kulûb: 36
- Oğuz-nâme: 37, 38, 54, 56, 57, 62, 66,
76, 77, 78, 80, 81, 110, 113,
175, 260, 394, 397, 420, 422,
423
- Rahat us-sudûr: 26
Redd ale'l-felâsife: 442
Risâle-i Melik-şahî: 22, 339, 482
Risâle-i Tuğraiyye: 391
Risâlet us-Sancariyye: 336
- Sahâif ul-ahbâr: 39
Sancar-nâme: 22
Selçuk-nâme: 23, 26, 29, 36, 37, 38,
172, 177, 282, 298, 397
Sihâh: 465
Sîret ül-Melik Tuğrul-Beg el-Selçukî: 21
Siyaset-nâme: 216, 217
Siyer ul-âbâ al-batârîka: 35
Siyer ve Fütûh-i Sultan Sancar: 22
Sultan-nâme: 334
- Şikâr-nâme: 21, 220
- Şirâz-nâme. 255
- Tabakat: 26, 466
Tahafut ul-felâsife: 439, 440
Târih-i Âl-i Selçuk: 23
Tarih Bulgar: 416
Târih Mülk it-Türk: 25
Târih-i Türkistan: 25
Târih ul-Hukemâ: 23
Tatimma sıvan al-hikma: 24
Tecârib ul-Meşârib: 24
Teferrüc-nâme: 38
el-Tenvîr fî mevlid el-beşîr: 346
Tevârih-i Türkmâniyye: 57
et-Te vessül: 27
Tıbb ul-mulûkî: 442
Tuhfet ul-Mulûk: 36
Turkestan: 28, 40
- Unvân us-Siyer: 24
el-Urâza fî'l-hikâyet is-Selçukiyye: 26
- Vesâya: 36
- Zahîre-i Harizmsâhî: 442
Zahîre-i Murâdiyye: 344, 442
Ziyc-i Sancarî, 333